

ANDREAS ØIESTAD

Nominativ singularis på *-e* i gamle Novgorod

– ei historiografisk tilnærming

Masteroppgåve i russisk språk, haust 2009
Universitetet i Oslo
Det humanistiske fakultetet
Institutt for litteratur, områdestudium og
europiske språk

Innhald

0.0 Forkortingar.....	i
0.1 Føreord	iii
1.0 Innleiing	1
1.1 Disposisjon	2
1.2 <i>Kriviči og slověne</i>	3
1.3 Presiseringar	4
2.0 <i>O</i> -deklinasjonen og andre stammetypar frå indoeuropeisk til slavisk	6
2.1 <i>O</i> -stammane og Leskiens problem	8
2.1.1 Utviklinga av *- <i>om</i> i slavisk.....	11
2.2 <i>Jo</i> -stammane.....	13
2.3 <i>U</i> -stammane	16
2.4 Utgangspunktet for Nsg - <i>e</i>	18
2.5 Ein liten digresjon	18
3.0 Nsg - <i>e</i> : kjelder, distribusjon, tid og stad.....	20
3.1 Tidsperspektiv og kjelder	21
3.2 Stil og språkleg medvit.....	24
3.2.1 <i>Varlaamovaja gramota</i>	25
3.2.2 <i>Avrame</i> og <i>Avramъ</i>	26
3.3 Grafiske system i kjeldene	27
3.4 Distribusjon	30
3.4.1 Substantiv	31
3.4.2 Kortformer av adjektiv	33
3.4.3 Partisipp.....	34
3.4.4 Langformer av adjektiv	34
3.4.5 Pronomen	35
4.0 Nsg - <i>e</i> : fonetiske forklaringar	37

4.1 Aleksej Aleksandrovič Šachmatov	37
4.2 Andrej Anatol'evič Zaliznjak	39
4.2.1 Zaliznjak, Dybo, Nikolaev	39
5.0 Vjačeslav Vsevolodovič Ivanov	43
6.0 Vokativ	48
6.1 Aleksej Ivanovič Sobolevskij	48
6.2 Aleksej Aleksandrovič Šachmatov	49
6.3 Heinz Schuster-Šewc	51
7.0 Kyongjoon Kwon	54
7.1 Er -e markert?	55
7.2 Typologi	57
7.3 Animatum	60
8.0 Willem R. Vermeer	65
8.1 Sociolingvistisk	67
8.2 Fase 1: Nsg *-o > -e i o-stammane	68
8.3 Fase 2: Nsg *-e > -b i jo-stammane	73
9.0 Vadim Borisovič Krysko	80
9.1 Motivasjon for innføring av Nsg -e	84
9.2 Opphavet til Nsg -e	85
9.3 Fase 1: Nsg *-o > -e i o-stammane	88
9.3.1 Innføring av Nsg -e og generalisering av "mjuke" endingar	90
9.4 Fase 2: Nsg -e > -b i jo-stammane	93
10.0 Nsg -e: fonetiske og fonologiske eigenskapar	96
10.1 Nsg -e: Vokalkvalitet	99
11.0 Konklusjonar	100
11.1 Kronologi. Nsg -e: innovasjon eller arkaisme?	102
11.2 Kontrafaktisk og spekulativt om Nsg -e	104
11.3 Til slutt	105

12.0 Litteraturliste	107
12.1 Internett	113

0.0 Forkortingar

A, akk. akkusativ

Abl. ablativ

alb. albansk

arm. armensk

bos. bosnisk

bul. bulgarsk

C - (vilkårleg) konsonant

CI - casus indefinitus

D, dat. dativ

du. dualis

est. estisk

f., fem. feminin

fin. finsk

fær. færøysk

G, gen. genitiv

gksl. gamalkyrkjeslavisk

grus. gamalrussisk

hebr. hebraisk

het. hettittisk

I, instr. - instrumentalis

IE - indoeuropeisk

isl. islandsk

kro. kroatisk

krus. kviterussisk

ksl. kyrkjeslavisk

L, lok. lokativ

latv. latvisk

lit. litauisk

lyd. lydisk

m., mask. maskulin

mak. makedonsk

N, nom. nominativ

n., nøyt. nøytral, nøytrum

norr. norrøn

novg. ”novgorodsk” (jf. rus. *novgorodskij*), som har med Novgorod og den gamle dialekten der å gjere

pl. pluralis

pol. polsk

rus. russisk

serb. serbisk

sg. singularis

slav. slavisk

slo. slovensk

st. stamme, stammar

svk. slovakisk

tok. tokarisk

tosk. toskisk

tsj. tsjekkisk

ukr. ukrainsk

V - (vilkårleg) vokal

V*, vok. - vokativ

Grammatiske former som til dømes ”nominativ singularis”
blir skrivne i formatet ”Nsg” – i eitt og utan punktum

---

* Eg kan ikkje sjå at bruken av V som forkorting for både vokal og vokativ skal kunne føre til forvirring.

0.1 Føreord

Arbeidet med denne oppgåva har vore svært lærerikt og uhyre interessant. Eg har lært ein heil del om alt ein ikkje skal gjere, og tilsvarende mykje om korleis ein bør gå fram når ein skal ta fatt på forskingsarbeid av vesentleg større format enn det eg tidlegare har vore ute for.

Eg vil takke Willem Vermeer som var behjelpeleg med å sende meg ein artikkel i posten som eg elles ville hatt problem med å få tak i (Filin 1964). Eg takkar også Stefan Grzybowski som var elskverdig nok til å skanne inn artiklane sine og sende dei til meg per e-post. Hjarteleg takk går òg til Kyongjoon Kwon som har vore svært imøtekomande både med tanke på å sende meg sine egne arbeid og å drøfte og svare på spørsmål per e-post.

Stor og oppriktig takk til rettleiaren min, Jan Ivar Bjørnflaten, som i si tid vekte interessa mi for historisk morfologi og fonetikk. Gjennom heile denne prosessen har vi hatt ei rekkje hyggjelege og fagleg interessante samtalar som har vore til stor inspirasjon i arbeidet med oppgåva.

Alle feil og manglar tek eg sjølvst på mi eiga kappe.

AØ

1.0 Innleiing

Се вѣдале Варлаамѣ стѣмоу спѣоу • землю и огородъ • и ловища рыбьная и гоголина[а] и
пожни...

(*Varlaamovaja gramota*; Janin, Zaliznjak 1993)

Nominativ singularis *-e* i den maskuline *o*-deklinasjonen har innan slavistikken vore kjend som eitt av dei mest særmerkte trekka i nordrussiske dialektar sidan 1800-talet¹. Dette i motsetnad til Nsg *-ъ* i alle andre slaviske dialektar. A. I. Sobolevskij (1907 [1888]: 191-192) lanserte det som sidan har blitt ståande som den ”klassiske” tolkinga av Nsg *-e*, nemleg at det her er vokativ som har teke over for nominativ – fyrst hjå animata, deretter hjå alle andre ordklassar som følgjer *o*-deklinasjonen. Dette er så å seie den einaste forklaringa som har fått gjennomslag i lærebøker i gamalrussisk (Vermeer 1991: 272). Dei eldste tolkingane av Nsg *-e* er baserte på eit tynt kjeldegrunnlag samanlikna med det ein har til rådvelde i dag. Såleis markerte oppdaginga av neverbrev i Novgorod på byrjinga av 1950-talet ein ny epoke innan forskinga på Nsg *-e* og den gamle dialekten i Novgorod generelt. Likevel vart ikkje dette nye korpuset underlagt verkeleg vitskapeleg og systematisk analyse før på 80-talet, noko som ifølgje Krys’ko (1998: 74) ”javljaetsja sledstviem predšestvujuščego perioda v razvitii sovetskogo jazykoznanija, kogda sravnitel’no-istoričeskoe jazykovedenie, i v častnosti istoričeskaja rusistika, byli praktičeski uničtoženy ustami marristov i rukami čekistov.” Såleis lanserte dei to sovjetiske forskarane Vjač. Vs. Ivanov (1985) og A. A. Zaliznjak (1988b, 1991) fyrst på 80-talet to fundamentalt nye forklaringar av opphavet til Nsg *-e*. Den fyrste ikkje-russiske analysen av denne endinga kom i Vermeer 1991, 1994 – tett etterfølgt av ei liknande framstilling i Krys’ko 1993a. Den nyaste hypotesen om framvoksteren til Nsg *-e* er K. Kwon (2005, 2007, 2009) ved Harvard si nye tilnærming til Sobolevskij sine tankar om analogisk spreining av *-e* frå vokativ til nominativ.

Analysen av Nsg *-e* må ha rom for ei rekkje implikasjonar som strekkjer seg langt utanfor det nordvestlege Russland. Opphavet til denne endinga heng til dømes saman med studiet av ur-slavisk **-os* og slaviske *Auslautgesetze*. Belagde former som *zamъke*, *chlěbe*, *kěle* og *deševe* får også konsekvensar for fleire element i slavisk språkhistorie, slik som utviklinga av animatum som kategori. Dessutan må ein ha Nsg *-e* i mente når ein studerer palataliseringane av velarane – dette med tanke på den spesielle realiseringa av desse lydendringane i Novgorod.

¹ Sjå til dømes Kolosov 1878 (2-3), Schachmatow 1883 (60), Šachmatov 1893 (46-48), Šachmatov 1915 (225-226), Šachmatov 1957 (21-22). Alle desse referansane kjem eg tilbake til i oppgåva.

1.1 Disposisjon

Denne oppgåva har ei historiografisk tilnærming til Nsg *-e*. Såleis vil eg presentere mine eigne analysar av alle dei ulike hypotesane om opphavet til denne endinga. Sidan denne problemstillinga er uløyselig knytt til spørsmålet om utviklinga av slav. **-os* i utlyd, er det naturleg å innleie oppgåva med ein gjennomgang av forhistoria til *o*-deklinasjonen. Vidare vil eg leggje fram ei oversikt over statusen til Nsg *-e* i dei eldste kjeldene, så som distribusjon og stilistiske eigenskapar. Analysar av dei ulike hypotesane om Nsg *-e* utgjer hovuddelen av oppgåva. Desse hypotesane kan delast inn i to hovudgrupper: fonetiske og morfologiske. Det er grenser for kor mange måtar ein kan stille opp lydrett **-os* > *-e* på, så omfanget av dei fonetiske hypotesane er relativt lite samanlikna med dei morfologiske. Såleis vil desse bli handsama for seg i eitt kapittel, medan dei morfologiske hypotesane til Ivanov, Kwon, Vermeer og Kryśko er tildelte eigne, meir omfattande kapittel. Ulike framstillingar av vokativhypotesen er samla i eitt kapittel der dei får ei konsis vurdering. Prinsipielle problem ved denne hypotesen blir drøfta både her og i det meir omfattande kapittelet om Kwon sidan han er den einaste som kan seiast å setje denne ideen inn i eit heilskapleg perspektiv. Før eg avsluttar med konklusjonar, vil eg drøfte Nsg *-e* sine fonetiske og fonologiske kvalitetar med grunnlag i dei føregåande analysane. Det er uunngåeleg at det vil førekome ein del overlapping i denne oppgåva. Til dømes ser eg meg nøydd til å kome inn på utviklinga av **-os* i analysane av dei einskilte hypotesane trass i at dette problemet vert presentert for seg innleiingsvis. Dessutan er det stundom gagnleg å setje dei ulike hypotesane opp mot kvarande – noko som gjer at éin hypotese må nemnast i kapittelet om ein annan. Dette gjeld fyrst og fremst Vermeer og Kryśko som har grunnleggjande fellestrekk.

Ein kunne tenkje seg at det i ei oppgåve som denne ville vere føremålstenleg med ein grundig tekstanalyse av det korpuset som neverbrevta utgjer. Men innanfor dette feltet er det lite upløgdt mark. Zaliznjak (2004) legg fram både diakron og synkron statistikk for bruken av Nsg *-e* i neverbrevta. Jos Schaeken (1992) har analysert bruken av denne endinga i Tönnies Fenne (1607) sin lågtyske manual for språket i Pskov. Men i ein analyse av opphavet til Nsg *-e* er det dei aller eldste kjeldene som har aller størst relevans, slik at denne manualen i denne samanhengen er av sekundær interesse.

1.2 *Kriviči og slověne*

Zaliznjak (1988b: 165) tenkjer seg at "v drevnej Novgorodskoj zemle otčetlivo različalis' zapadnye govory (sootnosimye s pskovskimi krivičami) i vostočnye (sootnosimye s il'menskimi slovenami)." Vidare skriv han at sjølve Novgorod med omland låg i kontaktsona mellom desse to gruppene. Denne kontakten skal ha byrja før det 9. hundreåret og skal ha vore svært intens. Såleis oppstod det ein blandingsdialekt som sameina dei viktigaste austlege trekka med nokre av dei vestlege. Denne dialekten meiner Zaliznjak tileigna seg ein funksjon som "obščenovgorodskoe kojne". På bakgrunn av dette slær han fast følgjande:

Данные исторической и современной диалектологии указывает на то, что окончание И.ед. -e было свойственно в первую очередь севернокривичским говорам и именно из них вошло в древненовгородский диалект. Словоформа *псе* 'пѣс' дожила в псковских говорах до наших дней. Ильменско-словенские говоры (не смешанные) имели в И.ед. окончание -ѣ.
(Zaliznjak 1988b: 169)

Eg kjem i denne oppgåva ikkje til å sjå på utviklinga av Nsg -e i lys av rekonstruerte dialektar som skal ha vore knytte til gamle austslaviske stammegrupperingar. Denne prioriteringa baserer eg på plassomsyn og den oppfatninga at dette perspektivet neppe kan tilføre analysen av Nsg -e noko avgjerande. Dette fordi den språklege utviklinga som førte fram til denne endinga kan analyserast utan at ein kjem inn på stammetilhøyrsla til dei som snakka den aktuelle dialekten. Det må i denne samanhengen også nemnast at korkje Kwon, Vermeer eller Krys'ko baserer sine forklaringar av Nsg -e på Zaliznjak sin rekonstruksjon av dialektane til *kriviči og slověne*. Eg syner elles til Zaliznjak 1988a og Nikolaev 1988, 1989, 1990, 1994, 2001 for meir om dette temaet.

1.3 Presiseringar

Av praktiske årsaker vil eg i denne oppgåva omtale heimstaden til Nsg *-e* som ”Novgorod”. Dette trass i at denne endinga er belagd andre stader enn i sjølve Novgorod, som til dømes Pskov. For å variere språkbruken vil eg også bruke nemningar som *nordrussisk* og snakke om *det nordlege Russland*. Alt dette syner til eitt og same: nemleg dei nordrussiske dialektane der dei maskuline *o*-stammene hadde Nsg *-e*. Endinga Nsg *-e* vil stundom bli omtala berre som *-e*. I samsvar med dette er det slik at om ikkje anna er nemnt, er det følgjande tre kategoriar eg har i tankane: nominativ, maskulin, *o*-stammene (i motsetnad til *jo*-stammene). Desse tre kategoriane er å rekne som *default* i denne oppgåva.

Nemningar på stammetypar som t.d. *o*-, *jo*- og *u*-stammar er i stor mon anakronismar når temaet er historisk slavisk morfologi. Dette fordi dei opphavlege temavokalane i dei fleste formene er borte som følgje av fonetiske og morfologiske endringar i ulike fasar av slavisk. Såleis kan ein etter kvart ikkje segmentere dei ulike formene i [temavokal] + [fleksjonsmorfem].² Like fullt er desse nemningane nyttige etikettar på historisk grammatiske realitetar og vil bli nytta her i samsvar med vanleg praksis innan slavistikken. Skrivemåtar som ”*o-deklinasjonen” og ”*o-stammene” med asterisk er følgjeleg ei korrekt presisering og blir nytta av visse forskarar (t.d. Kryś’ko). Men i denne oppgåva vil det ikkje bli brukt asterisk i omtale av slike deklinasjonar og stammar ettersom fråværet av dette teiknet vanskeleg kan tenkjast å gje opphav til mistydingar. Av same grunn tek eg meg heller ikkje bryet med å markere (opphavleg) kvantitet som i *ā*- og *ǫ*-stammar.

Eg held meg til **-om* som opphav for Asg av *o*-maskulina og NAsg av *o*-nøytra. Berre når eg omtalar Kryś’ko sin hypotese, vil eg bruke **-on* i denne forma³ i samsvar med framstillinga hans. Synet på dette spørsmålet får i alle høve ingen konsekvensar for analysen av Nsg **-e*.

Det kan førekome at postulerte endingar vert stilte opp saman med stammar som fonetisk sett ikkje er i same kronologiske stadium. Dette har ingen konsekvensar når føremålet er å illustrere ei morfologisk utvikling. Såleis vil eg i all hovudsak halde meg til skrivemåtar som t.d. *ѡ*, *ѡ*, og ikkje *ǫ*, *ǫ*.

² Ein skrivemåte som ”Nsg **-os* > *-o*” er sant å seie upresis, for ikkje å seie ukorrekt. Dette er fordi temavokalen **-o*- berre var ein temavokal – og ikkje ein del av nominativendinga før bortfallet av **-s* i utlyd. Dette kan ein i alle fall hevde så lenge temavokalen **-o*- var bevart også i andre former i paradigmet, som Asg **-om*. Når **-o*- eventuelt vart reanalysert frå å vere temavokal til ein del av fleksjonsmorfemet er eit komplisert spørsmål som eg ikkje kan diskutere nærmare her. Likevel vil eg av praktiske årsaker bruke skrivemåtar som Nsg **-os*, Asg **-om*.

³ Det er ikkje allmenn semje om at **-om* har vore innom eit stadium **-on* på vegen til den belagde refleksjonen *-ѡ*. T.d. Kortlandt (1983: 180) postulerer **-om* > *um > *un.

Fonema som tilsvarende č og c i det meste av slavisk fall saman i eitt fonem i Novgorod (altså *cokan'e*). Zaliznjak (2004: 39) meiner at dette fonemet kan uttrykkjast grafisk som <c''> eller kyrillisk <ц''>. I mi framstilling vil eg nytte č og c der det er etymologisk forventa av di eg meiner dette er den minst forvirrande praksisen.

Nummerering av neverbrev er den same som i Zaliznjak 2004 og på www.gramoty.ru.

Kyrillisk blir translitterert i samsvar med translitterasjonstabellen i *Scando-Slavica*, 46, 2000 (173).

2.0 *O*-deklinasjonen og andre stammetypar frå indoeuropeisk til slavisk

I indoeuropeisk språkvitskap er det fleire stammetypar som alle blir definerte av kva lyd stammen endar på. I urslavisk var det framleis eit stort mangfald av stammetypar som var direkta nedarva frå det indoeuropeiske systemet. Det er vanleg å dele stammetypane inn i tematiske og atematiske⁴. Dei atematiske kallar ein gjerne konsonantstammar fordi desse historisk sett ikkje har nokon temavokal før den grammatiske endinga. Døme på atematiske deklinasjonar er *n*-stammane (gksl. *kamy*, pl. *kamene*), *t*-stammane (gksl. *otročę*, pl. *otročęta*), *s*-stammane (gksl. *čudo*, pl. *čudesá*), *r*-stammane (gksl. *mati*, pl. *materi*) (Leskien 2002 [1871]: 53-65). Dei tematiske stammane kan i slavisk delast inn i fire hovudtypar: *a*-, *i*-, *o*- og *u*-stammane⁵ (gksl. *žena*, *pčtb*, *rabъ*, *synъ*) (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 86). I attestert slavisk er *a*-stammane (grammatisk) feminine⁶ og *u*-stammane maskuline, medan *i*-stammane kan vere begge delar (m. *pčtb*, f. *kostъ*). *O*-deklinasjonen er ei nemning for dei maskuline og nøytrale nominale stammane der temavokalen er *-o-*. I og med at denne vokalen også kan vere *-e-*, er nemninga *e/o-stamme* (Szemerényi 1996: 182) meir presis, men her vil eg halde meg til *o-stamme*. *O*-stammane må seiast å vere ein sentral stammetype alt i urindoeuropeisk, og, for å sitere Birnbaum og Schaeken (1997: 21): "Bei diesem Suffix [-o-/-jo-] handelt es sich um eines der wichtigsten und produktivsten Wortbildungselemente des Slavischen." I og med at det er *o*-deklinasjonen som er emnet for denne oppgåva, er det rimeleg å sjå nærmare på dette paradigmet. For å illustrerer *o*-deklinasjonen har eg her med tre sentrale former av det indoeuropeiske ordet for "ulv" på 6 indoeuropeiske språk:

⁴ Szemerényi (1996: 182) reknar berre *o*-stammane for tematiske. I Comrie, Corbett 2006 [1993] (86) vert alle stammar som ikkje er konsonantstammar rekna som tematiske.

⁵ Alexander M. Schenker, som har skrive kapittelet om urslavisk i Comrie, Corbett 2006 [1993], går litt grundigare til verks og deler inn i *-ǫ-*, *-ĩ-*, *-ǫ-/ĩ-* *ǫ-*, *-ā-/ĩ-* *ā-* / *ĩ-* *ĩ-*.

⁶ Maskuline danningar på *-a*, som *sluga*, *junoša*, *vojevoda* stammar "[n]och aus indogermanischer Zeit" (Birnbaum, Schaeken 1997: 25)

	Sanskrit ⁷	Gamalgresk	Latin	Litauisk	Gksl.	Gotisk
Nsg	<i>vrkas</i>	<i>λύκος</i>	<i>lupus</i>	<i>vil̃kas</i>	<i>vl̥kъ</i>	<i>wulfs</i>
Vsg	<i>vrka</i>	<i>λύκε</i>	<i>lupe</i>	<i>vil̃ke</i>	<i>vl̥če</i>	<i>wulf</i>
Asg	<i>vrkam</i>	<i>λόκον</i>	<i>lupum</i>	<i>vil̃kq</i>	<i>vl̥kъ</i>	<i>wulf</i>

Av desse 6 språka er det altså berre slavisk som har mist *-s* i Nsg i dei tidlegast attesterte formene⁸. I Asg ser vi ein nasal eller spor av ein nasal utanom i slavisk og gotisk. Derimot kan vi spore ein nasal i denne forma av *a*-stammene i gksl. *vodq*, og også i moderne polsk *wodę*. I vokativ ser vi stort sett *-e*. Heile *o*-stammeparadigmet kan rekonstruerast slik i det indoeuropeiske urspråket (Szemerényi 1996: 186⁹):

	Singularis	Pluralis	Dualis
Nom.	<i>-os, -om</i>	<i>-ōs, ā</i>	<i>-ō, -oi</i>
Vok.	<i>-e, -om</i>	<i>-ōs, ā</i>	<i>-ō, -oi</i>
Akk.	<i>-om, -om</i>	<i>-ōns, ā</i>	<i>-ō, -oi</i>
Gen.	<i>-es(j)o / -os(j)o</i>	<i>-ōm</i>	<i>-ōs</i>
Abl.	<i>-ōd</i>	<i>-bh(j)os, -mos</i>	<i>-bhjō(m), -mō</i>
Dat.	<i>-ōi</i>	<i>-bh(j)os, -mos</i>	<i>-bhjō(m), -mō</i>
Lok.	<i>-ei / -oi</i>	<i>-oisi / -oisu</i>	<i>-ou</i>
Instr.	<i>-ē / -ō</i>	<i>-ōis</i>	<i>-bhjō(m), -mō</i>

Det er ein heil del ein kan kommentere i dette paradigmet med tanke på prosessane som har gått føre seg i overgangen frå indoeuropeisk til slavisk. Ikkje alt er like relevant for denne oppgåva, men eg vil nemne følgjande: Den opphavlege forma i Gsg er trengt ut. Gsg i slavisk går tilbake på ablativ (Schmalstieg 1983: 72). I dei maskuline *o*-stammene er Npl erstatta av

⁷ Tabellen er basert på Szemerényi 1996 (183). Prosodisk informasjon for dei litauiske formene er henta frå Berg-Olsen, Jakaitenė 2001.

⁸ I sanskrit blir Nsg *-as* realisert som *-as*, *-ah* eller *-o* avhengig av posisjonen i setninga (sandhi, med andre ord). For fleire døme, sjå Ramat 2008 [1993] (106-107).

⁹ Eg har fornorska skrivemåten og brukar *j* i staden for *y*. Elles er tabellen nøyaktig kopiert. Korkje eg eller Szemerényi tek seg bryet med å utstyre heile tabellen med asteriskar.

den pronominal endinga i_2 . Ein skulle vente $*\check{e}_2 < *-oi$, men her har vi i staden $-i_2 < *-ei$ frå *jo*-stammene. Ei pronominal ending finn vi også i NAsg av dei nøytrale *o*-stammene; i staden for venta $*-b < -om$ finn vi $-o$ som i *to* $< *tod$ (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 88-89).

2.1 *O*-stammene og Leskiens problem

Den viktigaste forma i denne samanhengen er sjølvsgt mask. Nsg på $*-os$. Det er i dag allmenn semje om at dei indoeuropeiske *o*-stammene enda på $*-o-s$ i Nsg og at endinga vart nedarva i baltoslavisk som $*-os$ ¹⁰. Litauisk *-as* kjem lydrett frå $*-os$ og vitnar om dette. I slavisk er det ikkje fullt så enkelt. Dei tidlegaste, attesterte formene endar som kjent på $-b$, noko som også gjeld Asg $-b < *-om$. Når eg no skal granske opphavet til Nsg $-e$, er det sjølvsgt viktig å ha ein idé om kva ending som representerte Nsg før $-e$. Willem Vermeer set opp tre teoretisk mulege svar (Vermeer 1991: 273):

$*-os$ går til $-o$

$*-os$ går til $-b$

$*-os$ går til både $-o$ og $-b$ avhengig av omstenda

I tillegg nemner han også ein hypotese framsett av Zaliznjak, Dybo og Nikolaev i 1988 (Zaliznjak 1988b). Denne vil eg drøfte seinare for seg. Dessutan vil eg for ordens skuld undersøkje om nordrussisk $-e$ rett og slett kan vere den lydrette slaviske refleksen av $*-os$.

Spørsmålet om utviklinga av $*-os$ og $*-om$ i slavisk er svært sentralt for problemstillinga i oppgåva mi. Til dømes brukar den nyss nemnde Vermeer halve artikkelen på dette spørsmålet i Vermeer 1991 (om opphavet til $-e$). I ein fotnote i artikkelen skriv Vermeer (1991: 273) at "[a] comprehensive treatment of existing solutions to the problem of the reflexes of Proto-Indo-European $*-os$ and $*-om$ in Slavic would require a book." Det er altså klart at eg ikkje kan gå inn på alle dei freistnadene som har blitt lanserte for å løyse dette problemet. For ein historisk gjennomgang syner eg til nettopp Vermeer 1991. Vermeer har døypt spørsmålet om

---

¹⁰ Når eg hevdar at det er allmenn semje om at indoeuropeisk $*-os$ held seg som $*-os$ i baltoslavisk, må det nemnast at vokalkvaliteten blir framstilt både som $-ō-$ og $-ǫ-$ av ulike forskarar. I alle høve blir dette reflektert som $-o-$ i slavisk. For detaljar, sjå Shevelov 1964 (150-163).

den slaviske refleksen av *-os for ”Leskiens problem” (Vermeer 1994: 147) etter A. Leskien som var den fyrste til å formulere problemet og kome med ei løysing på det i 1876:

In Endsilben (Flexions- und Ableitungssilben) entsteht *ŭ* aus ursprünglichem *a* nur vor folgendem Nasal. [...] ^[11]
Demnach musste lautgesetzlich ein Nominativ auf -o entstehen: *vlŭko. Der Verlust dieser Form erklärt sich durch das Zusammenfallen mit dem nom.-acc. sg. der Neutra, wie *slovo*, *dělo*; die Sprache liess diese Nominativform beim msc. ganz fallen, und ersetzte sie durch den Accus., daher die Endung -*ŭ*.
(Leskien 1963 [1876]: 3-4)

Vermeer held seg her til Leskien, og det gjer eg òg. Eg har som sagt ikkje plass til å gå nøyre inn på dette spørsmålet, men eg vil ta med nokre argument for Leskien og Vermeer sitt syn. Fyrst vil eg sjå på lydrett *-os > *-o i slavisk. Punkta under er i stor mon tekne frå Vermeer 1991 (280-281):

Nøytrale s-stammar med postulert Nsg *-os har -o i dei tidlegaste slaviske tekstane. Til dømes *nebo-s > *nebo*, *slovo-s > *slovo* (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 86). Personnamn som gamalpolsk *Boglo*, rus. *Sadko*, serb. *Ivo*, *Dimitrije* ser ut til å ha bevart urslavisk -o < *-os (Rudnyc’kyj 1966: 657-658). Le Feuvre (1993: 245, fotnote 72) går ikkje god for namn på -ko som opphavlege nøytra og syner til at ”the well-known affinity between hypocoristic formations, often used as appellatives, and neuter gender is attested in other Indo-European languages”. Dette svekkjer ikkje døme som *Boglo* utan k-suffikset. Dessutan viser Krys’ko (1993a: 121) at personlege maskulina på -ko tek akkusativ på -a slik som andre animata. Hadde desse antroponyma vore nøytrale, skulle ein venta A=N liksom andre animate nøytra, t.d. Asg *čado*. Tilfelle av o i gksl. døme som Nsg *rodosŭ*, *narodotŭ* (med substantiv + pronomen *sŭ*, *tŭ*), *to estŭ* ’han er’ og *ko-žŭdo* (jf. rus. *každyj*) vert vanlegvis rekna som døme på vokalisering av *jer*, men kan godt reflektere opphavleg *o, jf. moderne bulgarsk *narodŭt*. Spesielt fordi den same o-en er belagd i dialektar der *jer* ikkje går til o, som i austbulgarsk *toj*, *tozi*. Rozwadowski (1914: 16) nemner også gamaltsjekkisk *večeros* i denne samanhengen. Vermeer tenkjer seg at suffikset i serbiske namn som *Miloš* og liknande former i andre slaviske språk kan forklarast som opphavleg langform Nsg av adjektivet (< **milos-*

¹¹ Leskien postulerer balto-slavisk *a* for indoeuropeisk *o*. Til dømes nyttar han nemninga ”a-stämme” om det som eg kallar o-stammar.

*jbs*¹², tilsvarande moderne litauisk *mielàsis*) som har danna ein ny stamme (Torbiörnsson 1925: 277-279). Shevelov (1964: 228) meiner denne analysen av *Miloš* er feil fordi det ville vere uhøyrte å leggje eit suffiks til ei ending. Til dette innvender Vermeer at det er ikkje snakk om leggje eit suffiks til ei ending, men at fleksjons-endinga vert reanalysert som eit avleiingssuffiks. Dette kan også minne om utviklinga av etterstilt artikkel i nordiske språk der pronomenet *hinn* vart stilt etter substantivet med ending slik at dei to orda smelta saman til eitt: *hund-r hinn* ”hund denne” > *hundrinn* ”hunden” (Indrebø 2001 [1951]: 88-89). Det er rimeleg å hevde at *-oš* i *Miloš* reflekterer urslavisk **-os* (+ *j-*), men slike former vitnar berre om opphav-leg **-os*, og ikkje om lydrett **-os* > **-o* i slavisk. Vermeer meiner det kunne passe godt å reanalysere *-oš-* som eit suffiks når Nsg ikkje lenger slutta på *-os*, og *-oš-* såleis ikkje kunne identifiserast med denne endinga. Men denne argumentasjonen kan ein bruke same kva som skulle avløyse **-os*, så dette blir for tynt. På den andre sida er det ingenting ved slike former som talar imot lydrett **-os* > **-o*; det er berre underleg at Vermeer ser på dette som eit argument for denne lydendinga.

Vermeer oppsummerer slik:

Against the background of the evidence of retained *-o* (*Sadko*, *Miloš*, *koždo*), any solution that does not produce *-o* in the *o*-stem nominative singular is clearly a disadvantage.

Dette er eg altså samd i med unntak av punktet om *Miloš*. Elles meiner eg at Nsg *-e* i seg sjølv er eit tungt argument for å postulere slavisk **-os* > *-o* sidan denne endinga vanskeleg kunne innførast i Nsg – og ikkje i Asg – om Nsg og Asg alt hadde falle saman i *-o*¹³. Det er som kjent mange som meiner at *-o* er den lydrette slaviske refleksen av **-os* (som eit resultat av heving til **-us*; sjå t.d. Halla-aho 2006: 111-128). Nsg på *-e* i Novgorod talar sterkt imot dette ikkje berre fordi N-A-synkretismen ville forkludre innføringa av *-e*, men òg fordi det med ei slik utvikling ikkje ville liggje føre nokon motivasjon for Nsg *-e* – ein motivasjon som finst i Leskiens problem. Difor vil eg sjå bort frå dette synet i denne oppgåva.

¹² Forma som Vermeer her postulerer ser for meg ut til å vere ein anakronisme. På eit stadium der *o*-stammene framleis har endinga **-os* som i **milos* skulle ein ikkje vente **jbs*, men **jos*.

¹³ Sjå også sitatet frå Zaliznjak 2004 i slutten av denne bolken om Leskiens problem.

2.1.1 Utviklinga av *-om i slavisk

Den slaviske refleksen av *-om, som vi skulle finne i Asg av dei maskuline og NAsg av dei nøytrale o-stammane, er også eit komplisert spørsmål. I dei eldste kyrkjeslaviske tekstane er urslavisk *-om representert ved -ъ i ei rekkje former. Dette gjeld (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 86-88, 98-100):

Asg av maskuline o-stammar: *rabъ* < *ōrbh-ō-m

1.sg sigmatisk aorist: *basъ* < *bōd-s-ō-m

nosichъ < *nōs-ī-s-ō-m

rěchъ < *rěk-s-ō-m

1. sg rotaorist: *padъ*, *dvigъ* < *-ō-m

Gpl av konsonantstammar: *nebesъ*, *otročętъ*, *kamenъ*, *materъ* < *-ō-m

I tillegg kjem preposisjonane *въ*, *къ*, *съ* og pronomenet (*j*)*azъ* (< **eg'om*) med opphavleg utlydande nasal (Orr 2000: 21).

Alle desse formene utgjer eit kolossalt forklaringsproblem for alle som vil hevde at den lydrrette refleksen av *-om ikkje er -ъ i slavisk. Det finst likevel mange måtar å sjå denne utviklinga på. Robert Orr (2000: 95-113) har laga ei fin oversikt over dei viktigaste som eg vil syne til, i tillegg til Vermeer 1991. Orr sjølv er svært kritisk til særskilde *Auslautgesetze* og tek til orde for at det ikkje er skilnad mellom fonologiske endringar i utlyd og andre stader i slaviske ord (Orr 2000: 52-54). Såleis føreslær han at *-om saman med *-ons og *-um går til -o i alle posisjonar og at alle former som kan synast å motseie denne hypotesen kan forklarast betre morfologisk. Eg går ikkje god for dette synet – mest fordi det ville medføre langt fleire analogiske forklaringar enn mitt syn, men eg kan heller ikkje gå nærmare inn på ein så stor og prinsipielt viktig debatt her. Føremålet med denne bolken er heller ikkje å drøfte i detalj fonologiske og morfologiske endringar i tidleg urslavisk, men å fastsetje så godt som råd korleis o-stammeparadigmet¹⁴ såg ut då maskulin Nsg på -e slo igjennom i gamle Novgorod. Og når det gjeld NAsg av dei nøytrale o-stammane, skulle ein altså også her forventa *-ъ < *-om og NAsg *perъ vs. attestert *pero*. Formene på *-o blir som nemnt over sett på som opphavleg pronominale som i *to* < *tod. Også dei nøytrale s-stammane med NAsg *nebo* < *nebos kan

¹⁴ Meir presist: dei formene i o-stammeparadigmet som er relevante i høve til synkretisme og analogiar, nemleg NAVsg.

trekkjast inn som grunnlag for ein analogi. Motivasjonen for ei slik analogisk endring kan finnast i synkretisme med NAsg av dei maskuline *u*-stammene, jf. *synъ*, og Asg av dei maskuline *o*-stammene som i *rodъ*. Eit anna syn som kan forklare nøytt. NAsg på *-o* har Agrell (1926: 19-20) som hevdar at den slaviske nøytrumsendinga *-o/-e* reflekterer ein urindo-europeisk prototype som slutta ikkje på **-om*, men på **-o*. Biletet vert endå meir komplisert av det faktum at indoeuropeiske, barytone *o*-stammenøytra blir maskuline i slavisk. Dette viser Illič-Svityč i Illich-Svitych 1979 (108-116). Fenomenet kan illustrerast vha urindo-europeisk **dh̥uórom* som får sin nøytrale genus stadfesta av t.d. sanskrit *dvāram* og latin *forum*. Denne forma finn vi altså i gksl. som det maskuline *dvorъ*. Illič-Svityč har ei lang liste med slike døme. Han har også fleire døme på at slike stammar beheld lydrett *-ъ < *-om* vsa. nydanningar på *-o* slik at ein får dublettar med ulike genera på *-Ø < -ъ* og *-o* i ulike slaviske språk, og jamvel i det same språket. Eit døme på dette er serb. *pàkao*, slo. *pekèl* vs. tsj. *peklo*, pol. *piekto* 'helvete'. Til trass for ei ikkje ubetydeleg mengd slike døme er det grunn til å hevde at dei nøytrale *o*-stammene alt i balto-slavisk tid hadde stabilisert seg med NAsg på *-o* (Kortlandt 1975: 45). Dette fordi slike nøytra – i alle fall opphavleg oksytone – har nettopp NAsg på *-o* i alle slaviske språk den dag i dag, i motsetnad til baltisk der opphavlege nøytra no er maskuline¹⁵. På bakgrunn av alt dette vil eg postulere følgjande skjema for NAsg av *o*-maskulina og *-nøytra* i relativt sein urslavisk:

	Maskulina	Nøytra
Nsg	<i>-o</i> ¹⁶	<i>-o</i> , <i>*-ъ</i> ¹⁷
Asg	<i>-ъ</i>	<i>-o</i> , <i>*-ъ</i>

Det er muleg å tenkje seg at maskulin Asg på *-ъ* var nasalisert før slavisk vart skriftfest. I så fall vart ikkje distinksjonen Nsg-Asg trua før ei eventuell avnasalisering av Asg:

Nsg	<i>*rodos ></i>	<i>*rodo ></i>	<i>rodъ ></i>	
Asg	<i>*rodom ></i>	<i>*rodъ_c ></i>	<i>*rodъ_c ></i>	<i>rodъ</i>

¹⁵ I baltisk er bortfallet av nøytrum ei seinare utvikling; i litauisk er det belagt døme på adjektiv med nøytrumsendinga *-a*, som tilsvarer slavisk *-o*, t.d. *šálta*. Finske lånord stadfestar at denne endinga har funnest også i andre ordklassar enn adjektiv (sjå Kortlandt 1975: 45).

¹⁶ Det kan diskuterast om denne forma skal forsynast med asterisk jf. drøftinga mi over.

¹⁷ Endinga **-ъ* gjeld barytone nøytra som etter kvart blir maskuline, jf. *dvorъ* over.

Dette gjeld sjølvstøtt ikkje dei nordrussiske områda med Nsg *-e* der ei slik avnasalisering ikkje ville ha noko å seie for *o*-stammane. I alle høve er det ingen grunn til å tru at dialekten i Novgorod i nokon fase hadde Nsg på *-ъ* før innføringa av *-e* slik at ein kan postulere **-ъ > -e*. Det kan vere lett å tenkje slik for ein slavist som er vand med å tenkje at den ”normale” slaviske endinga er *-ъ*. Men eg har alt vist over at det er sterke prov for at forgjengaren til Nsg *-e/-ъ* var **-o < *-os*, ikkje berre i Novgorod, men i heile det slaviske språkområdet. Dessutan ville ein morfologisk prosess **-ъ > -e* som berre gjeld Nsg, og ikkje Asg, vere langt meir vanskeleg gjennomførbar om ein alt hadde synkretisme Nsg=Asg. Her vil eg også stø meg til A. A. Zaliznjak (2004: 149):

[Ф]ормирование этого окончания относится не просто к дописьменной эпохе, а к очень раннему ее периоду. Ни одна из ”конкурентоспособных” гипотез не выводит др.-новг. окончание *-e* из *-ъ*. Система «И. ед. *-e* – В. ед. *-ъ*» не могла возникнуть из такой, где эти две формы уже совпали; она могла быть только продолжением (с несколько измененным внешним выражением) соответствующей индоевропейской оппозиции. Таким образом, перед нами два пути развития ранней праславянской системы, в которой у *o*-masculina И. ед. и В. ед. еще различалась: путь, где само различие было сохранено (новгородско-псковский), и путь, где оно было утрачено (характерно для всех прочих славянских диалектов).

2.2 Jo-stammane

Jo-stammane er i røynda ikkje noko anna enn *o*-stammar med opphavleg **j* eller, om ein vil, **ĭ*, mellom rota og temavokalen. Døme på slike stammar er gksl. *voždъ < *vod-ĭ-os* (jf. *voditi*), *nožъ < *noz-ĭ-os* (jf. *vnōziti* ’stikke inn’), *krajъ, vračъ*. Det er talrike suffiks knytte til *jo*-stammane, som **-ta-jo-*, **-tel-jo-*, **-ar-jo-*, **-ch-jo-*, **-k-jo-* (*-tajъ, -tel’ъ, -ar’ъ, -šъ, -čъ*). Nokre slaviske *jo*-stammar er mulegvis opphavlege *ju*-stammar (eller ”på indoerupeisk”: *ĭu*-stammar), slik som *kl’učъ, mŏžъ, dъždъ* (Birnbau, Schaeken 1997: 22-23). Også ein del opphavlege konsonantstammar og *i*-stammar som *ogn’ъ* og *gostъ* (jf. latin *ignis, hostis*) vart tidleg tekne opp i dette paradigmet. Den progressive palataliseringa av velarane drog dessutan med seg mange *o*-stammar over til *jo*-stammeparadigmet. Dette gjeld til dømes *kъnę(d)z’ъ*, talrike ord med suffikset *-ъcbъ*, som i *kuznъcbъ*. Dette paradigmet var altså i grunnen det same som hjå *o*-stammane, men fekk ei divergerande utvikling som følgje av fonologiske endringar i slavisk. Ei rekkje vokalar vart påverka av føregåande **-j-* (**-ĭ-*) slik at ein fekk følgjande korrespondansar mellom endingar i *o*- og *jo*-stammane:

<i>o</i>-stammar	- <i>o</i> -	- <i>o</i> -	- <i>ě</i> ₂ -	- <i>y</i> < *- <i>ons</i>	- <i>y</i> < *- <i>ū</i>
<i>jo</i>-stammar	- <i>o</i> -	- <i>e</i> -	- <i>i</i> ₂ -	- <i>ě</i> , - <i>ę</i> < *- <i>jons</i>	- <i>i</i> < *- <i>ū</i>

Etter denne omskipinga i bøyingsverket var det fint lite synkretisme att mellom dei to gruppene. I eintal og fleirtal gjeld det faktisk berre følgjande¹⁸:

	Gsg	Dsg	Npl	N. NApl
<i>o</i>-stammar	<i>roda</i>	<i>rodu</i>	<i>rodi</i>	<i>děla</i>
<i>jo</i>-stammar	<i>noža</i>	<i>nožu</i>	<i>noži</i>	<i>pol'a</i>

Likevel er det grunn til å hevde at talarane av slavisk må ha hatt førestillingar om sambandet mellom dei to stammetypane. Til dømes ville former som Asg, Gpl **nožb, Dpl ***nožom̃* vere fonotaktisk umulege i dette stadiet av slavisk slik at samsvar av typen *b* ~ *o* og *o* ~ *e* må ha hatt ein tydeleg kulør av allofoni. Dei slavisktalande har nok vore i stand til å knyte Dpl -*om̃* til -*em̃*, vs. til dømes -*am̃* i *a*-stammene. Men samstundes var det nokre former som kunne tenkjast å forvirre talarane og gjere sambandet mellom dei to gruppene mindre transparent:

	Lsg	Apl
<i>o</i>-stammar	<i>rodě</i>	<i>rody</i>
<i>jo</i>-stammar	<i>noži</i>	<i>nožě</i>

Desse korrespondansane¹⁹ som involverer -*ě* (både *ě*₁ og *ě*₂), har ei relativt enkel diakron forklaring, men må ha blitt oppfatta som underlege reint synkront. I gamle Novgorod er det nett opp desse formene med opphavleg *ě* ~ *i* og *y* ~ *ě* som i eit slavisk perspektiv kan skilte med flest innovasjonar – ikkje berre i *o*-, men òg i *a*-stammene. Dette kjem eg tilbake til seinare.

I drøftinga av Leskiens problem over dreidde argumentasjonen for *-*os* > -*o* seg for det meste om *o*-stammene, i motsetnad til *jo*-stammene. Det einaste unntaket er serbiske mannsnamn på

¹⁸ I tillegg til Vsg av *jo*-stammene før innføringa av -*u*.

¹⁹ Dette gjeld ikkje dei slaviske områda med Apl -*ę*.

-ije av typen *Dimitrije* der -e faktisk kan tolkast som den lydrette refleksen av Nsg -o < *-os (Vermeer 1991: 280)²⁰. Men når ein postulerer Nsg -o for dei maskuline o-stammane, følgjer det nærmast automatisk at dei maskuline jo-stammane får Nsg *-e. Derimot er det grunn til å sjå litt nærmare på Asg av dei maskuline jo-stammane.

Krys'ko (1993a:143; 152, note 18) postulerer *-jon²¹ > *-e, og dermed lydrett mask. Asg *-e og nøyt. NASg -e. Dette synet baserer han på Apl *-ons > -y i o-stammane og den tilsvarende utviklinga i jo-stammane. For at denne endringa i jo-stammane skal produsere dei attesterte endingane Apl -(j)e, -(j)ě, set han opp følgjande kronologi: *jons > *-jens > *-jēn > *-jē, -*jě. Ein slik kronologi impliserer at hevinga av *-ons til *-uns må ha skjedd etter overgangen *jo > *je. Når Krys'ko ser på *-om > *-um som ein del av den same prosessen som utløyste *-ons > *-uns, følgjer det at *-jom må gå til *-jem, og ikkje *-jum. Då *-VN gjev -V i slavisk, skulle ein vidare vente *-jem > -(j)e, og Asg *nože, NASg mor'e. Når Asg av slaviske jo-maskulina ikkje er belagd som -e i dei eldste kjeldene, kan dette forklarast med at denne endinga tidleg vart erstatta av -b i analogi med Asg -b i o-stammane – og i-stammane for den del. Ei slik analogisk endring kan langt på veg forsvrast med synkretismen NAV *-e som ville bli resultatet av dei framsette endringane.

Vermeer (1991: 277-278, 281) har eit anna syn på utviklinga av *-jom. Han syner til nyare forskning, nærmare bestemt Kortlandt 1978 (287-290), som stadfestar at hevingane *-ons > -y og *-om > -b høyrer til to vidt forskjellige kronologiske lag. Dette medfører, i motsetnad til Krys'ko sitt syn, at *-jom går til *-jum, og vidare *-ju > *-ji > *-jb > -b, som er den belagde endinga i Asg av jo-stammane (sjå også Kortlandt 1983: 180). Når i tillegg baltiske data syner at den pronominala nøytrumsendinga -o(d) hadde avløyst -om (eller refleksen av denne) alt i den balto-slaviske perioden²², og Asg av jo-maskulina faktisk er attestert som -b, er det mykje som talar for å halde med Vermeer, og ikkje Krys'ko, i dette punktet.

Såleis kan dei mest sentrale formene så langt postulerast på bakgrunn av drøftinga av Leskiens problem og den fonologiske divergensen mellom o- og jo-stammane:

²⁰ Dette synet deler ikkje Krys'ko (1993b: 126-127) som reknar slike former på -ije som analogiske, litterære nydanningar som eit motstykke ("en pendant") til former på -o som faktisk oppstod frå *-os.

²¹ Krys'ko (1993a: 152, note 18) held seg til -n og ikkje -m. Utfallet blir det same med -n og -m.

²² Noko som eliminerer behovet for ein seinare analogi av typen *pol'b > pol'e.

	Maskulina		Nøytra	
	<i>o</i> -stammar	<i>jo</i> -stammar	<i>o</i> -stammar	<i>jo</i> -stammar
Nsg	- <i>o</i>	*- <i>e</i>	- <i>o</i> (, *- <i>o</i>)	- <i>e</i> (, *- <i>o</i>)
Asg	- <i>o</i>	- <i>o</i>	- <i>o</i> (, *- <i>o</i>)	- <i>e</i> (, *- <i>o</i>)

2.3 *U*-stammane

U-stammane er ein annan indeuropeisk stammetype som har spelt ei svært viktig rolle i utviklinga av slavisk nominalmorfologi. Om ein stiller opp eit par sentrale *u*-stammeformer frå eit utval indoeuropeiske språk, er det lett å sjå slektskapen:

	Sanskrit ²³	Gamalgresk	Latin	Litauisk	Gksl.	Gotisk
Nsg	<i>bāhus</i>	πῆχυς	<i>manus</i>	<i>sūnūs</i>	<i>synō</i>	<i>sunus</i>
Vsg	<i>bāhō</i>	πῆχυ	—	<i>sūnaĩ</i>	<i>synu</i>	<i>sunau</i>
Asg	<i>bāhum</i>	πῆχυν	<i>manum</i>	<i>sūnų</i>	<i>synō</i>	<i>sunu</i>

Trass i at *u*-stammane var fåtalige samanlikna med til dømes *o*-stammane, må *u*-deklinasjonen utvilsamt seiast å vere den desidert største eksportøren av fleksjonsmorfem i heile den slaviske språkhistoria. Det finst knapt ei form i dette paradigmet som ikkje har vorte snappa opp av andre stammar, for det meste *o*-stammane. Eg nemner i fleng: Gsg og Lsg på *-u* i russisk, polsk, tsjekkisk og serbisk; Dsg på *-ovi* / *-owi* i ukrainsk, polsk, tsjekkisk og den gamle dialekten i Novgorod; Isg på *-ъmb* i nordslavisk²⁴; Nsg på *-o* > *-Ø* (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 89); Npl på *-ove* / *-owie* i bulgarsk og polsk; Gpl på *-ovъ* i nordslavisk²⁵. Vsg på *-u* i dei maskuline *jo*-stammane blir også attribuert til *u*-stammane (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 89). Når det gjeld problemstillinga i denne oppgåva, og spesielt dette kapittelet, er akkurat dette eit

²³ Tabellen er basert på Szemerényi 1996 (176). Dekorasjonar av prosodisk art hjå dei litauiske formene er henta frå Berg-Olsen, Jakaitenė 2001.

²⁴ I austslavisk går *-ъmb* til *-om*, noko som også ville ha blitt resultatet av den opphavlege *o*-stammeforma på *-omъ*. Moderne polsk *-(i)em* går eintydig tilbake på *u*-stammeendinga.

²⁵ Russisk *-ov*, ukrainsk *-iv*, polsk *-ów*, tsjekkisk *-ů*, sorbisk *-ow* (også i *a*-stammar og nøytrale *o*-stammar!), kviterussisk *-ou* / *-aũ*.

viktig poeng, noko som blir demonstrert av Vermeer (1991: 281). I *jo*-stammane skulle ein forvente det same som i *o*-stammane, nemleg Vsg **-e*. Når all anna divergerande utvikling i tilhøvet mellom *o*- og *jo*-stammane er av rein fonetisk karakter, er det grunn til å stille seg to spørsmål: 1. Kva er motivasjonen for innføring av Vsg *-u* i *jo*-stammane? 2. Kvifor spreidde Vsg *-u* seg berre til *jo*-stammane, og ikkje til *o*-stammane?

Som eg har vist over, vil Nsg *-o* < **-os* i *o*-stammane medføre Nsg **-e* i *jo*-stammane sidan ei form som t.d. ***krajo* ville vere fonotaktisk umuleg²⁶. Dei fonetiske endringane får morfologiske konsekvensar når både Nsg og Vsg i *jo*-stammane endar opp som *-e*. Altså får vi ein synkretisme som passar dårleg inn i resten av systemet:

	<i>jo</i> -stammar	<i>o</i> -stammar	<i>a</i> -stammar	<i>u</i> -stammar
Vsg	<i>*kon´e</i>	<i>bože</i>	<i>ženo</i>	<i>synu</i>
Nsg		<i>*bogo</i>	<i>žena</i>	<i>synъ</i>

For å få balanse i systemet må *jo*-stammane importere ei distinkt vokativending (ev. ei nominativending). Ettersom *a*-stammeendinga *-o* er uaktuell av fonotaktiske årsaker, er *-u* frå *u*-paradigmet ein kandidat utan sterke rivalar²⁷. Og her har vi svaret på dei spørsmåla eg nettopp stilte: 1. N-V-synkretismen i *jo*-stammane motiverte innføringa av Vsg på *-u* frå *u*-stammane. 2. Fordi distinksjonen mellom Nsg og Vsg var intakt i *o*-stammane, fanst det ingen motivasjon for ein slik innovasjon der.

Vsg *-u* i *jo*-stammane styrkjer påstanden om at den lydrette refleksen av **-os* er *-o*, og dermed *-e* i *jo*-stammane. For utan ei slik utvikling får ein ikkje den N-V-synkretismen i *jo*-stammane som motiverer denne morfologiske endringa. Eller for å sitere Vermeer: "Within the framework of approaches that do not yield a *jo*-stem nominative in **-e* the attested vocative ending remains essentially mysterious."

²⁶ Denne forma ville vere fonotaktisk umuleg på det stadiet som er aktuelt i denne drøftinga. Om ei slik form har eksistert tidlegare, kjem an på kva kronologi ein postulerer. Anten **-jos* > **-jo* > **-je* eller **-jos* > **-jes* > **-je*. Denne diskusjonen er uvesentleg her.

²⁷ Det er ikkje vanskeleg å tenkje seg ei alternativ utvikling der Vsg *-i* vart importert frå *i*-stammane. Men dette er altså ikkje tilfellet, og kan sjåast i samanheng med låg grad av produktivitet hjå *i*-stammane og *u*-stammane si historie som ein særskild aktiv eksportør av fleksjonsmorfem.

2.4 Utgangspunktet for Nsg *-e*

På bakgrunn av drøftingane av *o-*, *jo-* og *u-*stammane over vil eg leggje følgjande skjema til grunn for den vidare utviklinga i Novgorod og slavisk generelt:

	Maskulina			Nøytra	
	<i>u-</i> stammar	<i>o-</i> stammar	<i>jo-</i> stammar	<i>o-</i> stammar	<i>jo-</i> stammar
Nsg	<i>-b</i>	<i>-o</i>	<i>*-e</i>	<i>-o</i> (, <i>*-b</i>)	<i>-e</i> (, <i>*-b</i>)
Asg	<i>-b</i>	<i>-b</i>	<i>-b</i>	<i>-o</i> (, <i>*-b</i>)	<i>-e</i> (, <i>*-b</i>)
Vsg	<i>-u</i>	<i>-e</i>	<i>*-e</i> (> <i>-u</i>)		

Når det gjeld *jo*-deklinasjonen her, set eg opp Nsg **-e* og endringa Vsg **-e* > *-u* i same stadium fordi, som eg akkurat har vist, fordi innføringa av Vsg *-u* var motivert av Nsg på **-e*. Difor må denne vokativen ha vorte innført *før* Nsg fekk den attesterte endinga *-b*. Dette impliserer følgjande relative kronologi for *jo*-stammane: 1. Vsg **-e* > *-u*. 2. Nsg **-e* > *-b*. Det må her også nemnast at det finst ingen døme på formell vokativ av *jo*-stammar i dei eldste kjeldene frå Novgorod (Zaliznjak 2004: 105). Såleis er korkje *-e* eller *-u* belagt der.

Dette skjemaet representerer eit stadium som må kunne kallast "sein urslavisk" og dannar utgangspunktet for den vidare drøftinga mi. Fleire av endingane er så godt som totalt ukontroversielle, men ikkje Nsg av *o-* og *jo*-maskulina eller dei nøytrale. Når sant skal seiast, har eg eigentleg ikkje drøfta *u*-stammane i særleg grad. Dette er fordi utviklinga av dei relevante endingane er heilt "oppskriftsmessig" og svært lite omstridd. Det same kan seiast om dei tilsvarande endingane i *i*-stammane.

2.5 Ein liten digresjon

Til slutt i denne bolken vil eg tillate meg ein liten digresjon – nærmast for underhaldningsverdien si skuld. For det er ikkje berre i Novgorod at dei indoeuropeiske *o*-stammane fekk Nsg på *-e*. Også i vestnorske målføre kan ein observere **-os* > *-e* – riktig nok med ein heil del

trin mellom *-os og -e. Indoeuropeisk *-os går til germansk *-az og vidare til *-ar. I synkopetida går *-ar til *-r i urnordisk – t.d. i *fiskr*. Vidare går -r til -r, slik som stoda er i norrønt, t.d. *hvítr hestr*, 'kvit hest'. Etter kvart voks det fram svarabhaktivokalar av ymsande kvalitet i Noreg, men i vest var det altså e: -Cr > -Cer (Nsg *hest* > *hester*). Til slutt kvarv -r i utlyd, og den lange, lange ferda frå *-os til -e var over. Resultatet vart former som (*ein*) *kvíte héste* med tonem 1 som syner til at det opphavleg var éi staving i ordet, i motsetnad til (*dei*) *kvíte hèstane* med tonem 2. Det ville vere heilt uhøyrst og sensasjonelt å hevde at ein liknande synkope med påfølgjande svarabhaktivokalar skulle ha funne stad i Novgorod. Spesielt fordi dette måtte ha skjedd så tidleg som før bortfallet av -s i utlyd i slavisk. På den andre sida veit vi at fleire nordiske kongar oppsøkte Novgorod – eller *Hólmgarðr* som dei sa – i mellom-alderen. Og så vidt eg veit, er det ingen som har undersøkt kva følgjer dette har fått for morfologien i det slaviske målet der. Men, diverre, oppstod denne svarabhaktivokalen i norsk ikkje før på 1200-talet (Indrebø 2001 [1951]: 116), så det klokaste er nok å leggje denne heller tvilsame parallellen til sides og gå vidare.

3.0 Nsg -e: kjelder, distribusjon, tid og stad

Andrej Anatol'evič Zaliznjak sin *Drevnenovgorodskij dialekt* (2004) tek føre seg dei fleste aspekt ved den gamle dialekten i Novgorod. I innleiinga (Zaliznjak 2004: 5-6) skriv han at når ein samanfattar den språklege situasjonen i Novgorod²⁸ frå 11. til 15. hundreår, er det ikkje mindre enn 5 idiom å skilje mellom:

1. Kyrkjeslavisk fungerte her, som i resten av Rus', som litterært og kyrkjeleg språk.
2. Eit idiom som i denne konteksten får nemninga *naddialektnaja forma drevnerusskogo jazyka* eller berre *naddialektnyj drevnerusskij*. Dette idiomet hadde høg sosial status i heile Rus' og var truleg orientert mot talemålet i hovudstaden Kiev.
3. Den gamle dialekten i Pskov (*drevnepskovskij dialekt*) som er lik summen av dialektane i Pskov-området (*pskovskaja zemlja*).
4. Summen av dialektane aust og nordaust for Novgorod (*vostočnonovgorodskie govory*) – både område som opphavleg hadde språkleg tilknytning til dette distriktet og territorium som vart kolonialiserte seinare.
5. Dialekten i sjølve Novgorod og områda som grensar til byen. Denne dialekten er svært lik dialekten i Pskov, men har også trekk som er sams med dei austlege måla.

Dialekten i sjølve Novgorod (punkt 5) ser ut til å ha fungert som koiné i heile den gamle Novgorod-staten, og kan difor også kallast *drevnenovgorodskoe kojne* når ein vektlegg funksjon og ikkje opphav. Zaliznjak brukar også nemninga *drevnenovgorodskij dialekt v uzkom smysle* om dette idiomet, i motsetnad til *drevnenovgorodskij dialekt v širokom smysle* som er samansett av idiom 3, 4 og 5 over. I denne oppgåva har ikkje denne inndelinga særleg relevans, og eg vil såleis halde meg til nemninga (*den gamle*) *dialekten i Novgorod* eller vise til *Novgorod* reint geografisk. Med det meiner eg talemålet i det nordrussiske området som hadde Nsg -e i den maskuline o-deklinasjonen og primært dialekten i sjølve Novgorod sidan

---

²⁸ Zaliznjak brukar nemninga *Novgorodskaja zemlja*. Av praktiske årsaker vil eg nytte *Novgorod* både om byen Novgorod og området Novgorodskaja zemlja, eller meir presist, dei delane av området som har Nsg -e i den maskuline o-deklinasjonen. Dette inkluderer t. d. også Pskov. Der presisjonsnivået krev det vil eg gjere det klart kva det er tale om. I alle høve dreier det seg om det same språklege fenomenet (Nsg -e) som etter alt å døme har det same opphavet både i Novgorod, Pskov og resten av området.

nesten alle sentrale kjelder stammar derifrå. Dette målet er det som Zaliznjak kallar *drevnij novgorodsko-pskovskij dialekt* som inkluderer punkt 3 og 5. Nsg *-e* i den maskuline *o*-deklinasjonen er karakteristisk nettopp for dette området²⁹ (Zaliznjak 2004: 147)³⁰. I alle høve er det ingenting som indikerer at den aktuelle endinga har oppstått separat og uavhengig på fleire ulike stader nord i Russland. Difor må mask. Nsg på *-e* sjåast på som eitt og same fenomen både i Novgorod og Pskov, og i dei aktuelle idiomata som Zaliznjak ramsar opp.

3.1 Tidsperspektiv og kjelder

Dei eldste og viktigaste språklege kjeldene vi har frå Novgorodtraktene er neverbrev fra midten av 1000-talet. Den viktigaste metoden ved datering av desse er stratigrafisk – altså at tekstane blir tidfeste utifrå det jordlaget dei ligg i når dei blir avdekte (Zaliznjak 2004: 18-19). I samband med dette spelar dendrokronologi ei viktig rolle. Arkeologiske ekspedisjonar i Novgorod har grave fram lag på lag med trestokkar som har fungert som brulegging i gatene der. Ved å fastsetje alderen til desse stokkane kan ein datere neverbrev med ein presisjon på inntil 10-15 år. Andre, mindre nøyaktige måtar å datere tekstar på er paleografi, bokstav-inventar og prinsipp for bruk av bokstavar, analyse av språklege særtrekk og helsing-formular. Dessutan kan folk frå krønika som er nemnde i neverbrev vere viktige når ein skal kontrollere dateringane. Ifølgje Zaliznjak kan om lag 25 namn som er nemnde i ca. 80 neverbrev identifiserast med historiske personar. Som Zaliznjak skriv:

Для лингвистических целей датирование с точностью до 20-50 лет как правило вполне достаточно, поскольку этот интервал меньше, чем срок протекания любого, даже относительно быстрого, диахронического процесса в языке. Напомним, что в пределах обычного срока человеческой жизни даже рукописи, датированные конкретным годом, не обязательно отражают этапы развития языка в точном соответствии с порядком их дат: языковые (равно как палеографические и т. п.) особенности, например, у 70-летнего писца, пишущего в 1170 г., практически те же, что в его юности, т. е. они архаичнее, чем у 20-летнего, пишущего в 1150 г.

²⁹ Det finst svært få kjelder frå det austlege området (idiom 4), men Nsg på *-e* er belagd i neverbrev nr. 3 frå Toržok (Торж. 3): *sroceke* "soročok". Dette blir ikkje nærmare kommentert av Zaliznjak (2004: 456).

³⁰ Eg må nemne nokre fascinerande poeng som Zaliznjak (2004: 6-7) tek opp. Den austlege dialekten i Novgorod (punkt 4) stod nærmare *naddialektnyj drevnerusskij* (punkt 2) enn dialekten i sjølve Novgorod (punkt 5). Vi kan altså ikkje snakke om ein *pranovgorodskij dialekt* (som opphav til *novgorodskij dialekt v širomom smysle*), men ei konvergerande utvikling som saman med slektskapen forklarar likskapen mellom idiom 4 og 5. Zaliznjak meiner at om Novgorod-staten hadde stått ved lag, ville dialektane i idiom 3-5 utvikla seg til eit sjølvstendig språk – ei utvikling som vart avbroten av Novgorod si innlemming i Moskva-staten.

Med tanke på diakron analyse av språket i neverbreva er det føremålstenleg å periodisere tekstane i tidbolkar. Neverbreva er skrivne i perioden 1000-1500, og når ein studerer variantar av slavisk språk i det gamle Rus', er det vanleg å dele inn i to periodar – *tidleg* og *sein* (Zaliznjak 2004: 8). Det som definerer skiljet mellom desse to periodane er bortfallet av *ъ* og *ь* i svak posisjon. Av dette følgjer at den *tidlege* perioden er tida før denne prosessen er fullført, og dessutan det tidsrommet då prosessen gjekk føre seg. Med den *seine* perioden meiner ein då perioden etter at prosessen er fullført. Skal ein døme etter data i neverbreva blir denne prosessen i Novgorod fullført i fyrste firedel av det 13. hundreåret – altså kan ein setje ei omtrentleg grense rundt år 1225 (sjå også: Zaliznjak 2004: 58-65).

Города, в культурном слое которых были сделаны находки берестяных грамот

Kart (frå www.gramoty.ru) som syner geografisk fordeling av neverbrev funne i Russland.

Dei viktigaste kjeldene for eit studium av den gamle dialekten i Novgorod er utvilsamt neverbrev. Neverbrev er ikkje berre dei eldste tekstane frå Novgorod, men også frå heile det austslaviske området. Når det gjeld slavisk språk i det heile, er det berre det som Zaliznjak (1988b: 165) kallar *staroslavjanskij* som er skriftfest tidlegare enn tidleg *drevnenovgorodskij dialekt*.

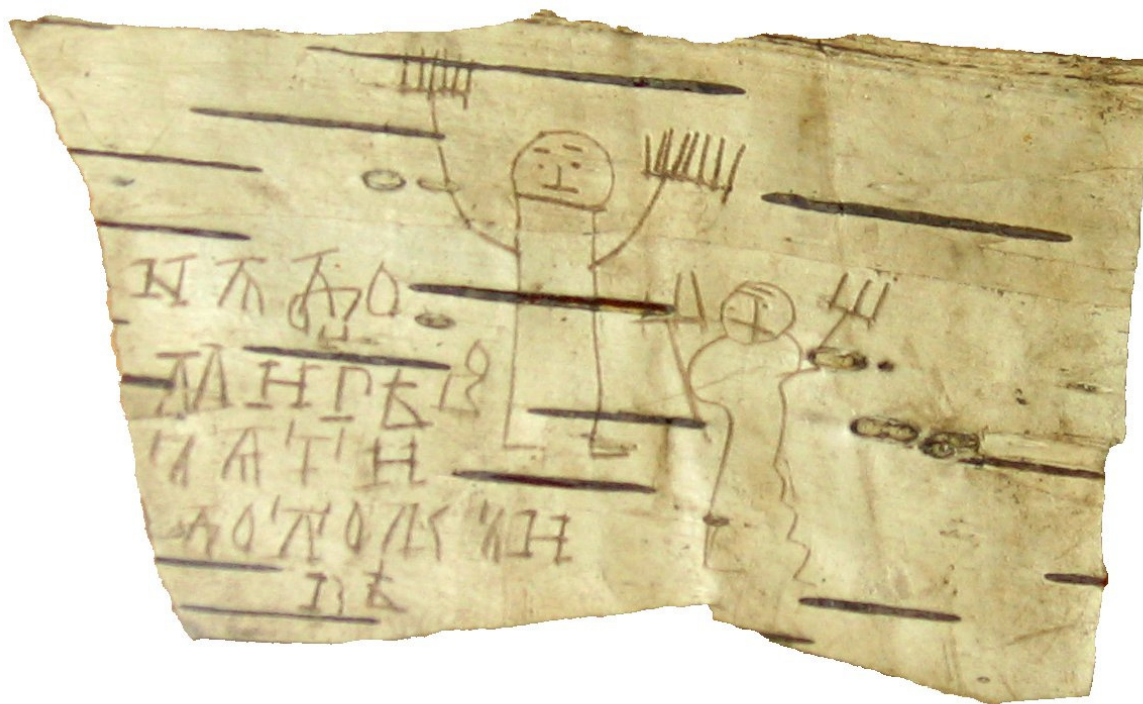
Difor kan det seiast, utan å overdrive, at funna av neverbrev frå 50-talet og utover har utløyst ein liten revolusjon i historisk slavistikk og rusistikk. Ettersom føremålet med denne oppgåva er å granske korleis nominativsendinga *-e* oppstod – noko som hende før skriftkulturen nådde Novgorod – seier det seg sjølv at det i utgangspunktet er dei eldste tekstane, frå den tidlege perioden, som er av størst relevans og interesse. Zaliznjak deler kjeldene inn i direkte (*prjamyje*) og indirekte (*kosvennye*). Som direkte kjelder reknar han tekstar som er skrivne i den perioden ein studerer, på det aktuelle idiomet, og som er tilgjengeleg i den originale utgåva (Zaliznjak 2004: 11). Det er klart at dette er dei viktigaste kjeldene. Indirekte kjelder er seinare avskrifter, analogiske tekstar skrivne seinare, tekstar skrivne etter normen til eit anna idiom, men med avvik som reflekterer det aktuelle idiomet, og moderne talemål. Når det gjeld direkte kjelder frå den tidlege perioden, eksisterer det stort berre tekstar skrivne på idiom 5 (*drevnenovgorodskij dialekt v uzkom smysle*) pluss ein handfull neverbrev frå Toržok (Zaliznjak 2004: 14). I tillegg til neverbrev³¹ frå Novgorod og Staraja Russa gjeld dette fyrste del av *Varlamovaja gramota* (Janin, Zaliznjak 1993) og nokre korte innskrifter som ein har funne på daglegdagse gjenstandar (for vidare lesnad om øvrige kjelder syner eg til Zaliznjak 2004: 11-38). Det er altså neverbrev som utgjer den desiderte storparten av dei viktigaste kjeldene. Neverbrev har ein nokså spesiell posisjon fordi eit overveldande fleirtal av dei er skrivne på ”po-drevnerusskij”³² (Zaliznjak 2004: 20). Dei aller fleste neverbrev er personlege brev. Dessutan er det funne ein heil del lister (*reestry*) av ymse slag og nokre merkelappar med namnet til eigaren på. Desse funna er av daglegdags karakter og blir omtala av Zaliznjak som *bytovye*:

В целом они стоят ближе к живой древнерусской речи, чем любые другие ныне известные письменные источники.
(Zaliznjak 2004: 20)

³¹ Dette gjeld ikkje dei svært få neverbrev som er skrivne på andre idiom/språk. Det er snakk om ei lita mengd kyrkjeslaviske tekstar i tillegg enkeltståande funn skrivne på lågtysk, gresk, latin og ein austersjøfinsk variant. I Zaliznjak 2004 er det registrert i alt 1043 neverbrev funne i Russland. Av desse er 950 frå Novgorod (Zaliznjak 2004: 15).

³² I motsetnad til kyrkjeslavisk til dømes. Poenget er at desse tekstane fortel mykje om talemålet.

Det er mykje som tyder på at skrivekunsten var relativt utbreidd og at opplæringa byrja tidleg i gamle Novgorod. Ein har funne fleire neverbrev skrivne av ein gut ved namn Onfime³³. Desse neverbrevane inneheld, i tillegg til alfabetet og korte setningar, teikningar. På bakgrunn av kvaliteten på desse teikningane reknar Zaliznjak (2004: 475) guten for å vere 6-7 år gamal:

Fotografi av neverbrev 202. Bokstavane kan lesast slik: **НА ДОМИТРѢ ВОЗАТИ ДОЛОЖИКѢ**
Zaliznjak gjev følgjande russiske omsetjing: "На Дмитре взять должки (?)"

3.2 Stil og språkleg medvit

Det er mykje som talar for at det i gamle Novgorod eksisterte eit medvit om skilnadene mellom det lokale talemålet og andre slaviske idiom som kyrkjeslavisk og det Zaliznjak kallar for *naddialektnyj drevnerusskij* (punkt 2 over). I manuskript frå Novgorod finst det mange døme på at *-e* i Nsg har blitt retta til *-ѣ* i samsvar med dette meir prestisjefylte idiom 2. Zaliznjak (2004: 101) nemner døme som «видѣле еси» retta til «видѣль еси», og «brate» retta til «brateъ». Når ein skal analysere tilhøvet mellom *-e* og *-ѣ*, er det eit stort poeng å skilje

³³ Zaliznjak kallar han for *Onfim* – utan *-e*...

mellom på den eine sida: neverbrev utan språklege kjenneteikn typiske for Novgorod og neverbrev av kyrkjeleg karakter, og på den andre sida: alle andre neverbrev (Zaliznjak 2004: 100). Trass i det har endinga *-e* og forfattaren sitt talemål trengt igjennom også i tekstar av offisiell eller kyrkjeleg karakter der ein skulle kunne forvente endinga *-ъ*. Dette gjeld til dømes neverbrev 508 av kyrkjeleg art der ein møter mannsnamna «Иосифъ» og «Павело» (= *Pavelъ*; sjå avsnitt om det grafiske systemet under) med den kyrkjeslaviske endinga *-ъ* saman med «Демитре» på *-e*. I neverbrev 366 med juridisk innhald har forfattaren etter alt å dømme gjort ein freistnad på å halde seg til normen som vi kan kalle for *naddialektnyj drevne-russkij*. I denne teksten svarer morfologien i all hovudsak til denne normen, inkludert i alt 8 døme på Nsg *-ъ*: «Харѣтоно» (= *-ъ*), «Харѣтонъ», «Давыдъ», «Сътъпанъ», «Лукѣнъ», «Таишѣнъ», «былъ», «возалъ». Ved sida av desse 8 formene står mannsnamnet «Аковъ» (= *Jakove*) som må tolkast som eit einsleg utslag av den skrivande sin nordrussiske dialekt (Zaliznjak 2004: 613-614). Det finst ei rekkje andre døme på neverbrev der denne endinga og andre lokale fenomen har trengt igjennom som einskilte dialektismar i ein elles overdialektal morfologi. Zaliznjak skriv at det ikkje finst tvil om at ein betydeleg del av døma på *-ъ* i neverbrev ikkje reflekterer forfattaren sitt talemål, men er eit "rezul'tat soznatel'noj zameny dialektnoj formy na naddialektnuju". Dessutan er det all grunn til å tru at mange andre neverbrev med Nsg *-ъ* er skrivne etter same prinsipp ("morfologija dialektnaja s korrekciej"), men at korte tekstar og skorten på andre former gjer det uråd å kome over andre språklege trekk som kan hjelpe til med å stille den korrekte diagnosen. Ifølgje Zaliznjak (2004:101-102) er det muleg at ingen tilfelle av grafisk «-ъ» i neverbrev frå den tidlege perioden uttrykkjer det talte språket til forfattaren.

3.2.1 *Varlaamovaja gramota*

Éin tekst som tydeleg vitnar om språkleg medvit, er *Varlamovaja gramota* (Janin, Zaliznjak 1993). Fyrste delen av denne teksten (om lag to tredelar) er skriven på nesten rein Novgorod-dialekt, medan resten av teksten (om lag éin tredel) er skriven etter den overdialektale normen med eit par kyrkjeslavismar («аше», «боудоушии»), men ingen *novgorodismar*. Det er fleire iaugefallande skilnader mellom del 1 og 2 av teksten. I del 1 står pronomenet *vъsъ* (Novg. *vъche*) i form av fem. Asg *vchu* med *ch* og ikkje *s*— eitt av dei mest særmerkte kjenneteikna for dialekten i Novgorod (om dette fenomenet, sjå Zaliznjak 2004: 45-47). I del 2 finn ein

nøyt. Asg *vse* i samsvar med den overdialektale normen. Vidare er det verdt å merkje seg formuleringa *vbdale Varlame* (del 1) vs. *dalъ Varlamъ* (del 2) der det ikkje berre er morfologien som skil (*-e* vs. *-ъ*), men også det leksikalske. I den gamle dialekten i Novgorod (1000-1200) var *vbdati* nærmast einerådande når det gjaldt overføring av pengar eller eigedom, medan *dati* dominerte i det litterære språket (Zaliznjak 2004: 458-460).

3.2.2 *Avrame* og *Avramъ*

Kanskje det mest illustrerande dømet på tilhøvet mellom dei ulike språklege idioma, stil og status finn ein i ein *paremejnik* frå Novgorod som kan tidfestast til fyrste halvdel av 1300-talet (Zaliznjak 2004: 101). I 1. Mos 17,5 i Det gamle testamentet blir det fortalt om *Abram* (hebr. אַבְרָם) som får det meir høgverdige namnet *Abraham* (hebr. אַבְרָהָם) av Gud. I den kyrkje-slaviske tradisjonen har denne distinksjonen blitt referert til som *Avramъ* og *Avraamъ*, av gresk *Αβραμ* og *Αβρααμ*. Men i Novgorod var det ei kreativ sjel som utnytta det levande stilistiske og statusmessige skiljet mellom det lokale målet – inkludert *e*-morfemet – og det kyrkjelege språket til å uttrykkje denne opphøginga. Bruken av den lokale endinga *-e* i ein elles kyrkjeslavisk tekst må ha hatt ein mykje meir slåande og intuitivt forståeleg effekt enn *Avramъ* vs. *Avraamъ* i dei traktene:

	Norsk	Novgorod	Moderne ksl.
1. Mos 17,5 ³⁴	<i>Du skal ikkje lenger heita Abram, men Abraham skal namnet ditt vera</i>	<i>и не наре(че)тсѧ к тому има твоѧ Авраме, но да будетъ има твоѧ Аврамъ</i>	<i>и не наречѣтсѧ ктому́ има твоѣ Авра́мъ, но будетъ́ има твоѣ Авра́мъ</i>

³⁴ Den norske bibelteksten er henta frå www.bibelen.no. Dei slaviske bibelversa er siterte frå Zaliznjak 2004: 101. For ordens skuld vil eg nemne at dette ikkje er heile verset; heile verset ser slik ut: "Du skal ikkje lenger heita Abram, men Abraham skal namnet ditt vera; for eg gjer deg til far åt mange folk." Den siste setninga har ingen relevans her.

3.3 Grafiske system i kjeldene

Zaliznjak (2004: 21) skriv at ved analyse av neverbrevne og andre kjelder frå det gamle Novgorod må ein skilje mellom to grafiske system: eit litterært og eit ikkje-litterært, eller: *bytovaja*. Dei grafiske systema i kjeldene har i utgangspunktet ikkje noko direkte samband til studiet av opphavet til *-e*; såleis er det i denne oppgåva ikkje føremålstenleg å gå inn på dette temaet i detalj. Likevel er det slik at einskilde komponentar i det ikkje-litterære grafiske systemet skapar ein ambiguitet i tekstane som kan forkludre analysen av mange av neverbrevne no nesten tusen år seinare. Denne ambiguiteten skuldast det fenomenet at i det ikkje-litterære systemet uttrykkjer visse grafem meir enn eitt fonem. Slik er det ikkje i det litterære systemet (Zaliznjak: "standartnaja rannedrevnerusskaja grafičeskaja sistema") der det i mykje større grad er eit ein-til-ein-høve mellom morfem og grafem. Zaliznjak skriv at minst eitt av tre fenomen skil det ikkje-litterære systemet frå det litterære. Desse tre er:

- 1) samanblanding av grafema <ѣ> og <о>;
  - 2) samanblanding av grafema <ѣ> og <е>;
  - 3) samanblanding av grafema <ѣ> og <е> (inkludert <е> sine ekvivalentar) og/eller <и>
- (Zaliznjak 2004: 23). Dessutan kan det nemnast at grafema <ѣ> og <ч> heilt frå byrjinga vart blanda saman i Novgorod. Dette må sjåast i samanheng med at desse grafema opphavleg uttrykte to fonem som i Novgorod hadde falle saman til eitt fonem *c''* – altså *cokan'e*. Dette fonemet svarer til *č* og *c* i sør-russisk, og også i det meste av slavisk (Zaliznjak 2004: 39).

Tabell som syner utviklinga av samanblandinga av utvalde grafem. *E* står for dei bokstavane som kan uttrykkje fonemet /e/ – altså *e* og/eller *ѣ*. Tabellen er kopiart frå Zaliznjak 2004 (25).

Det ikkje-litterære systemet ovrar seg tydeleg til dømes i neverbrev 142 med skrivemåtar som <дѣкончалъ> /dokončal/³⁵ og <къне> /konʹ/. Også i neverbrev 891 står <къне>, saman med <кетъ> /keto/ (altså tilsvarende *kъto*) og Asg <грьдъ> /gorodъ/³⁶. Med eit slikt lettare arbitrært samsvar mellom grafem og fonem kan ein spørje seg om Nsg *-e* faktisk er sikkert belagd i gamle Novgorod. Aleksandr B. Strachov har i fleire artiklar stilt seg kritisk til dette og hevda at *-e* er eit reint grafisk fenomen som ikkje reflekterer den eigentlege uttalen. Til dømes meiner han Nsg *-e* i Tönnies Fenne (Fenne 1607) sin lågtyske manual for russisk (Pskov, 1607) er eit resultat av ein lågtysk ortografisk norm med stum *-e* i utlyd – såkalla ”e-Saxonum” (Strachov 1997: 300). Han syner òg til serbiske kjelder frå 1400-talet med grafisk samanblanding av <е> og <ѣ> (Strachov 1995: 264). Strachov har ikkje mange døme på at <е> vert blanda saman med <ѣ> – noko som kunne forklart novg. Nsg *-e* som eit reint grafisk fenomen. Som eit døme på ein grafisk kontaminasjon som også kunne liggje til grunn for skrivemåtar som <кето> nemner han forma <рънна> i autografen til Anna Jaroslavna, men understrekjer at dette gjeld berre dersom det er det latinske *regina* som ligg til grunn for dette ordet (ibid.). Like fullt ytrar han seg svært kategorisk mot eksistensen til mask. Nsg på *-e*:

Ни к реальному звучанию исходов русских диалектных форм, ни к древненовгородским книжным ”Въдале Варламе” и проч. все эти разновременные записи и заимствования с исходом на -е не имеют никакого отношения.
(Strachov 1994: 292)

Det er likevel ingen grunn til å ta desse innvendingane seriøst. Det faktum at *-e* i neverbrev opptre einast i Nsg i den maskuline *o*-stammdeklinasjonen, og ikkje i Asg (Zaliznjak 2004: 105), eller i NASg av *u*-stammene (Zaliznjak 2004: 112) burde vere nok til å avvise Strachov. Det er heilt utenkjeleg at ein arbitrær ortografisk regel kan arte seg på ein måte som er så morfologisk systematisk. Dessutan syner Zaliznjak (2004: 148) til at den påståtte stumme *e*-en (”e-Saxonum”) ikkje er sikkert belagd i Tönnies Fenne³⁷ sin manual. Der står nemleg ei form som *ostatke* i tydeleg opposisjon til *ostatok*. Vidare syner Zaliznjak også til Zep Honselaar (1997) som har påvist den same endinga i moderne, levande dialektar og seier at Strachov sin

³⁵ Dette neverbrevet er datert til byrjinga av 1300-talet, altså etter at *jer*-endinga var fullført. I den tidlege perioden ville dette grafiske uttrykket stått for /dokončalʹ/. I tillegg til den overdialektale endinga *-ѣ* (-Ø) finn ein også Nsg *Marke* i denne teksten.

³⁶ Dette neverbrevet er datert til 1120-1140 og det er difor truleg at *-ѣ* framleis står i utlyd.

³⁷ For ordens skuld vil eg nemne at eg ikkje ser noko poeng i å gå nærmare inn på det grafiske systemet i denne manualen.

versjon ”prosto ne zasluživaet obsuždenija.”³⁸ Ikkje at det trengst, men fleire argument for eksistensen til Nsg på *-e* er å finne i bolken under om distribusjonen til dette morfemet.

Når grafemet <e> kan uttrykkje ikkje berre /e/, men også /ɨ/³⁹, er dette ein ulempe når ein skal undersøkje distribusjonen til morfemet *-e*. På den andre sida er det ikkje motsetnaden *ɨ ~ o* eller *ɨ ~ e* som er sentral når ein studerer distribusjonen av Nsg *-e* i *o*-stammene, men novg. *-e* vs. overdialektal *-ɨ*. Og grafema *e* og *ɨ* blir ikkje blanda saman i det ikkje-litterære grafiske systemet. Såleis er dette ikkje eit stort problem, og ein kan kjenne seg trygg på at <Павело> og <Аковъ> uttrykkjer *Pavelɨ* (ev. *Pavel*) og *Jakove*, og ikkje **Pavelo* og **Jakovɨ* (ev. **Jakov*). Det grafiske systemet representerer derimot eit problem for dei som ser opphavet til Nsg i *jo*-stammen (t.d. Krys'ko og Vermeer. Mykje meir om desse seinare). For som eg har vist i kapittelet om *o*-deklinasjonen, er det svært mykje som talar for at Nsg **-os* har gått til *-o* før ein har fått *-e* i nordrussisk og *-ɨ* i resten av slavisk. Og når ein då vil vise at Nsg *-e* i *o*-stammene er henta frå Nsg **-e* i *jo*-stammene, kunne det vere kjekt å påvise denne endinga i nettopp *jo*-stammene. Men med skrivemåtar som <звѣре> - *zvěr'* (neverbrev № 199), <десѣте> - *des'at'* (№ 601) og <къне>, som er nemnd lenger oppe, kan det vere vanskeleg å seie noko eintydig om eksistensen til dette morfemet i *jo*-stammene etter skriftspråket sitt inntog i Novgorod. Dette problemet kjem eg tilbake til i kapittelet om Krys'ko. Elles kan eg vise til Zaliznjak 2002: 577-612 for vidare lesnad om samanblanding av *ɨ ~ o* og *ɨ ~ e*.

---

³⁸ Ordskiftet mellom Strachov og Zaliznjak med fleire har fått ein heller krass tone: ”Здесь следует заметить, впрочем, что страховская критика вообще носит весьма специфический характер, из-за которого ее трудно отнести к жанру научной дискуссии. С болезненной страстью А. Б. Страхов стремится представить как злонамеренную чушь решительно все новое, что стало известно о древнем новгородско-псковском диалекте за последние десятилетия, а соответствующих авторов он, не затрудняя себя узами этики, изображает как невежд и проходимцев. Если верить А. Б. Страхову, такого диалекта, попросту говоря, и не было. Потребность разнести в клочья у него так остра, что аргументы и контргипотезы для этого годятся какие попало от сколько-нибудь правдоподобных до откровенно нелепых; главный же инструмент воздействия на читателя тон безмерного превосходства. [...] Вообще лингвистика не принадлежит к числу сильных сторон данного автора, и мы считаем излишним разбирать всерьез каждое из его возражений по собственно лингвистическим вопросам. Безусловно полезнее для новгородоведения его размышления в области интерпретации конкретных текстов. Хотя и здесь страсть ниспровержения часто толкает автора к нелепостям, но есть и удачные новые решения, которые мы, разумеется, учитываем.” (Zaliznjak 2004: 43) Eg ser ingen grunn til å parti med Strachov i denne striden.

³⁹ Etter jerane sitt fall uttrykkjer ikkje grafemet <e> fonemet /ɨ/, men fungerer som *mjagkij znak*.

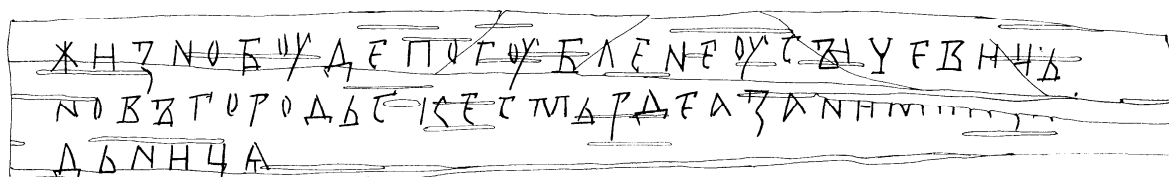
3.4 Distribusjon

Nsg på *-e* i den maskuline *o*-deklinasjonen er attestert frå dei tidlegaste neverbreva som er daterte til rundt midten av 1000-talet. Eit døme på dette er neverbrev 607/562 med følgjande tekst:

ЖИЗНОБУДЕ ПОГОУБЛЕНЕ ОУ СЫЧЕВИЦЬ
НОВЪГОРОДСКЕ СМЪРДЕ А ЗА НИМ[И И] З[А]
ДЪНИЦА

607/ 562

Fotografi og avskrift av det aktuelle neverbrevet frå www.gramoty.ru. Zalznjak (2004: 245) gjev følgjande russiske omsetjing: 'Сычевичами (или: [в доме] у Сычевичей) убит Жизнобуд, новгородский смерд. А в их руках и [его] наследство'

Dette brevet inneheld 4 tilfelle av Nsg – alle på *-e*. To av tilfella gjeld inherent maskuline *o*-stammar, nemleg mannsnamnet *Žiznobude* og substantivet *sm̃rde*. Dei to andre, *pogublene* og *novъgorodъske*, er høvesvis *n*-partisipp og kortform av adjektiv, som følgjeleg blir bøygde som *o*-stammar, og kongruerer kvart med sitt substantiv. Denne korte teksten illustrerer i stor grad utbreiinga til mask. Nsg på *-e* i gamle Novgorod. I tillegg til substantiv, adjektiv og partisipp, tek også pronomen denne endinga. Eller kort sagt: alle ord som blir bøygde etter den maskuline *o*-deklinasjonen⁴⁰. Eg vil no sjå nærmare på dei ulike ordklassane, men eg kan fyrst som sist slå fast at i den gamle dialekten i Novgorod by var *-e* ikkje eit unntak men sjølve norma for Nsg i den maskuline *o*-deklinasjonen. Dette gjeld heilt frå dei eldste

⁴⁰ Pronomena blir ikkje bøygde etter den nominale *o*-deklinasjonen, men kan historisk sett seiast å ha ein slags temavokal *-o-* (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 90). I alle høve er dei maskuline endingane identiske i Nsg av pronomena og *o*-stammesubstantiva. Maskuline (og for så vidt nøytrale) langformer av adjektiv blir opphavleg danna av adjektiv bøygde etter *o*-deklinasjonen pluss det anaforiske pronomenet *j-*.

kjeldene av; altså var denne norma etablert alt i før litterær tid (Zaliznjak 2004: 147). I neverbrev er endinga mest dominerande i den tidlege perioden, og syner seg også oftare i neverbrev skrivne i samsvar med det ikkje-litterære grafiske systemet (Zaliznjak 2004: 100-101). Denne utviklinga må sjåast som eit resultat av aukande språkleg påverknad frå sør:

Prosentdel av neverbrev med Nsg *-e*⁴¹

	Tidleg gamalrussisk periode	Sein gamalrussisk periode
Neverbrev med samanblanding <ѣ> - <о> og/eller <ѣ> - <е>	90% (inkl. 8% med både <i>-e</i> og <i>-ѣ</i>)	63% (inkl. 13% med både <i>-e</i> og <i>-ѣ</i>)
Neverbrev utan samanblanding <ѣ> - <о> og/eller <ѣ> - <е>	68% (inkl. 9% med både <i>-e</i> og <i>-ѣ</i>)	52% (inkl. 4% med både <i>-e</i> og <i>-ѣ</i>)

3.4.1 Substantiv

Frå dei tidlegaste kjeldene er *-e* norma i Nsg: *chlěbe*, *brate*, *skote*, *Ivane*. Ein merkjer seg at *-e* ikkje palataliserer⁴² utlydande velar i stammen: *zamъke*, *posadъnike*, *vъnuke*. Også ord-danningar på *-ѣk-* og *-chъn-* har i regelen Nsg *-e*, til dømes *Žadъke*, *Milъke*. Men i andre

⁴¹ Tabellen er henta frå Zaliznjak 2004 (101).

⁴² Når eg skriv at *-e* ikkje palataliserer utlydande velar i stammen, tyder dette at utlyden i stammen ikkje syner spor etter den fyrste regressive palataliseringa av velarane (č, ž, š < *k, *g, *ch). Det er mykje truleg at velarane i denne posisjonen er allofonisk palataliserte [-k'ě], [-x'ě], [-g'ě]. Meir om dette i kapittelet om *-e* sine fonetiske og fonologiske eigenskapar.

kjelder ser ein stundom *-o*. Derimot er det berre to døme med *-o* i neverbreva frå den tidlege perioden: *Jarъko* (849) og *Gavъko* (502). Sistnemnde var utanbys frå og fekk truleg berre namnet sitt referert slik han presenterte seg sjølv (Zaliznjak 2004: 99-100).

Når det gjeld det som Zaliznjak kallar *mjagkij variant o-sklonenija*, er situasjonen ein annan. Zaliznjak (2004: 103) deler denne varianten inn i tre grupper: a)⁴³ alle stammar som ikkje høyrer til b) eller c); b) ord på *-bcb* og *-zb*⁴⁴; c) ord med stamme på [j]. Som eg har vore inne på lenger oppe, er det i desse formene ofte uråd å avgjere kva ending det grafiske uttrykket står for så lenge grafema <e> og <ь> vert blanda saman. Døme på dette er allografar som <конь>/<коне> og [j] uttrykt grafisk som <e> i t.d. <дае>. Såleis er det berre kjelder utan slik samanblanding av dei aktuelle grafema som kan fortelje noko sikkert om distribusjonen av *-b* og *-e* i desse stammane – og då spesielt dei kjeldene som samstundes viser Nsg *-e* i den harde varianten av *o*-deklinasjonen. Slike døme finn ein t.d. i neverbrev 247: <господарь>⁴⁵ vs. <замъке>, <къле>; 776: <матьль> vs. <ложьнике>, <юбржсе>, <заале>. Sameleis finn ein i del 1 av *Varlamovaja gramota* (Janin, Zaliznjak 1993) skrivemåtar som <корь>, <Недачь> vs. <коле>, <Варламе>, <въдале>. Zaliznjak nemner ogso døme frå *Gramoty Velikogo Novgoroda i Pskova* (GVNP): <нашь брате новгородечъ Петре>⁴⁶. Det er i det heile ikkje vanskeleg å vere samd med Zaliznjak (ibid.) når han omtalar Nsg på *-e* i denne gruppa som *bol'shaja redkost'*. Men når dette er sagt, må ein også ha i mente det Krys'ko (1993a: 142) omtalar som "otnositel'no redkoe ispol'zovanie I[menitel'nogo] P[adeža] ot *jo-osnov po sravneniju s tverdym variantom". Krys'ko (1993a) har ei grundig drøfting av denne endinga; eg vil difor sjå nærmare på dette spørsmålet i kapittelet om han.

Når det gjeld gruppe c) med stamme på [j], slær Zaliznjak (2004: 104) kontant fast at "dlja živogo jazyka nadežnych svidetel'stv suščestvovanija okončanija *-e* v étoj gruppe net (esli ne sčitat' Юрьк, o kotorom sm. osobo niže)."

Gruppe b), ord på *-bcb* og *-zb*, er i motsetnad til dei to hine gruppene ikkje opphavlege *jo*-stammar, men harde *o*-stammar som har fått mjuk utlyd som eit resultat av den progressive

⁴³ I Zaliznjak 2004 står desse gruppene oppførte som a), б), в). Eg held meg til det norske alfabetet her.

⁴⁴ Eg føretrekkjer skrivemåten *-zъ* sidan *z'* er fonologisk palatalisert som ei følgje av den progressive palataliseringa. *C* er inherent palatal og treng ikkje markerast, liksom *č*, *ž*, *š*.

⁴⁵ Krys'ko (1993a: 138) syner til Max Vasmer si oppføring av *gospodar'* som ein kyrkjeslavisme. Krys'ko (ibid.) sjølv meiner grunnlaget for ei slik kategorisering av dette ordet er tynt, men har likevel eit poeng når han gjer merksam på "oficial'no-terminologičeskij status dannogo slova, opredeljavšego oficial'noe lico; vpolne zakonomerno, čto takie suščestvitel'nye, kak *bogъ*, *knjazъ*, *gospodarъ*, bolee ustojčivo uderživali v drevnenovgorodskom dialekte standartnuju drevnerusskuju fleksiju *-ъ*/*-ь* [...]".

⁴⁶ Krys'ko (1993a: 137) sår tvil om dette dømet fordi den same teksten inneheld *посадникъ Дмитръ* – med overdialektal *-ъ* i staden for *-e*. Det er eit poeng at desse overdialektale formene gjer det meir sannsynleg at også *-b* kan vere ei overdialektal ending (sjølv om det verkar lite truleg når orda dei fire orda står på rekkje og rad). I alle høve talar ikkje denne teksten på nokon måte for at Nsg **-e* er belagd i dei maskuline *jo*-stammane.

palataliseringa av velarane. Såleis skulle ein her kunne vente *-e* dersom det er slik at (dei harde) *o*-stammene hadde etablert Nsg på *-e* før den progressive palataliseringa⁴⁷. Etter gjennomføringa av denne palataliseringa må desse orda i stor grad ha blitt oppfatta som *jo*-stammar. Dette er det grunn til å hevde fordi mange av dei grammatiske endingane i desse orda nærmast automatisk ville falle saman med *jo*-deklinasjonen av reint fonotaktiske årsaker. Zaliznjak (2004: 103-104) skriv at i denne gruppa møter ein både *-e* og *-b*. Dei fleste døma han nemner med *-e* er av yngre dato, og berre eitt av dei er frå neverbrev. Men det er eit ganske interessant døme, datert til fyrste halvdel av 1300-talet (Zaliznjak 2004: 539). Dette neverbrevet (389) har ein nærmast gjennomført overdialektal morfologi (*dalb*, Gsg *lucky* vs. novg. *-ě*, Apl *kuny* vs. novg. *-ě*), men med Nsg *kolbince*⁴⁸. Av former på *-b* nemner Zaliznjak, i tillegg til ein del yngre tilfelle, ein handfull døme på *k(b)n'az'b* frå 1100-talet. Men desse kan like godt vere utslag av ei overdialektal norm. Det er altså sparsamt med belagde Nsg-former av desse orda på *-bcb* og *-z'b* – spesielt frå den tidlege perioden. Likevel ser det ut til å vere ein del vakling mellom *-e* og *-b* – noko ein også kunne vente for ei gruppe som diakront soknar til både *o*- og *jo*-stammene.

Det er viktig å understrekje at *-e* berre førekjem i Nsg og ikkje i Asg. Sameleis må det nemnast at i *u*-stammene er regelen *-b* både i Nsg og Asg – aldri *-e*. Det er fleire neverbrev som demonstrerer skilnaden mellom Nsg i *o*- og *u*-deklinasjonen – altså *-e* vs. *-b* (Zaliznjak 2004: 112). Samanlikna med resten av slavisk heldt *u*-stammene seg lenge som eigen deklinasjon. Det er svært truleg at dette heng saman med Nsg *-e* i *o*-stammene (vs. *-b* i resten av slavisk) sidan denne endinga styrkte distinksjonen mellom dei to stammetypene. Når det gjeld andre endingar der ein elles i slavisk finn *-b*, er det berre i denne aktuelle forma – Nsg av dei maskuline *o*-stammene – at ein finn *-e*.

3.4.2 Kortformer av adjektiv

Frå ein morfologisk ståstad er det ingen skilnad mellom adjektiv i denne forma (m. Nsg) og substantiv, korkje diakront eller synkront: *kěle* (= *cělъ*), *deševe*, *dъlъžъne*, *svobodъne*, *liche*,

⁴⁷ Dette er eit nokså komplisert spørsmål. I og med at den progressive palataliseringa av velarane ikkje verkar på alle formene i paradigmet, er det rimeleg å tenkje seg at utjamninga av desse stammene ikkje har skjedd over natta. Sjå Vermeer 1986 for eit forsøk på å forklare denne prosessen.

⁴⁸ Grafisk «колбинъ». Denne skrivemåten kan ein nokså sikkert lese som *kolbince* trass i samanblanding av «ъ» og «е». Dette fordi ei form *kolbinъсь* ville gjeve *kolbinec* etter *jer*-endinga, i motsetnad til *kolbince* < *kolbinъсь*.

mьръtve, *novьgorodьske*, *Tudorove*, *Savьkine*. Opphavlege *u*-stammeadjektiv som *ostr*- og *molod*- går i slavisk over til *o*-stammene, eventuelt med eit *k*-suffiks: *lьgьk*-, *qzьk*-/ *uzьk* (Birnbaum, Schaeken 1997: 58). Slike adjektiv er knapt attesterte i neverbrev, og i alle fall ikkje i denne forma. Det skulle vore interessant å sjå om *-ь* var vanlegare hjå slike adjektiv i Nsg enn andre – og då spesielt i dei utan *k*-suffiks.

3.4.3 Partisipp

Heller ikkje partisipp i denne forma skil seg frå substantiv eller kortformer av adjektiv reint morfologisk. Det er snakk om *l*-, *n*- og *t*-partisipp: *napisane*, *obrětene*, *vybite*, *vьdale*, *pustile*, *vьz'ale*, *rekle*, *poběgle* (Zaliznjak 2004: 100). Det har blitt lansert hypotesar som ser på *-le* i *l*-partisippa som separate innovasjonar utan samband til Nsg *-e* hjå nomina. Desse ideane, som eg vil sjå nærmare på seinare, oppstod før kunnskapen om neverbrev vart tilgjengeleg (med unntak av Ivanov 1985).

3.4.4 Langformer av adjektiv

I neverbrev frå den tidlege perioden finst det berre eitt einaste døme på denne forma: «которые любо» (725). Før jerane sitt fall er det nettopp denne endinga ein skulle vente: *-e + jь*. Ei slik form syner også at *-e* oppstod i ei tid då paradigmat til langformene var så transparent at endingane kunne identifiserast som *o*-/ *a*-stammeending + *j*-pronomen i same form. Hadde til dømes langformene blitt grammatikaliserte i tidleg urslavisk, kunne ein venta ei form som Nsg ***oše < **osje < *os + *jos*.

Men: dette er ei svært lite kontroversiell slutning. Den vanlege slaviske endinga *-y(j) < -ь + jь* er danna etter nøyaktig same mønster. Faktisk er det slik at langformparadigmat i Novgorod var svært transparent; i nesten alle tilfelle der kortforma har éi staving blir langforma danna etter mønsteret [kortform] + [kongruerande *j*-pronomen] (anten i full eller forkorta utgåve). I den tidlege perioden er det nesten ingen påverknad frå pronominal paradigmat. Dette står i kontrast til *naddialektnyj drevnerusskij* der ein svært tidleg ser endingar som Gsg *-ogo* og Lsg

-омъ. I Novgorod var dei tilsvarande formene -ago og -ěmъ, og dessutan Dsg -umu. I eit slavisk perspektiv er dette så arkaisk at det berre kan samanliknast med gamalkyrkjeslavisk (Zaliznjak 2004: 118, 151).

Langformene i Novgorod er altså ikkje mykje anna enn kortformer med etterstilt *j*-pronomen. Det er som nemnt også svært få tilfelle av den aktuelle forma. Såleis er det diverre lite å hente her med tanke på opphavet til -e.

3.4.5 Pronomen

Frå den tidlege perioden er det ikkje mange neverbrev med døme på Nsg av pronomen. Ein har belagt *keto*, *same* og *vъche*⁴⁹. Dessutan er det verdt å merkje seg skrivemåten «те раздѣля» (-ʼa < -e pga. *jakanʼe*) i eit manuskript frå Pskov skrive i 1670, der *te* svarer til det kyrkje-slaviske pronomenet *тъ* (Zaliznjak 2004: 125). Når det gjeld *keto* er dette danna etter same mønster som *kъto*. Det er tydeleg at om det har eksistert ei form **kos-to-*, så har denne ikkje blitt leksikalisert⁵⁰ – noko som ville gitt **kosto* – jf. lit. *kàs*, latv. *kas*.

Ein skulle kunne forvente **četo* eller **cʼeto* (som eit resultat av *cokanʼe*) i staden for *keto*. Den manglande palataliseringa av velaren⁵¹ har to mulege tolkingar: anten har **četo*/**cʼeto* blitt analogisk utjamna i samsvar med resten av stammen, eller så har -e oppstått etter at den 1. palataliseringa av velarane slutta å vere aktiv. Det er ingenting i denne forma isolert sett som talar for nokon av alternativa. I neverbreva er det heller ikkje eitt einaste døme på instrumentalis av *keto*. Det er høgst truleg at eit slikt døme ville hatt forma *kěmъ* med *k-*, utan spor av den palataliseringa som er belagt i gksl. *cěmъ*. Meir om dette i kapittelet om Nsg -e sine fonetiske og fonologiske eigenskapar.

Fordelinga av -e syner at denne endinga er norma for alle tilfelle av Nsg i den maskuline *o*-deklinasjonen i den tidlege perioden. Dette tør eg hevde trass i det sparsame utvalet av former for enkelte av ordklassane. Kvantitative og kvalitative analysar av sjølve kjeldene

⁴⁹ Skrive «boxe» i samsvar med det ikkje-litterære grafiske systemet, men like fullt belagt.

⁵⁰ Når eg skriv at **kos-to* ikkje vart ”leksikalisert”, meiner eg at **kos-to* av talarane vart analysert som *kos + to* – noko som impliserer at *kos* vart identifisert som *k-o-s* (rot + temavokal + fleksjonsmorfem). Om **kosto* var leksikalisert, skulle ein ikkje vente at *kos*-segmentet endra seg i samsvar med den generelle utviklinga av Nsg **-os* (i utlyd).

⁵¹ Igjen presiserer eg at det godt kan tenkjast at *ke* reflekterer [kʼe]. Med manglande palatalisering meiner eg at her er ingen spor etter den 1. regressive palataliseringa av velarane: *č* < *k*.

(einskilde neverbrev) har difor lite føre seg når ein studerer opphavet til endinga. Hadde overgangen til *-e* byrja seinare, eller om kjeldene hadde vore eldre – frå før innføringa av *-e* var fullført – kunne ein gjort fleire slike analysar med mulege interessante resultat. Eventuelle samanhengar ein kunne ha oppdaga er semantiske/leksikalske, prosodiske, fonetiske (t.d. spreining av *-e* avhengig av utlyd i stammane).

4.0 Nsg -e: fonetiske forklaringar

Sidan A. A. Šachmatov si tid har det vorte lansert ei lita rekkje forsøk på å forklare innføringa av Nsg -e som ei fonetisk endring. Men det er så vidt eg har registrert ingen som seriøst har gått inn for -e som den lydrette slaviske refleksen av *-os. Med ei slik utvikling skulle ein ha venta Nsg -e av o-maskulina i alle slaviske språk. Når så ikkje et tilfelle, kunne den vanlege slaviske nominativen -ъ > -Ø lett forklarast som Asg -ъ sin ekspansjon til Nsg motivert av synkretismen Nsg=Vsg, og dessutan analogi med u-stammene. I så fall måtte ein definitivt sett på Nsg -e i Novgorod som eit svært arkaisk trekk – ein arkaisme som ein då kunne tolka som eit utslag av Novgorod sin perifere posisjon i den slaviske verda. Ein må også sjå på utviklinga av NAsg *-o-s i s-stammene for å vurdere ein slik hypotese. Moderne bulgarsk *nebe* kunne fungere som eit argument for ei slik lydrett endring. Men det har seg slik at dette leksemet⁵² utgjør eit unntak ettersom andre opphavlege s-stammar i dagens bulgarsk har endinga -o: *oko, tjalo, slovo, ucho, čudo*. Når også dei andre slaviske språka syner -o som refleksen av *-os i denne gruppa, er det desto større grunn til skepsis. Ein kunne innvende at denne o-en er eit resultat av påverknad frå o-nøytra, men det har seg slik at NAsg -o er den vanlege endinga også i tidlegare kjelder der s-deklinasjonen sin autonomi er godt belagd. Dessutan er det mykje som tyder på at tilfelle av belagt -o kan førast tilbake på *-os (jf. drøftinga av o-deklinasjonen), og det kan også vere problematisk å postulere *-os > -e som ei lydrett endring sett i lys av andre tendensar i slaviske *Auslautgesetze*. Difor er det nok best å la denne ideen falle til ro.⁵³

4.1 Aleksej Aleksandrovič Šachmatov

Šachmatov har lansert fleire idear for å forklare nordrussisk Nsg -e. Denne forklaringa tek føre seg l-partisipp på -le, og kombinerer, som Zaliznjak (1991: 237) formulerer det, fonetiske og syntaktiske komponentar:

[C]очетание ѣ возникло въ соединеніи причастія муж. р. на -ѣ съ формами вспомогательнаго глагола *jesmь, jestь* или *je* и т. д.; ѣ перед ѣ [...] измѣнилось въ ѣ. Такъ

⁵² Bul. *nebe* må truleg sjåast i samanheng med den oblike stammen *nebes-*.

⁵³ Sjølv om det unekteleg hadde vore festleg å kunne påvise ei slik utvikling.

явились напр. формы 3 л. ед. *daľŷje*, *kuřŷŷje*, *vřŷaľŷje*. Отсюда послѣ выпаденія *ŷ*: *daľje*, *kuřŷje*, *vřaľje* и далѣе подѣйствиємъ согласной *l*: *daľye*, *kuřŷye*, *vřaľye* (съ у неслоговымъ), откуда съ переходомъ звука *e* в *ě*, т. е. въ соотвѣтствующій звукъ средняго ряда: *daľě*, *kuřŷě*, *vřaľě*.
(Šachmatov 1915: 225-226)

Vidare syner han til nordrussiske former som *vřdale Varlaame*⁵⁴. Isolert sett synest ikkje dette å vere ein dum idé. Slike elisjonar er godt kjende frå slavisk, og spesielt i langformer av adjektiv. Den mest nærliggjande parallellen er truleg nøytt. NAsg av adjektiv i tsjekkisk og polsk, t.d. **novo* + **je* > tsj. *nové*, pol. *nowe* – noko som minner mykje om ein eventuell **dalb* + **je* > *dale*. Zaliznjak (1991: 237) har tre innvendingar mot denne forklaringa. Han meiner – med god grunn – at det er uforklarleg korleis denne endinga kan ha spreidd seg til substantiv og pronomen. Då må det til Šachmatov sitt forsvar seiast at han her ikkje tek mål av seg til anna enn å forklare *-e* i *l*-partisippa. Så får ein heller diskutere om det er fruktbart å granske former på *-le* isolert frå Nsg hjå nomina. Eg meiner bestemt at det er det ikkje; Nsg *-e* er problematisk nok i seg sjølv om ein ikkje skal gjere det om til to problem, og ikkje eitt. Det er heller ingen i dag som står for ei slik løysing. Men her må det også nemnast at Šachmatov ikkje var velsigna med det kjeldetilfanget ein har i dag – i tillegg til ein hundre år lang debatt om temaet – noko ein må ha i mente når han skal vurderast.

Zaliznjak meiner vidare at Šachmatov sin hypotese ikkje forklarar korleis presensformer av *byti* kan halde seg etter former på *-e*, som i *svobodnye jesi*, *byle jesmь*. Sjølv om *je*-elementet ifølgje denne forklaringa skulle bli oppslukt av *l*-partisippet, meiner eg det er ingenting i vegen for at presens av *byti* skulle kunne dukke opp att i denne posisjonen etter at *-le* vart fiksert. Såleis er ikkje dette noko tungvegande argument mot Šachmatov.

Zaliznjak har heilt rett når han skriv at Šachmatov sin hypotese ikkje kan forklare kvifor berre *o*-stammene fekk Nsg *-e*, og ikkje *u*-, *i*- og *jo*-stammene. Hadde Šachmatov teke sikte på å forklare noko anna enn *-e* i *l*-partisippa, ville dette vore eit knusande ankepunkt. Men ein hypotese som forklarar *-e* i *l*-partisippa isolert frå Nsg *-e* elles er som nemnt ikkje å føretrekkje. Difor seier eg meg samd med Zaliznjak når han sluttar at ”ëta gipoteza stalkivaetsja s nepreodolimymi trudnostjami”.

⁵⁴ Frå den innleiingsvis omtala *Vkladnaja gramota Varlaama Chutynskogo* (Janin, Zaliznjak 1993).

4.2 Andrej Anatol'evič Zaliznjak

Andrej A. Zaliznjak sitt syn på opphavet til Nsg *-e* har veksla ein heil del gjennom åra. I Zaliznjak 1986 (134) snakkar han om "zamena iskonnoġo -ъ na -e" medan han i Zaliznjak 2004 (149) skriv at "ni odna iz "konkurentosposobnych" ġipotez ne vyvodit dr.-novġ. okončanie I. ed. -e iz -ъ." I Zaliznjak 1986 (134) skriv han også at "dannye berestjannyh ġramot otčetlivo svidetel'stvujut o morfologičeskom, a ne fonetičeskom proischoždenii ètogo okončaniġa". Likevel går han inn for ei fonetisk forklaring i Zaliznjak 1988b, 1991.

I Zaliznjak 2004 (148) avviser han med svært god grunn hypotesar om ei fonetisk utvikling *-ъ > -e* sidan Nsg av *o*-stammane er den einaste forma med *-e* i staden for venta *ġer*. Til dømes nemner han Borkovskij (1958: 108-109) som syner til moderne nordlege dialektar med "«srednim», «evropejskim» I", spesielt i *l*-partisipp, og tolkar skrivemåtar som <лѣ> og <лѧ> som uttrykk for nettopp ein slik *l*. Ein må vere samd med Zaliznjak når han avviser ei slik forklaring, jf. òg drøftinga av Šachmatov over.

4.2.1 Zaliznjak, Dybo, Nikolaev

I Zaliznjak 1988b (170-171) legg han fram ein hypotese som også S. L. Nikolaev og V. A. Dybo blir krediterte for:

[П]раславянское конечное **-os* первоначально дало не -ъ, а гласную типа -ə (среднего рода). Впоследствии **-ə* совпало с -ъ во всех древних славянских диалектах, кроме севернокривичского, где оно дало -e. Что касается **-jos*, то его рефлекс повсеместно совпал с -ъ. Совпадение севернокривичского рефлекса такого **ə* с обычным (т. е. смягчающим) *e* произошло позднее первой палатализации и раньше появления псковского яканья[.]

Vidare kjem han med eit anna døme på at ein spesiell refleks kan halde seg i berre éin av mange dialektar og syner til serb. Gpl *-ā < *-ъ* som elles i slavisk gav *-ъ*. Elles er det ein styrke for denne hypotesen at den forklarar velarane som ikkje syner spor av den 1.

palataliseringa, jf. *Marke, čelověke*. Det er kanskje difor Zaliznjak (1991: 236) ser på slike velarar også i Vsg (t.d. *archistratige*) som eit problem.⁵⁵

Det er elles verdt å merkje seg at Šachmatov alt i 1893 (46-48) lanserte ideen om at opphavet til Nsg *-e* er å finne i det elles lite omtala slaviske fonemet **ö* – noko som kan minne om fonemet **ə* som Zaliznjak & Co. her har funne opp. Også i Šachmatov 1903 (318) vert *ö* nemnt i samband med *-e*. Denne gongen vert det hevda at i nordrussisk går stavingsberande, trykksterk *l* til *le* i *l*-partisipp, og at denne *e*-en er anten ein *e* som ikkje palataliserer føregåande konsonant, eller *ö*.⁵⁶

Chelimskij, Nikolaev 1990 går også inn for denne hypotesen⁵⁷ og viser til at distinksjonen mellom *o*- og *u*-stammar ser ut til å vere intakt slaviske lånnord i austersjøfinske språk. Når *o*-stammane har endinga *-a/-ä* i desse språka (i motsetnad til *-u/-y* i *u*-st.), er dei ikkje i tvil om at dette reflekterer **-ə*. Såleis er det interessant at også Krys'ko nyttar seg av dei same funna som støtte til sin eigen hypotese – som elles har fint lite til felles med schwa-hypotesen. Meir om funna til Chelimskij og Nikolaev kjem i kapittelet om nettopp Krys'ko.

I samsvar med denne hypotesen skulle ein i Novgorod ha venta *s*-stammar med NAsg **slope*, **nebe* osv. Men sidan denne gruppa i neverbrea har gått over til *o*-nøytra, fortel belagde former som *slovo* og *ucho* fint lite om eit eventuelt schwa-opphav – noko Zaliznjak (1991: 236) også vedgår. Derimot tek han seg ikkje bryet med å nemne at også i andre slaviske språk får *s*-stammane Nsg *-o*, og ikkje **-b < *-ə < *-os*⁵⁸ som ein skulle vente. Dette gjeld òg – som nemnt – i kjelder der *s*-deklinasjonen er intakt og uavhengig av *o*-stammane. Det er klart at dette ikkje er heldig for schwa-hypotesen. Vermeer (1991: 282) har også eit godt poeng når han skriv at dersom den lydrette forma av NAsg i *s*-stammane var *-e*, ville ikkje *s*- og *o*-nøytra ha ei einaste form til felles lenger. Difor skulle ein vente å finne ein tydeleg distinksjon mellom dei to gruppene – noko som slett ikkje er tilfellet i Novgorod. Vidare kjem han med ein svært slåande kritikk som stiller hypotesen til Zaliznjak i eit dårleg lys:

The Zaliznjak/Dybo/Nikolaev hypothesis complicates the system of Common Slavic Auslautgesetz by introducing a difference between the treatment of **-o* (> schwa) and that of **-ios* (> *-b*). The difficulties this gives rise to are not limited to the fact that the posited development of **-os* to schwa is ad hoc; Zaliznjak is quite aware of that (and is even prepared to accept it). However, the assumption that **-ios* yielded *-b* is ad hoc, too, and we shall have to start worrying

⁵⁵ I og med at ein distinksjon som Nsg *archistratige* vs. Vsg **archistratiže* ville ha tala til fordel for hypotesen hans.

⁵⁶ Filin (1964: 340) skriv nokså treffande at denne hypotesen er kunstig og at den ”javljaetsja obrazcom ”gipotezy iz golovy” s položenijami, kotorym možno verit’, no proverit’ nel’zja.”

⁵⁷ Noko som ikkje er eigna til å sjokkere ettersom Nikolaev er ein av dei tre opphavsmennene.

⁵⁸ Zaliznjak (1991: 235) meiner at **-os* vart realisert som [as] eller [ās] før overgangen til **-ə*.

about when the implied raising (or reduction) of **e* to **ɐ* took place and why. So in actual fact not one, but two otherwise unsupported Proto-Slavic Auslautgesetze are posited to account for a single ending attested in a single dialect.
(Vermeer 1991: 283)

Vidare er det slik at schwa-hypotesen strir direkte imot postulert **-os* > *-o* i slavisk. Altså vil alt som talar for lydrett **-os* > *-o* tale imot lydrett **-os* > **-ə*. Såleis vil eg vise til hand-saminga av *o*-deklinasjonen for fleire argument mot Zaliznjak si forklaring. Ein kan dessutan stille spørsmålet om det var rom for *ə*-fonemet i eit allereie velfylt slavisk foneminventar.

Også Krys'ko (1993a: 131) har innvendingar, men er ikkje like treffande som Vermeer når han meiner at schwa-hypotesen ikkje kan forklare belagde tilfelle av Nsg *-e* i *jo*-st. Det er underleg at nettopp Krys'ko kjem med denne kritikken sidan han baserer sin eigen hypotese på analogisk overføring av *-e* frå *jo*- til *o*-stammene.⁵⁹ Ein liknande analogi kunne nemleg forklare spreidde tilfelle av Nsg *-e* < **-ə* frå *o*- til *jo*-stammene.

Krys'ko hevdar også at schwa-hypotesen ikkje forklarar korleis opphavleg barytone *o*-nøytra som *dvorъ*, *kolъ*, *skotъ* kunne få endinga *-e* sidan desse går tilbake på **-on*, og ikkje **-os*. Sidan substitusjonen hjå desse orda skulle bli **-ɐ* > *-e*, og ikkje (**-os* >) **-ə* > *-e*, meiner Krys'ko at det er uforståeleg korleis det kan ha seg at ikkje alle substantiv på *-ɐ* – då spesielt *u*-stammene – fekk endinga *-e* med tida. Her må det vere Krys'ko som misforstår, for barytone *o*-nøytra sin overgang til *o*-maskulina har som ein logisk konsekvens at Nsg **-ɐ* (< **-on*) vert erstatta av den rådande nominativendinga i det maskuline paradigmet – vere det seg **-o* eller **-ə* – og det utan at andre stammetypar følgde med automatisk. Dessutan var *u*-stammene ein sjølvstendig deklinasjon, heilt uavhengig av *o*-stammene då Nsg *-e* vart innført. Krys'ko sin kritikk her er difor like (lite) treffande mot Zaliznjak som mot hans eigen hypotese ettersom han sjølv postulerer analogisk overføring av Nsg **-o* frå opphavlege *o*-maskulina til maskuliniserte barytone *o*-nøytra før innføringa av Nsg *-e*.

Trass i varierende kvalitet i kritikken av schwa-hypotesen viser gjennomgangen at den har fleire svake punkt og at den i stor grad er ad hoc. Eller som Vermeer (1991: 272) så fint formulerer det:

Although this hypothesis does produce the attested endings, Zaliznjak clearly realizes that it is not supported by any facts other than the ones it is designed to account for.

⁵⁹ Motivert av den konvergerande utviklinga i *o*- og *jo*-stammene, og for så vidt *a*- og *ja*-stammene. Meir om dette i kapittelet om Krys'ko.

Talet på kor mange måtar ein kan postulere ei fonetisk utvikling **-os > -e* er relativt avgrensa. Med morfologiske analogiar er spelerommet mykje større. Det er difor naturleg at andre halvdel av denne oppgåva tek føre seg morfologiske forklaringar. Når dette er sagt, er det heller ikkje mykje som talar for ei fonetisk forklaring. Eg vil difor runde av denne bolken med følgjande sitat frå Krys'ko:

Неудовлетворительность фонетического объяснения заставляет искать морфологические причины замены общеславянского окончания ИП особой диалектной флексией.
Krys'ko (1993a: 131)

5.0 Vjačeslav Vsevolodovič Ivanov

Vjačeslav Ivanov lanserte i 1985 det som må vere den mest fantasifulle framstillinga av opphavet til Nsg *-e*. I artikkelen "Otraženie indoevropskogo casus indefinitus v drevnenovgorodskom dialekte" (Ivanov 1985) forklarar han denne endinga som ein refleks av ein indoeuropeisk *casus indefinitus* (CI) med parallellar i m.a. hettittisk og tokarisk. Ivanov (1985: 327-328) meiner at "standardforklaringa" til Sobolevskij, der vokativ får nominativ-funksjon, kan ha eit visst funksjonelt grunnlag på bakgrunn av den store mengda særnamn på *-e* i gamle Novgorod. Men når det gjeld adjektiv og partisipp i predikativ funksjon, som *kěle*, *deševe*, *vъdale* og *kazale*, finn han vokativhypotesen "soveršenno iskustvennoj". Ivanov ser på konstruksjonen *byti + l*-partisipp som svært arkaisk og hevdar at det ikkje er tvil om at desse danningane er "drevnejšie formy perfekta v drevnenovgorodskom dialekte" (Ivanov 1985: 328). I analysen sin ser han på *-e* i *l*-partisipp meir eller mindre isolert frå alle andre tilfelle av Nsg *-e*, og startar såleis med å forklare opphavet til *l*-formene:

С точки зрения сравнительной грамматики индоевропейских языков объяснение древненовгородского перфекта на *-лѣ* представляется очевидным. Речь идет о таких предикативных формах отглагольного имени на *-lel-o*, которые в общеиндоевропейском оканчивались на *casus indefinitus*. К ним принадлежит древнехеттские модальные формы *dalugnula* 'подлежащие удлинению', *barganula* 'подлежащие возвышению' (от глаголов *dalugnu-* 'удлинить', основа *dalug-*, родственно слав. **dъlg-* 'долгий', *barganu-* 'возвысить', основа *dalug-*, родственно нем. *Berg* и т.п.). (Ivanov 1985: 328)

Ivanov er altså svært så skråsikker når han ser opphavet til *-le* i ei rein stammeform som går tilbake på ein IE *casus indefinitus*. Når det gjeld bruken av slike *l*-former, observerer han nokre interessante semantiske parallellar mellom den gamle dialekten i Novgorod, tokarisk og hettittisk. Begge dei to hettittiske formene i sitatet over (*dalugnula*, *barganula*) står med nektning i negativ kontekst (Ivanov 1985: 328). Og også frå tokarisk A og B har han døme der *l*-formene har modale tydingar med nektning som han omset til *ne dolžen* og *ne nado*. Faktisk skriv Ivanov (1985: 329) om dei tokariske formene *-l* (A), *-lye* (B) < **le/o* at dei "sovpadajut ne tol'ko po semantike, no i po forme, kak s chettskimi na *-la*". På bakgrunn av dette er det verdt å merkje seg følgjande sitat:

Негативный контекст, сочетание значения модальности с планом прошедшего времени и результативность позволяет говорить о полном семантическом тождестве древнехеттских предикативных форм со старославянском перфектом в контексте отрицания [...]: перфект с отрицанием **нѣсть сътвориѡ** противопоставляется аористу **сътвори**, чему можно указать типологические соответствия в балтийском [...].

(Ivanov 1985: 328)

Av andre interessante semantiske parallellar med *l*-suffikset nemner Ivanov A. A. Potebnja sin analyse av tsjekkiske og polske adjektiv på høvesvis *-lý* og *-ty* som i stor grad vert kombinerte med nektande partiklar. Døme på slike er pol. *nieupamiętały* ”unemneleg”, *niezwykły* ”uvanleg”, *niewygasty* ”uslökkjeleg”, og ikkje ”usløkt”⁶⁰. Dessutan lovprisar han arbeida til B. Rosenkranz som fastset likskapen mellom form og funksjon hjå nominale former på *-l*- i hettittisk (og lydisk), tokarisk, slavisk, armensk, albansk og italisk. Analysane hans kastar òg lys over andre likskapar innanfor denne gruppa ”v otnošenii vyraženiia takich vzaimosvjazannykh glagol’nykh kategorij, kak rezul’tativnost’-perfektivnost’ i dlitel’nost’.” (Ivanov 1985: 329-330).

Dei semantiske sambanda mellom *l*-formene i slavisk, tokarisk og hettittisk ser isolert sett relevante og interessante ut. Men det er ikkje sjølvstendig at ein her kan studere *l*-suffikset og fleksjonsmorfemet *-e* som éi eining. For det følgjer ikkje automatisk at (null)endinga som er brukt i hettittiske *l*-former i akkurat denne semantiske konteksten er genetisk den same som i Novgorod blir brukt – ikkje berre hjå *l*-partisipp – men hjå alle tilfelle av Nsg av ord som vert bøygde etter *o*-deklinasjonen.

Samstundes som han skriv at vokativhypotesen ikkje kan forklare den ikkje-predikative bruk- en av *-e*, hevdar Ivanov (1985: 330) at den absolute kasusen i hettittisk og novg. kasus på *-e* har eit genetisk samband med vokativ i slavisk. Medan dei fyrstnemnde reflekterer bruken av ie. *casus indefinitus* ”v neappellativnoj funkcii”, skal vokativen, både i slavisk, hettittisk og andre indoeuropeiske dialektar, gå tilbake til denne indoeuropeiske kasusen ”v appellativnoj funkcii obraščeniia ko 2 licu”. Altså går novg. Nsg *-e* og den slaviske vokativen på *-e* tilbake til den same forma i to ulike funksjonar. Ivanov (1985: 331) opnar også for at denne null- endinga kan forklare former som slav. NAsg **polje*, **měst-o* og lit. *gėr-a* som er utan spor av den opphavleg utlydande nasalen ein skulle venta der.

Den gamle dialekten i Novgorod er den varianten av slavisk som geografisk sett er fjernast frå alle språka som Ivanov hevdar har bevart den arkaiske indoeuropeiske *casus indefinitus* i

⁶⁰ Nokre av døma som Ivanov siterer frå Potebnja er aldeles marginaliserte i moderne polsk (dette gjeld på ingen måte *niezwykły*), men burde likevel vere gyldige i ein analyse som tek mål av seg til å føre *l*-suffikset tilbake på eit indoeuropeisk opphav.

l-former (kanskje med unntak av tokarisk, som likevel er svært fjernt frå slavisk). Likevel meiner han at Nsg *-e* og perfektum på *-le* i gamle Novgorod høyrer til den same gruppa med former som tok. A *-l*, B *-lye*, het. *-la*, lyd. *-l*, tosk. alb. *-lë* og arm. *-eal*, *-ot*. Det hjelper ikkje stort at han også kan vise til ein absolutiv umarkert kasus med nullending i gamalhettittisk som i *^lHu-uz-zi-ya ŠUM.ŠU* ("Хуцция – его имя") (Ivanov 1985: 330). For som Krys'ko (1993a: 130) korrekt poengterer: med tanke på *-e* sin sekundære karakter og mangel på analoge former i andre slaviske dialektar (og dei nærskyldte baltiske språka med sin meir arkaiske nominale morfologi) vil ideen om eit genetisk samband mellom den nemnde forma og ei tidleg indoeuropeisk form som etter alt å døme gjekk tapt før splittinga av urslavisk framkalle alvorleg tvil.⁶¹

Ivanov sjølv freistar til dels å problematisere denne realiteten:

Возникает вопрос: могут ли балтийские и славянские языки отражать настолько архаические соотношения? Но в отношении других явлений, например, распределения словесных ударений, такое же предположение уже не вызывает сомнения.
(Ivanov 1985: 331-332)

I forkant av dette spørsmålet samanstillar Ivanov ei påstått nullending i slav **měst-o* og lit. *gēr-a* med het. *tannat-a*. Det er metodologisk tvilsamt å bruke desse eventuelle samsvara til å legitimere ei tilsvarande nullending *-e* i Novgorod. Det er heller ikkje haldbart å bruke nedarva prosodiske trekk i balto-slavisk som argument for at også ein arkaisk IE *casus indefinitus* skal ha overlevd i nordrussisk. For, som Zaliznjak (1988b: 170)⁶² skriv, med støtte av Vermeer (1994: 272):

Определенную трудность составляет здесь необходимость признания того, что этот глубокий архаизм сохранился только в одном из древних славянских диалектов, не оставив следов в других диалектах.

Like etterpå nemner Zaliznjak eit anna problematisk tilhøve: Ivanov sin hypotese forklarar ikkje kvifor ein ikkje finn Nsg *-e* også i *jo*-stammane.

⁶¹ Krys'ko nemner på same stad om postuleringa av ein slik *casus indefinitus*: "daleko ne obščeprijatoe v indoevropskich rekonstrukcijach".

⁶² Zaliznjak (1991: 236) er meir positiv til Ivanov 3 år seinare: "Из морфологических гипотез сохраняет, с моей точки зрения, наибольшую привлекательность гипотеза Вяч. Вс. Иванова (1985), возводящего древненовгородское *-e* в И.ед. к индоевропейскому *casus indefinitus*. Основная трудность этой гипотезы состоит в том, что она требует дополнительного предложения о выравнивании основы, последовательно устранившем рассматриваемой форме эффект 1-й палатализации."

Ivanov sin artikkel er prega av ein nesten total mangel på grunngjeving for dei postulerte språkendingane. Han presenterer ingen som helst motivasjon for at CI skulle trengje ut den opphavlege nominativendinga i Novgorod. Han forklarar heller ikkje korleis han ser på Leskiens problem eller nokon kronologi for endringa. Det er altså ikkje klart kva for ei form av Nsg CI **-e* er meint å erstatte (vere det seg **-os*, **-o* eller **-b*).

Vidare kan det vere uklart om han ser på *-e* og *-le* som direkte nedarva frå IE, eller om endingane skal reknast som lån frå til dømes tokarisk. Det sistnemnde er det lett å få inntrykk om ein les artikkelen ”Kontakty praslavjanskogo s tocharskim” (Ivanov 1998) der han presenterer ei rekkje meir eller mindre truverdige samsvar mellom slavisk og tokarisk.

Ivanov kastar eit interessant lys over semantikken til *l*-suffikset i ulike indoeuropeiske språk. Det ser ut til at han er inne på noko når han hevdar at dette suffikset med sin semantikk er nedarva frå IE. Då dette suffikset ikkje er temaet for denne oppgåva, vil ikkje dette bli nærmare undersøkt her. Men Ivanov kan ikkje forsvarast når *e*-endinga vert inkludert i analysen av *l*-morfemet. For det er ikkje slik at novg. *-le* kan analyserast som éi sjølvstendig eining med eitt og same opphav.

Det er dessutan urimeleg komplisert å gjere *-e* om til to spørsmål, og ikkje eitt. Når Nsg *-e* er heilt gjennomført i heile *o*-stammeparadigmet – jamvel i *keto*, *vъche* og *same* – er det lite som talar for å dele endinga inn ein slags **-e₁* og **-e₂*. Nsg *-e* er gåtefull nok som det er, om ein ikkje skal gjere det om til to problem. Når dette er sagt, så er det ingenting prinsipielt i vegen for ei slik todelt forklaring, men ein må i så fall ha ei svært god grunngjeving for det – noko Ivanov ikkje synest å ha. Men her ser det heller ut til at alle tilfelle av Nsg i *o*-stammene⁶³ – både maskuline og nøytrale – har blitt samla saman og ført tilbake på denne obskure *casus indefinitus* ikkje basert på anna enn overflatisk likskap. Det kan såleis verke som eit paradoks når Ivanov (1985: 331) framstiller hypotesen sin som eit framsteg samanlikna med *Auslaut-gesetze* som tidlegare har blitt innført ”ad hoc” for å forklare dei same endingane.

Utan å undersøkje spørsmålet nærmare verkar det ikkje heilt utruleg at slavisk vokativ kan ha samanheng med hettittiske former med nullending. Vidare har Ivanov rett i at vokativhypotesen verkar kunstig når det gjeld predikative former. Men det gjer Ivanov sin hypotese òg. Når dét er nemnt, kan det vere verdt å merkje seg at Ivanov lanserte forklaringa si mange år før Kwon publiserte sin utdjupande vokativhypotese og lenge før Vermeer og Krys’ko kom på bana med sine idear.

---

⁶³ I tillegg til dei nøytrale, men ikkje dei maskuline, *jo*-stammene.

Ivanov sin hypotese om opphavet til novg. Nsg -e kunne ha vore interessant om det fanst spor av denne endinga i Nsg andre stader i slavisk og eventuelt i baltisk. Men slik kjeldetilfanget ser ut i dag skal det svært oppsiktsvekkjande funn til før ideane hans kan vurderast seriøst.

6.0 Vokativ

Former som *brate*, *chlěbe* og *Ivane* ser ved fyrste augekast unekteleg ut som vokativ. Det er difor ikkje til undrast på at dei fyrste som studerte historisk russisk morfologi tenkte seg at desse formene i gamle Novgorod presenterte døme på vokativ som har teke over for nominativ.

Det har gått over hundre år sidan A. I. Sobolevskij slo fast at vokativ kan fungere som nominativ i DND – utan å problematisere dette noko særleg. I løpet av desse hundre åra er det fleire som har fronta dette synet, for det meste utan å tilføre hypotesen noko meir. Dei få som har gjort det, som Šachmatov og Schuster-Šewc, har ikkje basert det på stort anna enn synkretismen mellom nominativ og vokativ og ein viss marginal bruk av subjekt i vokativ i andre slaviske språk som kviterussisk og serbo-kroatisk. I dette kapittelet vil eg gå igjennom dei viktigaste bidraga som hevdar at *-e* har opphavet sitt i vokativ. Til slutt vil eg sjå nærmare på Kyongjoon Kwon sine bidrag som er av nyare dato. Han ser *-e* i samanheng med utviklinga av animatumkategorien og set på det viset vokativhypotesen i eit heilt nytt perspektiv.

6.1 Aleksej Ivanovič Sobolevskij

A. I. Sobolevskij (1857⁶⁴-1929) skriv ikkje så mykje om opphavet til *-e*, men han er ein av dei aller fyrste som har kommentert endinga i eit vitskapeleg arbeid:

Рядом съ замѣною формы зват. п. формою имен. п., мы встрѣчаемъ и обратное явленіе – замѣну формы имен. п. муж. р. формою зват. п., наблюдаемое нами главнымъ образомъ въ древныхъ новгородскихъ памятникахъ. Первоначально, конечно, форма зват. п. употреблялась вмѣсто формы имен. п. только тогда, когда въ ней должно было стоять или собственное имя, или по крайней мѣрѣ слово, означающее одушевленный предметъ; но впослѣдствіи въ новгородскомъ говорѣ форма зват. п. въ значеніи имен. стала образовываться и отъ словъ, означающихъ предметы не одушевленные, и даже отъ мѣстоименій, прилагательныхъ и причастій (съ сохраненіемъ *к* передъ *е*).

(Sobolevskij 1907 [1888]: 191-192)

Det er tydeleg at Sobolevskij tek det for gitt at når han siterer ”*въdale Varlame*”, så er det vokativ som erstattar nominativ – og ferdig med det. Med eit slikt utgangspunkt er det

---

⁶⁴1856 etter den julianske kalenderen.

sjølvsagt heilt på sin plass å hevde at denne endringa fyrst gjaldt berre personnamn (”sobstvennoe imja” i sitatet over) før endinga spreidde seg til andre substantiv og til slutt andre ordklassar. Det er ikkje så mykje meir å seie om Sobolevskij sitt bidrag.

6.2 Aleksej Aleksandrovič Šachmatov

Også Šachmatov (1864-1920) meiner Nsg på *-e* kjem frå vokativ⁶⁵. Men han har eit syn på utviklinga av *Auslautgesetze* i slavisk som gjer forklaringa hans nokså innfløkt. Når det kjem til Leskiens problem, hevdar Šachmatov at *-ъ* er den lydrette utviklinga av både **-os* og **-om* i slavisk (Šachmatov 1957: 21-22). Dette synet fører med seg ei rekkje analogiske utjamningar i *o-*, *jo-* og *s-*stammane:

	*jo > *je *o, *e > *ъ, *ь / – s, m *s > Ø / – # Analogisk utjamning			
Nsg, m. o-st.	*rodo-s		*rodъs	rodъ
Asg, m. o-st.	*rodo-m		*rodъм	rodъ
Nsg, m. jo-st.	*konjo-s	*konjes	*konjъs	kon'ъ
Asg, m. jo-st.	*konjo-m	*konjem	*konjъм	kon'ъ
NAsg, n. o-st.	*lěto-m		*lětъм	*lětъ lěto
NAsg, n. jo-st.	*gorjo-m	*gorjem	*gorjъм	*gor'ъ gor'e
Nsg, n. s-st.	*nebo-s		*nebъs	*nebъ nebo

Som vi har sett over fører også Leskiens og alle andre svar på Leskiens problem med seg analogiar (både **-os* og **-om* manifesterer seg som både *-ъ* og *-o* i slavisk). Men Šachmatov

⁶⁵ I Schachmatow 1883 (60) lanserer han ei anna morfologisk forklaring for mannsnamn på *-o* og *-e* – nemleg at desse vert identifiserte som nøytra. Dette er typologisk svært aparte, og han forklarar ikkje kva som utløyser at eit namn som *Petrъ* blir nøytralt og får mjuk stamme på ein gong i forma *Petre*.

teiknar eit langt meir komplekst bilete av utviklinga i slavisk. Med lydrett -ъ av *-os får han eit problem når han skal gjere greie for talrike mannsnamn på -o og -ko:

Происхождение этого окончания не ясно; но вероятнее всего думать, что еще в общеславянском праязыке в форме звательного падежа явилось новообразование, состоявшее в замене окончания -е окончанием -о; это -о, как кажется, заимствовано из тех основ на -а̃, которые по своему значению перешли в мужский род (слуго, воjevodo, и т. п. при слуга, воjevoda). Формы звательного падежа получили значение именительного падежа. (Šachmatov 1957: 49)

Det er rimeleg å hevde at dei fleste personlege *a*-stammar er nemningar for kvinner, og ikkje menn. Det er difor underleg at ei så feminin ending som Vsg på -o skulle ende opp som ein maskulin markør. Ein kan innvende at -a i endå større grad uttrykkjer femininitet enn -o, men då er det tilsvarande meir underleg at maskuline *a*-stammar skal ha eksportert -o utan sjølv å få Nsg *slugo, **vojevodo*⁶⁶. Krys'ko (1993a: 126) nemner også i samband med dette at det er "charakterno, odnako, čto v novgorodskich gramotach, dovol'no ustojčivo sochranjajuščich osobuju zvatel'nuju formu, imena -o-osnovy upotrebljajutsja tol'ko s vokativom na -e."

Det er klart at Šachmatov ville spart seg ein såpass søkt rekonstruksjon om han hadde postulert *-os > -o. Men med lydrett -ъ av *-os går han tom for plausible former å hente -o frå. På bakgrunn av denne forklaringa av former som *Marko* og *Michailo* freistar han å forklare *o*-stammar med Nsg på -e:

Предложенное объяснение окончания -о в именительном единственного имен мужского рода дает основание выводить окончание -е в именительном единственного имен того же рода из формы звательного единственного.

Eg skal prøve å oppsummere hendingane som Šachmatov her postulerer:

1. Opphavleg Vsg -e i personlege *o*-maskulina blir trengd ut av Vsg -o frå *a*-stammane.
2. Den nye maskuline vokativen på -o får nominativstyding.
3. Vsg -e, som skulle ha blitt trengt ut av -o, får også nominativstyding – etter mønster av -o.

Dette blir ein lang og spekulativ veg å gå. Og alle stega er langt på veg ad hoc. Det lèt seg ikkje utan vidare motbevise at mask. Nsg -o kjem frå ei feminin vokativform som har vorte reanalysert som nominativ, men for meg er det mykje enklare å svelgje dette: -o < *-os –

⁶⁶ Dette synet finn ein også i Jakubinskij 1953 (186)

enkelt og greitt. Slik eg ser det er heile problemet til Šachmatov nettopp den postulerte lydrette utviklinga -ʙ < *-os. Det er neppe særleg kreativt, men her får eg lyst til å dra ein Ibsen: *hvor udgangspunktet er galest, blir tidt resultatet originalest...*

6.3 Heinz Schuster-Šewc

Heinz Schuster-Šewc (2000) tek han føre seg to påståtte arkaismar i den gamle dialekten i Novgorod. Artikkelen er i vesentleg grad ein kommentar til den fyrste utgåva av A. A. Zaliznjak sin *Drevnenovgorodskij dialekt* som kom ut i 1995. Schuster-Šewc går til åtak på den påståtte ikkje-realiserste 2. palataliseringa av velarane og ideen om Nsg -e som ein ur-slavisk arkaisme. Eg skal ikkje gå inn på palatalisering av velarane her då det er utanfor emnet mitt. Eg vil berre nemne at han ser på [velar] + [fremre vokal] som ein sekundær innovasjon. Sameleis nektar han for at -e er ein arkaisme. Han argumenterer imot Zaliznjak, Vermeer og Krys'ko, og tek Sobolevskij i forsvar. Schuster-Šewc meiner at vokativ som nominativ slett ikkje er framandt for slaviske språk. Dette grungjev han med at attesterte døme på slik bruk i sør- og austslavisk. Han siterer den slovenske filologen Franc Miklošič (1813-1891) som i si tid registrerte nettopp dette fenomenet i folkeviser på Balkan. Også E. F. Karskij blir sitert:

Современная живая белорусская реч[ь] звательных в роли именительных не знает; но за то в песенной речи, как в украинском и в малорусском наречии и сербском языке, подобное употребление довольно обычно.
(Karskij 1956: 121)

Vidare meiner Schuster-Šewc (2000: 320) at synkretismen mellom Nsg og Vsg i russisk og sorbisk tener som direkte parallellar til den utviklinga han tenkjer seg i Novgorod:

Ein direkte Parallele liefert aber eigentlich das Russische selbst, wo, wie bekannt, der Nominativ und der Akkusativ ebenfalls zusammengefallen sind, nur mit dem Unterschied, daß hier umgekehrt der Vokativ durch den Nominativ ersetzt worden ist. Dieselbe Entwicklung kennt auch das Niedersorbische (vgl. *mój luby bratš* Nom. und Vok. Sg.)[...].

Kort fortalt har Schuster-Šewc altså to argument for å hevde at opphavet til Nsg -e er vokativ. Det eine er ein liknande bruk i aust- og sørslaviske folkeviser. Det andre er N-V-synkretisme i

russisk og sorbisk.⁶⁷ Når det gjeld parallell bruk i andre slaviske språk, kan eg føye til eit døme som Kyongjoon Kwon (2009: 48) nemner i ein fotnote; han har av informantar fått opplyst at ”colloquial Polish often replaces nominative with vocative (colloquial *Lechu*_{VSg} *nie przyszedł* [sic!] vs. standard *Lech*_{NSg} *nie przyszedł* [sic!] ‘Lech has not come’).”⁶⁸ Også Grzybowski (1987: 111) nemner at ”imiona własne w postaci *Stachu, Lechu, Jasiu* itp. mogą pełnić funkcję podmiotu.”

Eg vågar å påstå at bruk som er avgrensa til folkeviser er ein svært tynn typologisk parallell. Slike viser er ein eigen språkleg sfære med eigne konvensjonar, jf. norsk *sudelidei*. Denne sfæren er eit rom for kreativitet, tradisjon og formlar som ikkje kan jamførast med eit daglegdags tale- og skriftspråk som har ei meir naturleg utvikling. Det vil også vere rimeleg å tru at denne bruken har slege an innanfor nettopp denne genren fordi ei alternativ nominativform med ei ekstra staving kan vere kjekk å ha når ein skal få teksten til å klaffe med meteret jf. Mladenov 1979 (250):

[В] новобългарската народна поезия се явява понякога зват. п. в.м. именителен (*непослуша Шишманине Яне*[...]), също както в сръбски, едно явление, което свидетелствува за старинска връзка на звателния падеж с именителния (в мн. и дв. ч. имен. п. = зват. п.) и също стои във връзка с метриката [...].

Kwon og Grzybowski sine døme frå moderne polsk veg heller ikkje så tungt på mi vektskål; det er nemleg ein lang veg å gå frå sporadisk bruk av vokativ som nominativ til at vokativ tek fullstendig over for nominativ. Eg meiner at mangelen på fullgode parallellar av ein slik karakter er eitt av dei svakaste punkta til vokativhypotesen.

Det andre argumentet til Schuster-Šewc er òg vanskeleg å akseptere. Det faktum at nominativ har teke over for vokativ i russisk og sorbisk styrkjer ikkje påstanden om at det diametralt motsette har skjedd i Novgorod. Denne synkretismen er svært vanleg og førekjem i mange indo-europeiske språk – spesielt i germanske og romanske. Ein kan også spørje seg om dette kan kallast synkretisme; ein kan snakke om synkretisme når to former i eit paradigme har falle saman, men når heile kategorien er utradert frå språket, føretrekkjer eg å kalle det

⁶⁷ Eit liknande syn har Stefan Grzybowski (1972, 1987). I Grzybowski 1987 (115) skriv han:

”Wobec tylu świadectw można chyba przyjąć tezę Sobolewskiego o wspólnej przyczynie powstania zarówno form na *-e* w nom. sing. imion rodzaju męskiego, jak i imiesłowów na *-le*, a raczej o tym, że rozchwanie funkcji wołacza i mianownika prowadziło do ukształtowania się nowej fleksji *-e* w mianowniku, która następnie przenikała do innych form męskich nacechowanych uprzednio fleksyjnym *-ъ*.”

⁶⁸ *przyszedł i Kwon sitt døme skal vere *przyszedł*.

eliminasjon – slik vokativ har blitt eliminert t.d. i russisk.⁶⁹ Viss ikkje, kan ein i teorien snakke om nominativ-akkusativ-dativ-instrumentalis-ablativ-lokativ-vokativ-synkretisme i norsk – som jo er eit indo-europeisk språk. Det har seg slik at vokativ har vorte utrydda or mange språk – truleg fordi eit språk greier seg godt utan ei særform til denne funksjonen. Spørsmålet her er om ein skal tillate at denne eliminasjonen vert teken til inntekt for eit syn som forsvarer den absolutte ekspansjonen til den same forma.

---

⁶⁹ Eg er klar over at det eksisterer ein såkalla *ny-vokativ* i moderne russisk (sjå Mathiassen 1999 [1990]: 192), men det hindrar meg ikkje i å hevde at kategorien vokativ historisk sett har blitt eliminert i russisk (sett bort frå *bože, gospodi, otče* av delvis kyrkjeslavisk karakter).

7.0 Kyongjoon Kwon

Kyongjoon Kwon (2009) har lagt fram ein teori som forklarar *-e* med utgangspunkt i den tradisjonelle vokativhypotesen sett i lys av utviklinga av animatum som kategori i slavisk og i Novgorod. Eller kanskje meir korrekt: han kastar nytt lys over utviklinga av animatum-kategorien i Novgorod.

Til liks med til dømes Vermeer tek Kwon utgangspunkt i Leskien og postulerer **-os > *-o* i samsvar med den generelle slaviske utviklinga når det gjeld tap av konsonantar i utlyd (Kwon 2009: 46-47). Vidare ser han føre seg at personlege i *o*-maskulina er det han kallar *locus of innovation* – altså at det var slike substantiv som fyrst gjennomgjekk endringa **-o > -e*. Dette synet finn han støtte for i det faktum at bruken av Nsg i gamle Novgorod er avgrensa til subjektet og setningsledd som kongruerer med subjektet – funksjonar der animate einingar opptre oftare enn inanimate (Kwon 2009: 47-48).

Kwon hevdar at *-e* i Novgorod oppstod som ein morfologisk markør for personlege, maskuline subjekt⁷⁰ frå *o*-deklinasjonen, og at *e*-morfemet vart teke frå vokativ i det same *o*-stammeparadigmet. Han meiner at på dette viset oppstod animatum-kategorien mykje tidlegare i Novgorod enn i resten av det slaviske området. Vidare skal endinga ha blitt reanalysert frå å vere ein animatum-markør til ein markør for bestemtheit (Kwon 2007). Etter dette oppstod det bestemt subjekt-verb-samsvar (*definite subject-verb agreement*) i den gamle Novgorod-dialekten. Då bestemtheitstydinga til slutt tapte seg, vart endinga generalisert for alle *o*-maskulina og alle andre ord som vart bøygde etter *o*-deklinasjonen (*deševe, same, keto*). Kwon (2007) sjølv framstiller endringa punktvis på denne måten (mi omsetjing):

- (I) IE **-os* vart til *-o* etter bortfallet av konsonantar i utlyd.
- (II) Endinga *-e* vart importert frå vokativ for å markere personsubjekt.
- (III) Persontydinga i endinga *-e* vart reanalysert som bestemtheit på same måte som stadnamn på *-o*.
- (IV) Bestemt subjekt-verb-kongruens oppstod.
- (V) Då bestemtheitstydinga ebba ut, tok endinga til å dekkje alle maskuline *o*-stammesubstantiv og kongruerande verb/adjektiv.

---

⁷⁰ Det er dette Kwon kallar *differential subject marker* (DSM) – i motsetnad til *differential object marker* (DOM) som er den kjende måten å markere animatum på i slavisk (A=G).

Eg kjem berre til å drøfte punkt (II). Punkt (I) er drøfta tidlegare medan punkt (III)-(V) har punkt (II) som føresetnad.

7.1 Er *-e* markert?

Hypotesen til Kwon framstår som nokså elegant og innovativ fordi den ber preg av heilskap, men den har ein del svake punkt. Kwon (2007) hevdar at ”endinga *-e* vart importert frå vokativ for å markere personsubjekt”. Dette må tolkast slik at sjølv motivasjonen for den morfologiske endringa **-o > -e* ligg fullt og heilt i behovet for å markere til dømes *brate*⁷¹ som personleg og animatum i motsetnad til eit ord som **chlěbo*, som då i teorien skulle halde på *-o*. Dette er problematisk av fleire grunnar. For det fyrste er det vanskeleg å sjå kva som skulle motivere ei slik endring; Leskiens problem er minst påtrengjande hjå personlege maskulina sidan desse er inherent maskuline og såleis ikkje risikerer å bli oppfatta som nøytra.⁷² Dessutan kan ein spørje seg kor markert ei form som *brate* er innanfor det maskuline o-stamme-paradigmet⁷³:

	Personar/animata	Inanimata
Vokativ	<i>brate</i>	<i>*chlěbe</i>
Nominativ	<i>brate</i>	<i>*chlěbo</i>
Akkusativ	<i>bratъ</i>	<i>chlěbъ</i>

Innanfor dette paradigmet i seg sjølv er det forma på *-o*, **chlěbo*, som stikk seg mest ut. Ei innvending kan vere at ei nominativform som *brate* er sterkt avvikande i ein slavisk kontekst⁷⁴, men eit slikt syn er vanskeleg å akseptere. Det er klart at eit fleksjonsmorfem ikkje

⁷¹ *brat-* er opphavleg ein r-stamme, men vart tidleg teken opp som o-stamme. Moderne tsjekkisk *bratr* vitnar om dette. Det same kan seiast om norsk *bror* av norrønt *bróðir*.

⁷² Jf. talrike slaviske mannsnamn på *-o* som er i bruk den dag i dag.

⁷³ Dette skjemaet framstiller eit tenkt stadium der animata har fått endinga *-e* medan inanimata held på opphavleg **-o* i Nsg.

⁷⁴ I ein e-post datert 30.1.2009 skriv Kwon til undertekna: ”What dialects in the entire Slavic world have *-e* for Nsg o-stem? This argument alone is enough to render *-e* as marked, I suppose.”

kan få status som markert på bakgrunn av paradigme i andre dialekter. Biletet blir eit litt anna om vi også tek med o-nøytra og jo-stammane:

	Mask. o-st. animata	Mask. o-st inanimata	Mask. jo- st.	Nøyt. o- st.	Nøyt. jo- st.
Vokativ	<i>brate</i>	<i>(*chlěbe)</i>	<i>*kon´e</i> ⁷⁵		
Nominativ	<i>brate</i>	<i>*chlěbo</i>	<i>*kon´e</i>	<i>město</i>	<i>pol´e</i>
Akkusativ	<i>bratъ</i>	<i>chlěbъ</i>	<i>*kon´b</i>	<i>město</i>	<i>pol´e</i>

Når eg her stiller opp *jo*-stammeformene saman med *o*-stammane, kjem eit anna og svært vesentleg problem tydeleg fram. Det er vanskeleg å tenkje seg at Nsg *-e* skal fungere som ei markert ending for personlege *o*-maskulina når dette også er den vanlege, regelrette endinga i den nærskyldte *jo*-deklinasjonen⁷⁶. Korleis kan ein seie at Nsg *brate* eller *otroke* er markert når ein har nominativar som **nože*, **kl´uče*, **měsece* i ”naboparadigmet”? På bakgrunn av desse lydrette *jo*-stammenominativane – inkludert også animata som **kon´e* og **mqže* – verkar innføringa av Nsg *-e* som ein personmarkør meningslaus.

Hypotesen til Kwon forklarar heller ikkje kvifor DSM *-e* ikkje blir spreidd til personlege substantiv utanfor *o*-deklinasjonen. Ein kan hevde at sidan denne endinga har opphavet sitt i *o*-stammane, vil den berre spreie seg til andre *o*-stammar. Men om det faktisk er slik som Kwon skisserer – at endinga oppstod som ein rein DSM – ville det vere naturleg at *-e* frigjorde seg frå sin status som *o*-stammevokativ og ekspanderte til også andre personlege maskulina frå *u*- og *i*-deklinasjonane. Såleis skulle ein vente Nsg ***syne* og ***goste*. Spesielt sidan *u*- og *i*-stammane har ein innlysande motivasjon for ein slik innovasjon – som til og med er fråverande i *o*-stammane – nemleg synkretisme Nsg=Asg⁷⁷. Medan Sobolevskij sin ”klassiske” vokativforklaring ikkje får dette problemet⁷⁸ får Kwon her eit forklaringsproblem

⁷⁵ Eller *kon´u*.

⁷⁶ Kwon postulerer **-os* > **-o* utan at han nemner refleksen av **-jos* eksplisitt, men stadfester i ein e-post til undertekna datert 31.01.09 at han ser på **-e* som den lydrette refleksen av **-jos*.

⁷⁷ Kryško (1993a: 134) spør seg kvifor vokativendinga får nominativfunksjon berre i *o*-stammane, og svarer at dette vil medføre andre former for synkretisme – som truleg ville vere endå meir uønskjelege enn Nsg=Vsg – jf. Nsg ***synu*, ***gosti*.

⁷⁸ Sidan han ikkje oppgjev nokon motivasjon for endringa.

ettersom han meiner at ekspansjonen til *-e* går føre seg etter semantiske kriterium (i motsetnad til morfologiske, til dømes)

7.2 Typologi

Framvoksteren av *-e* som personleg subjektmarkør er også problematisk reint typologisk. Heile ideen om ein slik markør er unekteleg søkt og uvanleg i utgangspunktet. Særskilt kan det vere vanskeleg å sjå kva som skulle motivere framvoksteren av ei slik spesialending i eit paradigme med kongruens mellom verbal og subjekt og ingen synkretisme mellom nominativ og akkusativ. Kwon (2009: 44) dreg fram eit døme frå pontisk gresk der bestemte subjekt står i akkusativ. Han nemner òg aust-asiatiske språk som japansk og koreansk, der subjektet er utstyrt med markørar ("honorific marking") for å uttrykkje den talande sin vørdnad. Med all respekt å melde synest ikkje dette å vere spesielt gode tilsvar på den personlege subjektmarkøren Kwon skisserer for Novgorod. Det mest nærliggjande dømet, både språkleg og geografisk, har han henta frå polsk og den maskulin-personlege – eller "virile" – kategorien der. Dette er ein interessant parallell som er verd å sjå nærmare på. Polske, maskuline substantiv av den harde stammetypen har i regelen endinga *-y* i Npl. Dette gjeld altså ikkje for mannspersonar som får endinga *-i*, eller dei historiske refleksane av *r*, [velar] + *i*₂: *-rzy*, *-cy*, *-dzy*, *-szy* < **ri*₂, **ki*₂, **gi*₂, **chi*₂. Også *l*-, *n*- og *t*-partisipp får endinga *-i* i Npl når dei kongruerer med mannspersonar. Det same kan seiast om adjektiv, men her er endinga ei opphavleg langform trekt saman av **i* + **ji* > *-i*. Den tilsvarande ikkje-virile adjektivforma er *-(i)e* av **y* + **jě*. To konstruerte, men grammatisk korrekte setningar, kan illustrere skilnaden mellom dei to kategoriane:

Viril: *Polscy chłopcy byli piękni.* (Dei polske bøndene var pene)

Ikkje-viril: *Polskie domy były piękne.* (Dei polske husa var pene)

Det lett å sjå at den virile endinga *-i* ikkje er anna enn den gamle slaviske endinga *-i* < **-oi* som var den ålmenne endinga i Npl for alle maskuline o-stammar i sein urslavisk og i gamalkyrkjeslavisk. Denne endinga finn ein i varierende grad restar av i det meste av moderne slavisk. I det itakistiske sørslaviske området ser vi spor av *-i* i (nominativ) pluralis av

hankjønnsord med utlydande velar i stammen. Det kan her nemnast at fleirtal av *uspech/uspeh* heiter *uspesi* på bulgarsk, makedonsk og bosnisk/kroatisk/serbisk som eit resultat av den andre palataliseringa av velarane. I slovensk gjeld dette stort sett berre ordet *otrök* 'spedbarn' med Npl *otróci* (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 401). I tsjekkisk er Npl *-i* ein maskulin animatummarkør – altså ikkje berre ein personmarkør som i polsk. Men i og med at tsjekkisk har itakisme er dette ein reint ortografisk markør så lenge *-i* ikkje utløyser palatalisering. I moderne russisk finn vi endinga i preteritumsformer av verb i pluralis på *-li* og i dei to synkront sett uregelrette substantiva *sosed* og *čert* med Npl *sosedi* og *čerti* (det er ikkje tilfeldig at dei to substantiva der endinga har overlevd er animata). Poenget her er at opphavet til denne endinga i polsk er av ein heilt annan karakter enn *-e* i Novgorod – slik Kwon ser det. For i polsk – som i russisk – har Apl trengt ut Npl slik at den opphavlege akkusativforma no fungerer som nominativ i den vanlegaste maskuline stammetypen. At det oppstår synkretisme mellom nominativ og akkusativ er ikkje uvanleg. Til dømes var slik synkretisme eit tidleg steg i retning av oppløysinga av det norrøne kasussystemet i norsk (Indrebø 2001 [1951]: 233-234). Difor må restar som russisk *sosedi* og *čerti* reknast som arkaismar. Og det same må seiast om den virile polske endinga *-i*. I gamle Novgorod var ikkje *-e* ein arkaisme, men tvert imot ein innovasjon. Det er altså to vidt forskjellige prosessar som har ført fram til *-e* i Novgorod og polsk *-i*. Dette gjer det litt suspekt å bruke det polske dømet til ein typologisk parallell for ein påstått personleg subjektsmarkør *-e*.

Men polsk morfologi er relativt kompleks. I tillegg til *-i* har mange ord som høyrer til den virile kategorien endinga *-owie* i Npl. Endinga *-owie* er tydelegvis henta frå Npl av *u*-stammane som i urslavisk var *-ove*. Om det er slik i polsk at denne endinga har blitt importert frå *u*-stammane inn i *o*-stammane som ein rein virilitetsmarkør, kan vi verkeleg snakke om ein god og presis parallell til den utviklinga som Kwon skisserer for *-e* i Novgorod. Vi kan sjå kva ein moderne polsk grammatikk fortel oss om *-owie*:

Personalform. Sowohl bei den harten als auch bei den weichen Stämmen begegnet bei einer begrenzten Anzahl von Wörtern die Endung *-owie*, sofern sie Amt, Würde, Verwandtschaft oder Nationalität ausdrücken, z. B. *Bóg*, *Bogowie*; *aniół* „Engel“, *aniółowie*; *pan-owie*; *król-owie* „Könige“; *profesor-owie*; *oficer-owie*; *ojciec*, *ojcowie*; *syn-owie* „Söhne“[,] *mąż*, *mężowie*; *Arab-owie*; *Pers-owie*.
Findet diese Endung keine Anwendung, so wird bei den harten Stämmen *-i*, bei den weichen *-e* angefügt.
(Damerau 1992: 29)

Så langt alt vel. Det er klart at moderne polsk har ein tydeleg definert grammatisk kategori for mannspersonar på same måte som Kwon postulerer for den gamle dialekten i Novgorod. Men

det som er det vesentlege her, er korleis denne kategorien har oppstått og utvikla seg. I sin *Historia języka polskiego* skriv Klemensiewicz (1999: 297) om fleksjonssystemet i den mellompolske perioden (ca. 1500-1780):

Ze względu na formę mianownika l. mn. deklinacji męskiej zarysowały się w XVI i XVII w. wyraźnie dwie odrębne grupy rzeczowników. Nieżywotne, np. *lasy, wozy, sady, rogi*, miały starą końcówkę -y (-i po k, g), właściwą biernikowi. Żywotne natomiast zachowały pierwotną końcówkę mianownika -i (-y po stwardniałych c dz sz ż rz) lub -owie, np. [...] *lisowie, orłowie, lwowie, bałwani, ptacy, bociani, psi, wilcy*[...].⁷⁹

Då det polsk-litauiske samveldet vart grunnlagt i 1569 var tydelegvis situasjonen ein annan enn i dag. Endingane -i og -owie var reserverte ikkje berre for mannspersonar, men også for dyrenamn tilhøyrande o-deklinasjonen. Likevel set ikkje dette kjelkar i vegen for Kwon sin hypotese. På dette stadiet kan vi snakke om ein animatumkategori i polsk som seinare blir snevra inn til berre å gjelde menneske. Dette er ikkje prinsipielt problematisk for Kwon då han set -e i samanheng med utviklinga av nettopp animatumkategorien – som heller ikkje står særleg fjernt frå personkategorien reint semantisk. Vi må bla endå lenger bak i den polske språkhistoria og sjå kva som står om språkbruken i gamalpolsk tid:

W mianowniku l. mn. szerzy się poza właściwy sobie pierwotnie zakres tematów na -u końcówka -owie. Na wzór *synowie* powstają formy typu: *biskupowie, prorokowie, olbrzymowie, ośowie, krakowie, lwowie, orłowie, kotowie, wielbłądowie, językowie, ostatkowie, chodowie, chlebowie, słupowie, wozowie, dniowie, tysiącowie*. Im bliżej doby średniopolskiej, tym rzadsze są te formy; z czasem zamkną się w granicach tylko niektórych rzeczowników osobowych.⁸⁰ (Klemensiewicz 1999: 107)

Det vi ser her er ein opphavleg kaotisk tilstand der Npl av o-stammene har tre ulike endingar med ein heller arbitrær distribusjon. I gamalpolsk endar ikkje berre folk og dyr på -owie i Npl, men også *językowie, ostatkowie, chodowie, chlebowie, słupowie, wozowie, dniowie, tysiącowie*. Litt etter litt blir det rydda opp slik at to av endingane er reserverte animata – både menneske og dyr. Etter kvart som den opphavlege akkusativforma på -y også spreier seg til dyr, er det til slutt berre mannspersonar som beheld dei to formene -i og -owie. Og berre for å

⁷⁹ "Med omsyn til Npl-forma for den maskuline deklinasjonen vart det i 16.-17. hundreår tydeleg skissert to særmerkte grupper av substantiv. Inanimata, t.d. *lasy, wozy, sady, rogi*, hadde den gamle endinga -y (-i etter k, g), typisk for akkusativ. Animata bevarte derimot den opphavlege nominativendinga -i (-y etter herda c dz sz ż rz) eller -owie, t.d.. [...] *lisowie, orłowie, lwowie, bałwani, ptacy, bociani, psi, wilcy*[...]." (mi omsetjing)

⁸⁰ "I Npl spreier endinga -owie seg utanfor sitt primære område, u-stammene. Etter mønster av *synowie* oppstår former type *biskupowie, prorokowie, olbrzymowie, ośowie, krakowie, lwowie, orłowie, kotowie, wielbłądowie, językowie, ostatkowie, chodowie, chlebowie, słupowie, wozowie, dniowie, tysiącowie*. Dess nærmare mellompolsk, dess sjeldnare er desse formene; med tida avgrensar dei seg til berre visse personlege substantiv." (mi omsetjing)

presisere det endå ein gong: den fyrste endinga er den opphavlege *o*-stammeendinga i Npl som berre har overlevd i akkurat denne semantiske kategorien. Den andre endinga er den opphavlege *u*-stammeendinga i Npl som vart importert inn i meir eller mindre vilkårlege *o*-stammar utan at det var noko semantisk grunnlag for distribusjonen – i alle fall ikkje på animatum-aksen. Denne utviklinga minner faktisk veldig om den som Kwon tenkjer seg for gamle Novgorod, men med éin vesentleg skilnad: kronologien er snudd totalt på hovudet. I polsk har *-owie* i utgangspunktet vore semantisk grenselaus før det semantiske domenet *grad-*vis har blitt snevra inn til ein virilmarkør. Kwon ser derimot føre seg at *-e* har blitt innført som ein spesialisert virilmarkør som dinest har blitt utvida til ein bestemtheitsmarkør før endinga har blitt generalisert som den umarkerte endinga i Nsg for heile bøyingstypen.

7.3 Animatum

Det interessante med Kwon sin vokativhypotese, og som gjer at han skil seg ut, er at han plasserer framvoksteren av den spesielle nominativendinga inn i ein større kontekst og ei generell utvikling i den gamle Novgorod-dialekten. Kwon hevdar nemleg at animatum som grammatisk kategori oppstod mykje tidlegare i Novgorod enn i resten av det slaviske området – noko som er i strid med det rådande synet (Kwon 2009: 44). Han set opp fem bevis for den tidlege utviklinga av animatumkategorien i Novgorod (Kwon 2005):

1. Antroponym på *-e* vs. toponym på *-o*.
2. G=A for animata blir observert tidlegare i pluralis enn i singularis. G=A *-a* for maskuline *o*-stammar i eintal byrja å dukke opp frå andre halva av 1200-talet og var etablert fyrst på 13-1400-talet.
3. Ein annan måte å markere animatum på var Dsg *-ovi* som var avgrensa til personlege særnamn: *Nesъdicevi* (238)⁸¹, *Pavlovi* (745), *къ Petrovi* (870), pluss *mužъ, otъсь, porъ: popovi* (831), *muževi* (531), *k[ъ] o[tъ]čevi* (424).
4. Sterkt samsvar mellom ordstilling substantiv – adjektiv og agentfunksjon i vid forstand: 1) nominativ-subjekt, 2) dativ-subjekt ved infinitiv, 3) agentar i

---

⁸¹ Nummera her syner til neverbrev.

instrumentalis: *A priědutъ k namъ posly novgorodskye* (GVNP: 23), versus *A tobě gospodine novgorodъskymъ chlěbomъ ne kърmiti ego* (GVNP: 8).

5. Endinga er ikkje kompatibel med nominativobjektskonstruksjon, med eitt unntak (sjå Kwon 2007): *a osetre imъ imati po starině* (GVNP: 93).

Eg vil under drøfte desse punkta eitt og eitt.

1. Det er eit faktum at maskuline antroponym i den gamle dialekten i Novgorod har Nsg *-e*. Men det er også slik at den normale endinga i Nsg av inanimata, pronomen, adjektiv og partisipp også er *-e*. Krys'ko (1993a: 127-129) tek føre seg novg. toponym på *-o* og syner at dei har vorte reanalyserte som nøytra. I alle høve er det vanskeleg å akseptere toponym på *-o* som bevis for den tidlege utviklinga av animatum i Novgorod.
2. Det er eit faktum at synkretisme mellom Asg og Gsg for maskuline animata oppstod seinare i Novgorod enn i resten av det slaviske området (Zaliznjak 2004: 150). Kwon (2009: 44) hevdar også at "[t]he study of the Novgorod birch bark letters, however, reveals that Gen=Acc was observed earlier in the plural than in the singular."⁸² Men å presentere desse omstenda som bevis for at animatumkategorien var tidleg utvikla i Novgorod er meir problematisk. Det som dagens russiskstudentar lærer å kjenne som *animatumregelen* kjenner ein frå dei fleste slaviske språk i ulike variantar. Det er vanskeleg å protestere på at synkretismen mellom Nsg og Asg hjå *o*-maskulina spelte ei avgjerande rolle då denne regelen etter kvart vart etablert i dei slaviske språka. Etter at desse to formene hadde falle saman, kunne ein ikkje lenger formelt identifisere subjekt og objekt i ei setning som *Ivanъ ubi bratъ*. Slik var ikkje stoda i Novgorod der det ville heite anten *Ivane ubi bratъ* eller *Ivanъ ubi brate* – eventuelt med ei anna ordfølge. Eit tilsvarende problem oppstod i si tid i norsk då det norrøne kasussystemet braut saman. I norrønt hadde setningane *ulfr drap konung* og *konung drap ulfr* akkurat den same syntaktiske tydinga (Spurkland 2002: 33). Etter at ein fekk synkretisme mellom Nsg og Asg, utvikla norsk seg til å bli eit SVO-språk der det er ordfølgja som identifiserer subjekt og objekt. Ein slik strategi valde altså ikkje slavarane, men tok til

---

⁸² Dette hevdar han utan nokon referanse. Krys'ko (1994: 107) nemner som svært tidlege døme i gamalrussisk 4 tilfelle av animata med Apl=Gpl i *Sinodal'nyj spisok* frå 1200-talet. Men han nemner òg 9 døme på Asg=Gsg (vs. 16 med Asg=Nsg) i neverbena "v rannich (XI – načalo XIII v.) gramotach", sjølv om ei rekkje av desse "javno ne otražat osobennostej reči." (Krys'ko 1994: 79) Såleis kan det vere grunn til å stille seg tvilande til Kwon sin påstand.

å bruke Gsg som Asg for maskuline, levande vesen. På denne måten gjeninnførte dei den formelle distinksjonen mellom subjekt og objekt slik at det no ville heite *Ivana ubi bratъ* eller *Ivanъ ubi brata*. Denne endringa slo som nemnt igjennom vesentleg seinare i Novgorod enn i resten av slavisk. Og eg er heilt samd med Kwon i at det var Nsg på *-e* som må ta ansvaret for dette. Men det at Nsg på *-e* forseinka innføringa av Asg på *-a* for animata, tyder ikkje automatisk at *-e* nokon sinne hadde fungert som eit merke for animatum eller ein ”differensiell subjektsmarkør”. Det er all grunn til å hevde at den manglande synkretismen – og dermed manglande motivasjon – ville forseinke denne utviklinga uavhengig av opphavet til eller motivasjonen for innføringa av Nsg *-e*. Eller for å seie det på ein annan måte: sjølv om det er nominativendinga *-e* (og dimes fråvær av synkretisme Nsg=Asg) som forseinkar innføringa av ein animatum-markør (Asg=Gsg), treng ikkje Nsg *-e* sjølv vere eit uttrykk for animatum.

3. Personleg dativ på *-ovi* er eit langt betre argument for hypotesen til Kwon. Zaliznjak skriv om denne dativforma at den faktisk er avgrensa til særnamn på mannpersonar og dei tre orda *mužъ, otъcbъ* og *popъ*. Vidare skriv han at forma var hyppigast i den aller tidlegaste perioden av historia til skriftspråket i Novgorod (ca. 1000-1125). I denne perioden er personleg dativ på *-u* og *-ovi* om lag like vanleg. I løpet av det 13. hundreåret minkar bruken av *-ovi* drastisk og forsvinn praktisk talt (Zaliznjak 2004: 108). Når kjeldene syner at det finst ei dativending som er reservert mannspersonar, er det vanskeleg å nekte for at animatumkategorien var ein grammatisk realitet i gamle Novgorod. Det er i alle fall tendensar til ein slik kategori, eller nærmare bestemt ein kategori som minner endå meir om den virile kategorien i polsk. Eit anna viktig poeng for Kwon her er at denne forma viser at ein personleg morfologisk markør kan utvikle seg utan at det ligg føre ein synkretisme som trugar identifiseringa av forma. Altså, når ein har teke i bruk ei form som *Borisovi* er dette ikkje fordi *Borisu* kunne tolkast som noko anna enn Dsg, men eit teikn på ein trong for å markere personar. Eg personleg mistenkjer at maskuline, possessive adjektiv på *-ov* kan ha vore ei medverkande årsak til at personlege *o*-stammar har teke denne dativforma frå *u*-stammane, men det svekkjer ikkje Kwon si sak i nemneverdig grad.
4. Kwon syner til ein samanheng mellom agentfunksjon i vid forstand og ordstilling substantiv – adjektiv. Statistikken som vert lagt fram om desse tilhøva i Worth 1985 ser ut til å vere svært overtydande. Éi innvending kan vere at kriteria for kva som

høyrer til denne postulerte animatumkategorien ser ut til å variere ein del, jf. punktet over.

5. Kwon (2009: 48, note 5) skriv om den spesielle konstruksjonen med nominativobjekt at "[t]he subject-focused ending, with its genetic motivation to differentiate nominatives from accusatives, cannot co-occur with the construction, in which the distinction between nominative and accusative is suspended". Med dette meiner han at Nsg på *-e* ikkje kan opptre i konstruksjonar med nominativobjekt – ein påstand som ikkje er motbevist sett bort frå eitt unntak. Eg er litt usikker på om eg misforstår Kwon, men det ser ut til at han motseier seg sjølv når han kallar *-e* for "subject-focused" samstundes som han postulerer at den opphavlege personmarkøren *-e* har blitt omdefinert som den generelle endinga i Nsg før folk i Novgorod byrja å skrive. Uansett må dette seiast å vere ein nokså marginal konstruksjon som har lite å seie for diskusjonen om den eventuelt tidlege utviklinga av animatumkategorien i Novgorod.

Kwon påstår at *-e* kjem frå vokativ og baserer dette i stor grad på hypotesen sin om den tidlege utviklinga av animatumkategorien i Novgorod. Det er vanskeleg å nekte for at det i det minste er sterke tendensar til ein slik kategori i dei aller tidlegaste neverbrevva der den personlege dativendinga *-ovi* er fullt observerbar. Liknande tendensar kan vi også sjå i punkt 3 der han nemner det sterke samsvaret mellom ordstilling substantiv – adjektiv og agentar i vid forstand. Men trass i dette ser Kwon animatumkategori litt sprikande og spinkel ut – i alle fall ikkje ferdig utvikla. Det som ligg føre her er ein morfologisk markør (*-ovi*) og ein syntaktisk (substantiv – adjektiv). Den morfologiske er ikkje heilt gjennomført i og med at *-u* er om lag like vanleg som *-ovi* for personar i det aktuelle tidsrommet (sjå over). Og den syntaktiske ser ut til å vere underlagt heilt andre restriksjonar enn den morfologiske som berre rommar særnamn og leksema *mužb, otčb, popb*. Det blir såleis vanskeleg å hevde at denne animatumkategorien framstår heilskapleg. Ein kan likevel ikkje ignorere tendensane, men eit meir gjennomført system ville heilt klart ha styrkt Kwon sin hypotese.

Kwon hevdar at *-e* fyrst oppstod hjå animata fordi desse oftare fungerer som subjekt enn inanimata. Det er sant nok. Men som vi har sett over i den historiske oppsummeringa av den virile kategorien i polsk, så er det, i alle fall der, dei personlege substantiva som er mest konservative og restriktive når ei ny nominativending kjem på banen. Også i russisk har vi sett at dei to einaste unntaka som held på den opphavlege nominativendinga *-i*, er animata. Og om vi går tilbake til kapittelet om *o*-deklinasjonen, ser vi at det ikkje er mykje anna enn

personnamn som held på Nsg *-o* etter at resten av *o*-stammene i slavisk hadde gått over til novg. *-e* og *-b* elles.

Bruken av vokativ som nominativ er drøfta over i kapittelet om vokativ. Vi kan slå fast at sjølv om det finst ein handfull døme på ein slik bruk, er denne bruken av sporadisk karakter og ofte avgrensa til folkeviser. Det finst altså ikkje eitt einaste døme på at ei vokativform har teke fullstendig over for nominativ slik som Kwon postulerer for Novgorod. Den mest nærliggjande typologiske parallellen hans – den virile kategorien i polsk – syner seg også å ha blitt utvikla på ein heilt annan måte enn det Kwon tenkjer seg for *-e*. Det er klart at dette svekkjer hypotesen hans.

Det eg ser på som det sterkaste punktet i hypotesen hans, er den personlege dativforma *-ovi* som har oppstått utan at Dsg har vore truga av synkretisme. Det syner at det trass alt har vore klare tendensar til animatum i Novgorod – sjølv om 50% av formene har den vanlege endinga *-u*.

Ein kan lett få ei kjensle av at hypotesen om at *-e* kjem frå vokativ og hypotesen om tidleg utvikling av animatum i Novgorod nærmast sirkulært og ad hoc argumenterer for kvarandre. Utan å argumentere noko særleg mot Vermeer og Kryśko hevdar Kwon at animata var dei fyrste orda som fekk Nsg på *-e*⁸³. Det stemmer at menneske og andre levande vesen ofte er subjekt og agentar. Det er også slik at det er levande vesen, og spesielt menneske, som oftast opptre i vokativ. Såleis kunne ein tenkje seg at vokativ kunne vere ein god kandidat når det er ønskjeleg å erstatte ei nominativform som blir sett på som problematisk. Men ettersom det er svært uvanleg og marginalt at vokativ tek over for nominativ⁸⁴, er det vanskeleg å gå med på at Vsg isolert sett kan vere opphavet for Nsg *-e*. Det finst nemleg minst éin kandidat som er langt betre enn vokativ – nemleg nominativ. Og Nsg av dei maskuline *jo*-stammene har etter alt å døme hatt endinga *-e* i den perioden då *o*-stammene fekk Nsg på *-e*.

---

⁸³ Noko som er ei logisk følge av at han reknar vokativ som opphavet til Nsg *-e*.

⁸⁴ Det at ei vokativform trengjer ut ein opphavleg nominativ må ikkje forvekslast med eliminasjon av vokativ som kategori – noko som er eit langt vanlegare fenomen.

8.0 Willem R. Vermeer

Vermeer har publisert artiklar om gamle nordrussiske dialektar sidan 80-talet – til dømes bidrag til debatten om den andre regressive palataliseringa av velarane. I to artiklar (Vermeer 1991, 1994) tek han føre seg opphavet til Nsg *-e*. Eg har alt drøfta den slaviske utviklinga av **-os* – inkludert Vermeer sitt syn på denne – i kapittelet om utviklinga av *o*-deklinasjonen frå indoeuropeisk til slavisk. Såleis vil eg no ta utgangspunkt i urslavisk for den vidare drøftinga. Vermeer (1991) argumenterer altså for Leskien si oppfatning om at indoeuropeisk **-os* går til slavisk **-o*. Vidare må Nsg **-o* av dei maskuline *o*-stammene vike for *-b*, med unntak av Novgorod som har *-e*. I *jo*-stammene medfører dette synet av opplagde årsaker⁸⁵ Nsg **-e*. På bakgrunn av dette set han opp følgjande skjema for eit stadium han kallar *Reconstructed Late Common Slavic* (Vermeer 1991: 284):

	Nsg	Vsg	Asg
mask. <i>o</i> -st.	<i>*-o</i>	<i>-e</i>	<i>-b</i>
nøyt. <i>o</i> -st.	<i>-o</i>	<i>(-o)</i>	<i>-o</i>
mask. <i>jo</i> -st.	<i>*-''e</i>	<i>*-''e</i>	<i>-''b</i>
nøyt. <i>jo</i> -st.	<i>-''e</i>	<i>(-''e)</i>	<i>-''e</i>
<i>u</i> -st.	<i>-b</i>	<i>*-''u</i>	<i>-b</i>
<i>i</i> -st.	<i>-b</i>	<i>-i</i>	<i>-b</i>

Dette stadiet samsvarer i stor grad med dei tidlegaste slaviske tekstane. Berre fire av formene er hypotetiske. To av desse er direkte knytte til "Leskiens problem" – nemleg Nsg av dei maskuline *o*- og *jo*-stammene på **-o*⁸⁶ og **-e*⁸⁷. Dei to andre er Vsg av *u*-stammene (**-''u*) og dei maskuline *jo*-stammene (**-e*) – to former som også er svært sentrale i Vermeer sin hypotese.

---

⁸⁵ Nemleg den godt belagde fonetiske utviklinga **jo > je*.

⁸⁶ Med fare for å verke inkonsekvent markerer eg her denne forma med asterisk i samsvar med Vermeer. Elles ser eg på denne endinga som belagt, jf. kapittelet om *o*-deklinasjonen.

⁸⁷ Eg kan ikkje sjå noko poeng med Vermeer sin skrivemåte **-''e* som står for palatalisering av føregåande konsonant – altså utlyden i stammen. Alle *jo*-stammar har i dette stadiet inherent palatale/palataliserte utlydar uavhengig av ending. I skjemaet er det einast Vsg **-''u* i *u*-stammene der denne notasjonen har noko føre seg. Sant å seie er ikkje '' ein del av endinga, men uttrykkjer berre ein modifikasjon (allomorf) av stammen i den aktuelle forma og er ein praktisk måte å presisere at denne forma ≠ [stamme] + [ending].

Med grunnlag i dette skjemaet nemner Vermeer to faktorar som set den maskuline endinga *-o* i Nsg under press:

- For det fyrste ville samanfallet med nøytrumsendinga NAsg *-o* vere ei drivkraft for å byte ut maskulin *-o*, slik som Leskien⁸⁸ skisserte.⁸⁹
- I dei maskuline *jo*-stammene hadde Nsg og Vsg falle saman i **-e*, som i **kon´e* = **kon´e* i motsetnad til **orbo* vs. **orbe* i *o*-stammene. Vermeer skriv at det er ”evident that this merger must have exerted some pressure favouring substitution of the *o*-stem nominative singular ending *-o* with *-e*.” (Vermeer 1991: 285)

Som kjent stod det meste av slavisk imot dette presset. Årsaka til at dette ikkje er tilfellet i det nordlege Russland finn Vermeer (1991) i den sosiolingvistiske bakgrunnen for utviklinga av målet der. Han hevdar at Novgorod/Pskov-området utan tvil var finstalande⁹⁰ før slavarane sitt inntog, og at den påfølgjande bilingvalismen uunngåeleg må ha sett talrike spor i strukturen i det slaviske idiomet som han kallar *North Russian* (Vermeer 1991: 286). Det kan noterast at desse påstandane ikkje er akkompagnerte av referansar eller konkrete døme. Vermeer (1994: 148) nemner i tillegg til det finske substratet geografisk isolasjon frå resten av det slaviske området som ei muleg årsak til denne spesielle innovasjonen. Han syner til Sedov (1982: 46-58) og arkeologiske funn som tyder på slaviske busetjingar rundt Pskov 100-200 år før området mellom Pskov og Dnepr sitt midtre løp vart slavisk.

I det finske kasussystemet, som elles er godt utbygt, er det ingen formell distinksjon mellom nominativ og vokativ. Det vil seie at nominativ i finsk også har funksjon som vokativ. Altså, argumenterer Vermeer, ville skilnaden mellom Nsg **orbo* og Vsg **orbe* for ein finstalande vere vanskeleg å ta til seg fordi denne distinksjonen er ikkje-eksisterande og ikkje-funksjonell i finsk. Desto underlegare ville denne distinksjonen verke på bakgrunn av dei nærskyldige *jo*-stammene der **kon´e* fungerte både som nominativ og vokativ. Når det gjeld innføring av Nsg *-o*, som vart resultatet i resten av slavisk, ville dette ha vore ”unnatural” frå ein finsk ståstad

---

⁸⁸ Eg siterer igjen: ”Der Verlust dieser Form erklärt sich durch das Zusammenfallen mit dem nom.-acc. sg. der Neutra, wie *slovo*, *dělo* ; die Sprache liess diese Nominativform beim msc. ganz fallen, und ersetzte sie durch den Accus., daher die Endung *-ŭ*.” (Leskien 1963 [1876]: 3-4)

⁸⁹ Ein annan, og kanskje meir presis måte, å formulere dette på: Samanfallet mellom mask. Nsg **-o* og nøytr. Nsg *-o* skapar ein ambiguitet som opnar for reanalyse av *-o* som ei rein nøytral ending og substitusjon av den maskuline endinga *-o*.

⁹⁰ Med ”finsk” meiner eg her ”austersjøfinsk” (jf. rus. *pribaltijsko-finskij*, tysk *ostseefinnisch*. For å spare meg sjølv og lesarane vil eg her bruke ”finsk” synonymt med ”austersjøfinsk” ettersom eg i dette kapitlet ikkje kjem inn på det finske språket (”suomen kieli”).

fordi det finske kasussystemet skiljer mellom nominativ og akkusativ i alle nominale bøyings-typar. Såleis ville ein morfologisk innovasjon som eliminerte skilnaden mellom Nsg og Asg bli oppfatta som "rather perverse" (Vermeer 1994: 149).

8.1 Sosiolingvistisk

Vermeer baserer altså hypotesen sin delvis på tidleg slavisk migrasjon til området rundt Pskov (100-200 år før det tilgrensande landet i sør vart slavisk, som nemnt over), og ein austersjøfinsk substrateffekt. Den tidlege slaviske migrasjonen til dette området baserer han på Sedov (1982: 46-58) si identifisering av berarane av den såkalla "kul'tura dlinnych kurganov" som slavarar⁹¹, og er viktig for hypotesen hans fordi det slaviske språket i Pskov såleis kan seiast å ha vore isolert frå resten av slavisk lenge nok til å ha utvikla særtrekk forårsaka av det austersjøfinske substratet. Men no har det seg sann at Sedov sin hypotese ikkje er ukontroversiell. Arkeologen Andres Tvauri (2007: 276-277) skriv:

Long barrows [= "dlinnye kurgany"] were seen as evidence of the immense colonization of The Slavs of the North-Western Russian territory. More recently, some Russian and Estonian researchers have been unanimous in the question that the Pskov and Novgorod groups of the long barrows should be connected with the eastern group of the Baltic Finns.

Krys'ko (1998: 78) siterer også arkeologen C. Goehrke⁹² som skriv at Sedov sin teori om tidleg slavisk migrasjon til Pskov og Novgorod "auf schwachen Beinen steht". Vidare, i ein artikkel som tek opp nettopp spørsmålet om tidleg heterogenitet i austslavisk, konkluderer Bjørnflaten (1998: 33) slik:

From a linguistic point of view the heterogenous origin of the East Slavs as implied by the Sedov-scheme is hardly sustainable. And when archaeological evidence to sustain this view is very weak, the linguistic data available lend credence to the view that the history of East Slavic is a history of differentiation, of divergence, rather than one of levelling, convergence.

---

⁹¹ Vermeer (1994: 148) er klar over at dette ikkje er uproblematisk fordi "it is notoriously difficult to establish a connection between language on the one hand and cultural artifacts on the other".

⁹² Eg har ikkje fått tak i denne boka som Krys'ko refererer til: C. Goehrke, *Frühzeit des Ostslaventums*, Darmstadt, 1992 (32).

Det er altså mykje motstand mot Sedov-hypotesen som Vermeer tek utgangspunkt i. På den andre sida er det ingen tvil om at det eksisterer prov for finsk-slavisk språkkontakt i det nord-vestlege Russland både i neverbrev og i form av slaviske lånord i austersjøfinske språk (sjå Chelimskij 1986, Chelimskij, Nikolaev 1990). Likevel rettar Kryśko (1993a: 136) ei åtvaring mot Vermeer sitt framlegg om å leggje ein substrateffekt til grunn for innføringa av Nsg *-e*:

Мы считаем уместным подчеркнуть, что всякая попытка объяснить не частные, а коренные изменения морфологической структуры социалингвистическими причинами представляется упрощением истинного положения вещей[...].

Dette er klart eit poeng, men det er ei langt meir tungtvegande innvending når Bjørnflaten (2006: 73) skriv at "it can be stated that the oldest East Slavic layer in Finnic can be dated to the second half of the 10th century." Om språkkontakten mellom austslavisk og austersjøfinsk ikkje skyt fart før etter 950, er det høgst tvilsamt at ein eventuell substrateffekt kjem tids nok til å utløyse ei så vesentleg morfologisk endring som innføringa av Nsg *-e*.

Det er med andre ord mykje som talar for at dei ekstralingvistiske føresetnadene for Vermeer sin hypotese er nokså usikre.

8.2 Fase 1: Nsg **-o* > *-e* i *o*-stammane

Vermeer si framstilling av prosessane som resulterte i Nsg *-e* i dei maskuline *o*-stammane er i det heile teke nokså elegant. I heile det slaviske området eksisterte det ein sterk motivasjon for å eliminere mask. Nsg *-o* – nemleg synkretismen med nøytrumsendinga NAsg *-o* (jf. Leskiens problem). Det finske substratet i Nord-Russland sytte for ytterlegare morfologisk press:

1. I favør av *-e*, sidan det finske kasussystemet ikkje har vokativ, ein funksjon som høyrer til nominativ (N=V).
2. I disfavør av *-o*, sidan denne forma ville innebære N=A og finsk som nemnt skil mellom desse formene i alle nominale paradigme (N ≠ A).

Dette kan altså vere med på å forklare både kvifor *-b* vart forkasta òg kvifor *-e* vann fram. Med sitt indoeuropeiske opphav hadde sjølvstags også slavisk ein utbygd N-A-distinksjon, men denne var no svekt av fonetiske prosessar av typen **-is*, **-im* > *-b* og **-us*, **-um* > *-b* som gav N-A-synkretisme i *u*-stammene (NAsg *synb*) og *i*-stammene (NAsg *gospodb*). Vermeer (1994: 149) presiserer at sjølv om N-V-synkretismen fekk gjennomslag i *o*-stammene, tyder ikkje dette at vokativ vart eliminert som grammatisk kategori. Han var i høgste grad levande t.d. i *a*- og *u*-stammene. Vermeer sitt syn på utviklinga av Nsg av dei maskuline *o*-stammene i slavisk kan uttrykkjast i dette skjemaet:

Slavisk utanom Novgorod			Urslavisk		Novgorod			Finsk ⁹³	
<i>u</i> -st.	n. <i>o</i> -st.	<i>o</i> -st.	<i>o</i> -st.	<i>o</i> -st.	n. <i>o</i> -st.	<i>jo</i> -st.			
Vsg	*- <i>u</i>	(- <i>o</i>)	- <i>e</i>	= - <i>e</i>	= - <i>e</i>	(- <i>o</i>)	*- <i>e</i>	(- <i>A</i>)	Vsg
Nsg	- <i>b</i>	- <i>o</i>	- <i>b</i>	< - <i>o</i>	> - <i>e</i>	- <i>o</i>	*- <i>e</i>	- <i>A</i>	Nsg
Asg	- <i>b</i>	- <i>o</i>	- <i>b</i>	= - <i>b</i>	= - <i>b</i>	- <i>o</i>	- <i>b</i>	- <i>B</i>	Asg

Pil (→) står for morfologisk motivasjon (mønster for analogi). Både i Novgorod og resten av slavisk gjeld dette Nsg *-o* av nøytrale *o*-stammar. I Novgorod står *jo*-stammene og det finske substratet også for slikt press. Når det gjeld resten av slavisk, er det naturleg å føre opp *u*-stammene som eit mønster for *o*-stammene ettersom dei endar opp med dei same endingane i NAsg. Men eg må understrekje at Vermeer ikkje nemner *u*-stammene eksplisitt som ein slik faktor i artiklane sine om Nsg *-e*.

Når det i denne tabellen står at Novgorod hadde Nsg *-e* i *o*-stammene, er det på sin plass med ei presisering: Vermeer hevdar faktisk at denne endinga i røynda var *-’o* som ei følgje av lydendingane *-e* > *-’o* (Vermeer 1991: 288). Dette spørsmålet kjem eg tilbake til i kapittelet om *-e* sine fonetiske eigenskapar.

Når eg skriv at Vermeer si framstilling av prosessen som fører til Nsg *-e* er elegant, tenkjer eg fyrst og fremst på den morfologiske motivasjonen og reanalysen som han postulerer for endingane. Vermeer har også ei veldig bestemt oppfatning av at opphavet til Nsg *-e* i *o*-stammene ikkje er Vsg *-e* frå det same paradigmet, men Nsg **-e* frå *jo*-stammene:

⁹³ Som nemnt har ikkje finsk ein eigen grammatisk kategori for vokativ – ein funksjon som blir utfylt av nominativ. Såleis fortel skjemaet at vokativfunksjonen i finsk blir uttrykt av nominativ, og ikkje om vokativ som ein grammatisk kategori i finsk.

It cannot be stressed strongly enough that the explanation does not involve extension of the vocative ending to the nominative, but transfer of an existing nominative ending from one paradigm into another.
(Vermeer 1994: 152)

Denne påstanden er slett ikkje uproblematisk. For det fyrste kan ein spørje seg om det i det heile teke er muleg å avgjere om endinga er importert frå *jo*-nominativ eller *o*-vokativ; *-e_{VOK}* er ikkje nominativ, men kjem frå same deklinasjonen, medan *-e_{NOM}* er henta frå eit anna paradigme. I alle høve synest endingane å vere fonetisk identiske og såleis uråd å skilje frå kvarandre. Ein god parallell er utviklinga i resten av slavisk der *-o* må vike for *-ъ*. Ein kan her på same måte spørje seg om Nsg *-ъ* i *o*-stammane er henta frå Asg *-ъ* i det same paradigmat eller frå Nsg *-ъ* i *u*-stammane. Eg meiner at dette er heilt uråd⁹⁴ å avgjere.

Vermeer argumenterer vidare mot Nsg *-e* sitt vokativ-opphav:

Extension of the vocative ending to the nominative would have been very unnatural, not only from the view-point of motivation (Leskien's problem), but also considering the position of the vocative in the case system, both in that of the original Slavic system (which made a sharp distinction between nominative and vocative and which eventually eliminated the syncretism of nominative and vocative in the *jo*-stems) and in the system as perceived through Finnic, which did not differentiate between nominative and vocative.

(Vermeer 1994: 152)

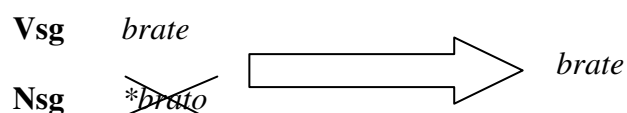
Her er det fleire ting å kommentere. For det fyrste, når det gjeld motivasjonen (synkretisme med nøytra på *-o*), er det absolutt ingenting i sjølve Leskiens problem som skulle tilseie at Vsg *-e* ikkje skulle vere ein potensiell avløysar for *-o* og dermed løysinga på problemet. Eg finn det rett og slett underleg når Vermeer her påstår at det i denne uønskte synkretismen nærmast ligg ein inherent tendens som ikkje ville tillate ei vokativform å løyse oppgåva. Ein slik tendens må ligge i kasussystemet og den aktuelle deklinasjonen, og ikkje i motivasjonen for å byte ut den opphavlege endinga. Men her har Vermeer rett når han seier at ein slik ekspansjon ville vere unaturleg i det slaviske systemet. På den same sida nemner han for ordens skuld også marginal bruk av vokativ for nominativ i serbo-kroatiske folkeviser som *Vino pije silan car Stjepane* og påpeikar om slike vokativar at "[t]hey never penetrate into the spoken language, except in direct quotations, and are patently artificial."

Men: det er vanskeleg å vere samd når Vermeer her hevdar at det ville vere unaturleg å hente endinga frå vokativ med tanke på "the position of the vocative [...] in the system

---

⁹⁴ Eg kan godt gå med på at endinga ikkje er teken frå t.d. Gpl *-ъ* og andre *ъ*-endingar som er perifere i høve til Nsg.

perceived through Finnic, which did not differentiate between nominative and vocative”. For Vermeer må tolkast slik at den finske substrateffekten i Novgorod er den utløysande faktoren for innføring av Nsg på *-e*. Denne substrateffekten botnar i dette tilfellet i den finske N-V-synkretismen – ein synkretisme som ville verke unaturleg med utgangspunkt i det slaviske systemet. Når denne substrateffekten er sterk nok til å tillate ein innovasjon som blir avvist av heile det resterande slaviske området, fortel dette at systemet i Novgorod ikkje er ”reint slavisk”. Såleis vil det vere rimeleg å hevde at uviljen mot bruk av vokativ som nominativ ville vere tilsvarande svekt. Ein kan tenkje seg ein finstalande som får høyre former som Vsg *brate* og Nsg **brato*. For han vil begge formene ha funksjonar som i finsk er knytte til nominativ, og han vil ha problem med å forstå skilnaden. Difor vil ikkje dei to formene ha nokon funksjonell skilnad for den finstalande, og det vil vere naturleg å eliminere den eine av dei:

Om N-V-distinksjonen er meningslaus for den finstalande, verkar det tilsvarande meningslaust å importere *-e* frå *jo*-stammane når endinga alt finst i *o*-paradigmet. Men, som eg problematiserte over, er det her vanskeleg eller umuleg å fastslå sikkert kva for ein av dei to *e*-ane som har blitt importert. Og kanskje er det heller ikkje slik at det er éin av dei som har blitt den nye *o*-nominativen. I alle fall vil det vere rimeleg å hevde at det ikkje var ein einaste finne eller slavar som tenkte noko i retning av ”den nye nominativendinga vår har vi henta frå Nsg av *jo*-stammane, og ikkje frå Vsg av *o*-stammane (eller vice versa)”. Korleis kan ein då avgjere opphavet til Nsg *-e*⁹⁵? Ein kan stille opp gyldige argument for og mot begge dei to alternativa, men i dette tilfellet finst det to ulike faktorar som kan tenkjast å fremje den same reanalysen av *-e* som Nsg hjå *o*-maskulina.

Her er det rimeleg å sjå på utviklinga som ei form for assimilasjon av strukturen i kasus-systemet der *jo*-stammane påverkar *o*-stammane. Dette skjer sjølvsagt ikkje uavhengig av motivasjonen som ein finn i Leskiens problem og den finske vokativløysa. Det er naturleg å tenkje seg ein tendens til uniforme paradigme som ei drivkraft for denne utviklinga. Om ein

⁹⁵ Eg seier ikkje med dette at ein må avvise alle postulerte språkendingar som ikkje med stort sannsyn har vore medvitne prosessar i tankane til talarane av det aktuelle språket. Denne innvendinga gjeld akkurat denne typen morfologisk substitusjon der det ligg føre to eller fleire gode kandidatar som kan seiast å vere opphavet til innovasjonen.

kan gje slepp på trongen for å finne opphavet til Nsg *-e* i éi bestemt form og heller sjå heilskapleg på strukturen i systemet, kan det svare seg å framstille innføringa av av denne forma slik:

	n. <i>o</i> -st.	Strukturell <i>dissimilasjon</i>	<i>o</i> -st.	Strukturell <i>assimilasjon</i>	<i>jo</i> -st.	Finsk	
Vsg	(-o)		-e		*-e (-A)	Vsg	
Nsg	-o	→	-o > -e	←	*-e -A	Nsg	
Asg	-o		-b		-b -B	Asg	

Med denne endringa får paradigma ein større grad av symmetri, og dei blir enklare å lære. Ei slik utvikling er godt belagt i russisk som dei siste tusen åra har eliminert stammetypar (t.d. *u*-stammane⁹⁶) og forenkla bøyingsverket betydeleg⁹⁷. Her kan ein ta til motmæle og innvende at den formelle vokativen overlevde som ein levande kategori i andre stammetypar – noko også Vermeer presiserer – slik at det ville vere unaturleg å utslette denne distinksjonen berre her og ikkje andre stader i systemet. Då er det viktig å ha i mente at dei ulike stammetypane har ulike variantar av synkretisme, t.d. Dsg=Lsg⁹⁸ og Npl=Apl i *a*-stammane⁹⁹, N=A hjå *o*-nøytra, Gsg=Dsg=Lsg i *i*-stammane, Apl=Ipl i dei maskuline *o*-stammane og Gsg=Lsg i konsonantstammane. Dessutan syter ikkje Leskiens problem for motivasjon for ei slik endring utanfor *o*-stammane.

Det er eit stort poeng for Vermeer å understrekje at *-e* er ei nominativending importert frå *jo*-stammane og har ingenting med vokativ å gjere. Som nemnt er store delar av argumentasjonen hans å finne i drøftinga av Leskiens problem. I denne drøftinga argumenterer han for at Nsg av *o*- og *jo*-stammane på eit stadium i slavisk var høvesvis *-o og *-e. Om då ikkje Nsg *-e i *jo*-stammane blir rekna som opphavet til Nsg *-e* i *o*-stammane, kan det sjå ut til at denne grundige gjennomgangen av Leskiens problem ikkje har særleg relevans lenger. Men utan å sjå nærare på denne problemstillinga får ein ikkje etablert N-V-synkretismen i *jo*-

⁹⁶ Opphavlege *u*-stammar som *syn*, *verch* og *pol* har ikkje blitt eliminerte som leksem, men høyrer ikkje lenger til ein eigen *u*-deklinasjon i moderne russisk.

⁹⁷ Restar av det gamle systemet som *nebo*, pl *nebesa*; den gamle maskuline *i*-stammen *put'* og synkront sett uregelrette pluralisformer som *sosed'i* og *čerti* rokkar ikkje ved denne påstanden.

⁹⁸ I Novgorod fell også Gsg før eller seinare saman med Dsg og Lsg (Zaliznjak 2004: 96). Dette er ein innovasjon i høve til urslavisk.

⁹⁹ *A*-stammane har ulike former for synkretisme i Novgorod og i moderne russisk. Sjå meir om dette i kapittelet om Krys'ko.

stammene som ein morfologisk pressfaktor for denne utviklinga. Såleis kan eg, med dei innvendingane og justeringane eg no har lagt fram, gå god for Vermeer si forklaring av prosessane som førte fram til Nsg *-e* i *o*-stammene. Men for at kabalen skal gå opp må alle stjerneformene som Vermeer postulerer (tabellen i byrjinga av dette kapittelet) vike for dei tidlegaste attesterte formene. Dette gjeld i røynda berre overgangen Nsg **-e* > *-b* i *jo*-stammene¹⁰⁰.

8.3 Fase 2: Nsg **-e* > *-b* i *jo*-stammene

Etter Nsg **-o* > *-e* skulle NAVsg av desse stammene ifølgje Vermeer no sjå slik ut:

	Nsg	Vsg	Asg
mask. <i>o</i>-st.	<i>-e</i>	<i>-e</i>	<i>-b</i>
mask. <i>jo</i>-st.	<i>*-e</i>	<i>*-e</i>	<i>-b</i>

Så, etter å ha fastsett ei rekkje av språkhistoriske hendingar og omstende som resulterer i framvoksteren av Nsg *-e* i dei maskuline *o*-stammene spør Vermeer (1991: 286) seg kvifor Nsg av *jo*-stammene i Novgorod er belagd som *-b* og ikkje **-e*. Svaret meiner han er ”uventenleg enkelt”:

[I]t can be assumed that North Russian eliminated this ending at a somewhat later stage jointly with all other Slavic dialects, ultimately under the influence of the analogical pressure outlined by Leskien. At first sight this may seem inconsistent, or even perverse, but it turns out to be a natural development as soon as one looks more closely at what was going on. (Vermeer 1991: 286)

Det kan verke underleg at Nsg **-e* i *jo*-stammene går til *-b* utan at *o*-stammene parallelt får *-e* > *-b* i den same forma. Vermeer forklarar dette med at *o*- og *jo*-deklinasjonen hadde utvikla seg til nesten fullstendig separate paradigme¹⁰¹ i den siste fasen av urslavisk. Det at *jo*-

¹⁰⁰ Overgangen frå Vsg **-u* til *-u* i *u*-stammene har ingen relevans her.

¹⁰¹ Jf. kapittelet om *o*-deklinasjonen der eg syner til at dei maskuline *o*- og *jo*-stammene berre hadde 3 former sams (pluss nokre dualisformer og eventuelt Vsg).

stammene i slavisk tok over Vsg *-u* frå *u*-stammene syner at dei to bøyingsmønsterne kunne utsettast for ulike morfologiske analogiar. Vermeer minner også om at Leskiens problem ikkje lenger var til stades i *o*-stammene i og med at innføringa av mask. Nsg *-e* hadde gjenoppretta den formelle distinksjonen mellom maskulina og nøytra (*orb-e vs. *lět-o*). Derimot var denne strukturelle motivasjonen framleis til stades i *jo*-stammene med mask. Nsg **-e* og nøyt. NAsg *-e*, t.d. Nsg **kon'e* vs. NAsg *mor'e*.

Vermeer problematiserer si eiga framstilling og lanserer ein imaginær opponent som kjem med følgjande innvending: "Innføringa av *o*-stammeendinga *-e* blir grunngeven med analogisk spreiding av *jo*-stammeendinga. Likevel blir den same *jo*-stammeendinga *-e*, som i si tid stod for ein så imponerende ekspansjon, sjølv fjerna av ein morfologisk substitusjon på eit seinare stadium. Sidan denne utviklingskjeda ikkje heng saman, er det lite truleg at dette er ei korrekt framstilling av det som faktisk hende."

Vermeer sitt reelle svar til den imaginære opponenten er som følgjer:

This objection rests on the hidden assumption that speakers in whose language an innovation is going on have some kind of knowledge about what changes were carried out by earlier generations of speakers [...]. A moment's thought suffices to show that the assumption is fallacious: speakers have no direct access to the knowledge of their ancestors. They cannot know linguistic facts they do not know and the past exists for them only to the extent that it is reflected in the facts of the present. (Vermeer 1991: 289)

Dette sitatet har eit kanskje litt opplagt, men godt og viktig poeng som gjeld både i denne samanhengen og generelt. Dette poenget er også lurt å ha med seg vidare når eg no skal sjå nærmare på Vermeer sin argumentasjon. Elles utdjupar Vermeer dette svaret og forklarar at innføringa av Nsg *-e* i *o*-stammene føreset bilingvalisme i stor skala der endringar er motiverte av finsktalande sine ufullkomne forsøk på å ta til seg slaviske trekk som ikkje samsvarer med dei lingvistiske realitetane i finsk. I motsetnad til dette legg han til grunn eit hovudsakleg einspråkleg samfunn når *jo*-stammene får Nsg **-e* > *-b* på eit seinare stadium.

Påstanden om at *o*- og *jo*-deklinasjonane hadde utvikla seg til "almost completely separate paradigms" (Vermeer 1991:286) i den siste fasen av urslavisk er ikkje uproblematisk når temaet er den gamle dialekten i Novgorod¹⁰². Faktum er at dei to stammetypene i urslavisk syner ei til dels sterk divergerande utvikling som eit resultat av dei palataliserte

---

¹⁰² Påstanden er i og for seg sann når det gjeld dei eldste kyrkjeslaviske tekstane, gamalrussisk og til og med moderne tsjekkisk. Men med tanke på den sterke tendensen til generalisering av mjuke og harde paradigme som i Novgorod må ha byrja i god tid før dei eldste tekstane kom for dagen, er det all grunn til å sjå nærmare på denne argumentasjonen.

stammeutlydane si assimilering av fleksjonsmorfema i *jo*-stammane. I austslavisk fører dette til korrespondansar som $\text{b} \sim \text{b}$, $\text{ě}_2 \sim \text{i}_2$, $\text{y} \sim \text{ě}$, $\text{y} \sim \text{i}$ ¹⁰³. Men samstundes viser dei tidlegaste tekstane frå Novgorod at utviklinga der alt i prelitterær tid må ha snudd i retning konvergens. I formene Lsg, Apl og Lpl skulle ein forvente å finne samsvar av typen $\text{ě}_2 \sim \text{i}_2$ og $\text{y} \sim \text{ě}$, men her teiknar dei eldste tekstane eit meir variert bilete (Zaliznjak 2004: 96, 108-111):

	Apl	Lsg	Lpl
mask. <i>o</i>-st.	-ě, -y	-ě	-ěchъ
mask. <i>jo</i>-st.	-ě	-ě, -i	-ěchъ, -ichъ

Det finst altså tidlege døme på *jo*-stammar med *o*-stammeendingar -ě og -ěchъ i Lsg og Lpl. Når det gjeld *jo*-stammeendinga Apl -ě ser dette ut til å ha blitt den vanlegaste endinga for *o*-stammane i motsetnad til forventa -y¹⁰⁴ (Zaliznjak 2004: 110). Altså går dei morfologiske låna i begge retningane mellom dei to stammetypene. Dette tyder på ein tendens til generalisering av endingar hjå dei to gruppene. Eventuelt kan ein også tolke det som eit teikn på forvirring og ein byrjande tendens til reanalyse; talarane identifiserer dei to gruppene med kvarandre så sterkt at dei respektive endingane blir brukt om einannan. Same korleis ein vel å tolke dette, er det innlysande at desse observasjonane ikkje talar for å sjå på *o*- og *jo*-stammane som ”almost completely separate paradigms”.

Korrespondansane $\text{b} \sim \text{b}$ og $\text{y} \sim \text{i}$ har ein tydeleg allofonisk karakter noko som vert illustrert av at former som Asg, Gpl **mŏžъ og Ipl **mŏžy var fonotaktisk umulege. Det er såleis tvilsamt å bruke desse motsetnadene som prov for *o*- og *jo*-stammane sin status som uavhengige deklinasjonar. For om ein ser bort frå allomorfar som blir distribuerte etter fonotaktiske prinsipp, ser det faktisk ut til at Lsg og Lpl av *o*-stammane er dei einaste tilfella der ei form av éin av stammetypene held seg til anten den mjuke eller den harde varianten av endinga – her gjeld dette forventa -ě og -ěchъ. Eitt problem med denne innvendinga mot Vermeer sin *o*- og *jo*-autonomi er at det er vanskeleg å fastsetje når den konvergerande utviklinga starta. Dei to stammetypene sine separate paradigme stod sterkare før dette, og det kunne såleis hevdast at

¹⁰³ Gsg -a, Dsg -u og Npl -i held seg i både *o*- og *jo*-stammane.

¹⁰⁴ Den motsette substitusjonen, Apl -y i *jo*-stammane, er fonotaktisk umuleg sjølv om ein kunne tenkje seg dette i form av allofonen -i.

jo-stammene truleg fekk Nsg *-e > -b då dei to gruppene var på sitt mest ulike¹⁰⁵. Men i alle høve er stør ikkje datatilfanget Vermeer sin påstand.

Også når Vermeer held fram *jo*-stammene si innføring av Vsg -u frå *u*-stammene som eit døme på ulike former for morfologisk press hjå *o*- og *jo*-stammene, trengst det nokre presiseringar. For det fyrste er det ikkje belagt ein einaste formell *jo*-vokativ i kjeldene¹⁰⁶ (Zaliznjak 2004: 105). Dessutan finst motivasjonen for innføring av denne endinga (N=V *-e) berre i *jo*-, og ikkje i *o*-stammene. Vermeer (1991: 281) sjølv hevdar at utan denne motivasjonen forblir "the attested vocative ending [-u] [...] essentially mysterious." På bakgrunn av dette er det ikkje naturleg å vente Vsg -u i *o*-stammene, men derimot i *jo*-stammene. Dermed kan ikkje dette seiast å vere eit fullgodt døme på dei to stammetypene sine separate tilvære.

Det er også verdt å merkje seg ei morfologisk endring som ein finn i begge stammetypene frå dei tidlegaste kjeldene av. Dette gjeld den personlege dativendinga -ovi¹⁰⁷ frå *u*-stammene som har blitt innført både i *jo*-stammar som *muževi*, *otbcevi*, *Michalevi*, *Vasilevi* og *o*-stammar som *popovi*, *Borisovi*, *Ragulovi* (Zaliznjak 2004: 108). Denne endringa er semantisk motivert og fungerer såleis ikkje som ein fullgod parallell til den morfologisk motiverte innføring av Vsg -u. Men likevel illustrerer dette at dei to stammetypene har delt morfologiske innovasjonar som har teke til før skriftkulturen vart etablert.

Eit anna omstende som svekkjer det påståtte sjølvstendet til *o*- og *jo*-stammene er gruppa der ein finn ord som *otbcb*, *kbn'az'b* og *kuzn'bcb*. Desse opphavlege *o*-stammene har fått palatalisert utlyd som følgje av den progressive palataliseringa av velarane og må seiast å vere ein slags hybrid eller ei overgangsform mellom dei to stammetypene. Denne påstanden blir styrkt av det faktum at desse orda vaklar mellom Nsg -e og -b i dei eldste kjeldene (Zaliznjak 2004: 103-104). Slike morfologiske hybridar gjer overgangen mellom *o*- og *jo*-stammene meir glidande og dei to paradigma meir samanfiltra.

Medan Leskiens problem som kjent vart "løyst" i *o*-stammene ved innføring av Nsg -e, meiner Vermeer (1991) at denne strukturelle motivasjonen for substitusjon av Nsg *-e framleis var aktiv i *jo*-stammene på grunn av synkretismen med *jo*-nøytra på -e. Såleis stiller han opp ein motivasjon for eliminering av Nsg *-e i *jo*-stammene som er fråverande i *o*-stammene:

¹⁰⁵ Altså før samanblanding av endingane i Apl, Lsg og Lpl, men etter at korrespondansane *b~b*, *ě₂~i₂*, *y~ě*, *y~i* vart etablerte.

¹⁰⁶ Denne observasjonen har sjølv sagt ingenting å seie for det faktum at Vsg -u er tidleg belagd i *jo*-stammene i andre slaviske område.

¹⁰⁷ Fordelinga mellom -u og -ovi i denne gruppa er om lag 50-50 i den tidlege perioden (Zaliznjak 2004: 108).

In the case of the *jo*-stems, on the other hand, Leskien's structural motivation for replacement of the phonetically regular nominative singular was still present, because, after all, neuter *jo*-stems have a nominative/accusative in *-e*. (Vermeer 1991: 287)

Validiteten til dette argumentet er svært diskutabelt. Om Leskiens problem er ei så sterk drivkraft at det kan vere med på utløyse overgangen til Nsg *-b* i *jo*-stammene på dette stadiet, burde det vere det også i den fasen der *o*-stammene med den same motivasjonen får Nsg *-e*. Slik forklarar Vermeer (1994: 147) kvifor *jo*-stammene ikkje følgde med i dragsuget då *o*-stammene eliminerte Leskiens problem (Fase 1 over):

In the case of the *jo*-stems the problem, though also present, is considerably less pressing than in that of the *o*-stems because the number of underived neuter *jo*-stems is very small (*pol'e*, *mor'e* and one or two others) and because the overwhelming majority of neuter *jo*-stems are characterized by clear-cut suffixes, so that the risk of a msc Nsg in *-e* being perceived as a neuter is much smaller.

Dette er eg meir samd i, men det blir her klart at Vermeer vurderer påverknadskrafta til Leskiens problem i *jo*-stammene ulikt avhengig av kva komponent av hypotesen sin han argumenterer for. Dette er fullstendig ad hoc og ikkje særleg heldig for heilskapsinntrykket. Vermeer (1991: 287) oppsummerer overgangen frå Nsg **-e* til *-b* i *jo*-stammene slik:

As for the sociolinguistic background, it stands to reason that North Russian, as soon as it had arisen as a distinct entity owing to the not-quite-perfect substitution of Slavic for Finnic in the general area of Pskov and Novgorod, rejoined Common Slavic in the sense that it started sharing innovations with its southern neighbours as far as the (changed) system permitted. So when all of Slavic started to eliminate the masculine *o*-stem nominative singular endings *-o* and *-e*, North Russian just went along with the neighbouring dialects in eliminating the *jo*-stem ending, but retained the new *o*-stem ending *-e*, first because the structural motivation for replacement was absent and second because, whereas the elimination of the *jo*-stem ending in North-Russian was a matter of imitating exactly what speakers of neighbouring dialects were doing, in the case of the *o*-stem ending North Russian differed from its neighbours because in their case the shape of the *o*-stem ending (*-e*) was not the same as the one found everywhere else (*-o*).

Til dette har eg to innvendingar. For det fyrste er det ikkje slik at eit språk har ein avgrensa simultankapasitet som gjer at det kan påverkast av berre eitt anna språk om gongen. Såleis er det påfallande at Vermeer her framstiller det som om bilingvalismen og den finske påverknaden nærmast blir avløyst av impulsar frå meir sørlege slaviske dialektar – utan overlapping. Det er muleg å lese dette som at fullføringa av overgangen frå finsk til slavisk er

eit vilkår for å kunne ta del i den generelle slaviske utviklinga att – noko som sjølvsagt er feil.

For det andre er det urimeleg å hevde at Novgorod motstod innføringa av Nsg *-b* i *o*-stammene fordi den der ville ha erstatta Nsg *-e*, og ikkje *-o* slik den gjorde lengre sør. Vermeer sin argumentasjon føreset at Novgorod fekk presentert Nsg av *o*- og *jo*-stammene frå andre dialektar i form av endringane **-o > -b* og **-e > -b*, og ikkje berre endingane *-b* og *-b* – noko som naturlegvis er feil. Når Novgorod var i kontakt med andre slavarar og fekk høyre former som Nsg *chlěbъ* og *mužъ*, var det absolutt ingenting i desse formene som fortalde at dei hadde avløyst **chlěbo* og **muže*. Eg tillèt meg å gjenta eit sitat frå Vermeer som syner at dette argumentet ikkje held mål:

A moment's thought suffices to show that the assumption is fallacious: speakers have no direct access to the knowledge of their ancestors. They cannot know linguistic facts they do not know and the past exists for them only to the extent that it is reflected in the facts of the present.

(Vermeer 1991: 289)

Slavarane i Novgorod visste ingenting om morfologiske endringar i språket til sine eigne forfedrar, og spesielt ikkje i språket som vart tala av forfedrane til grannane lenger sør.

Som eg no har vist, er det store prinsipielle problem knytte til Vermeer si postulerte endring Nsg **-e > -b* i *jo*-stammene. I dei tidlegaste kjeldene frå Novgorod er *o*- og *jo*-stammene i all hovudsak tilhøyrande éin og same deklinasjon – noko som altså talar sterkt for ei konvergerande utvikling dei to stammetypene imellom. Då er det uhyre vanskeleg å tenkje seg at Nsg **-e* i *jo*-stammene skulle gå til *-b* utan at den identiske *o*-nominativen *-e* samstundes må vike for *-b*. Ein parallell til dette finn ein i Zaliznjak (2004:149) sin argumentasjon for at Nsg *-e* ikkje tek over for **-b* i *o*-stammene:

Ни одна из "конкурентоспособных" гипотез не выводит др.-новг. окончание *-e* из *-ъ*. Система «И. ед. *-e* – В. ед. *-ъ*» не могла возникнуть из такой, где эти две формы уже совпали [...].

Vermeer si framstilling av opphavet til Nsg *-e* ser riktig så bra ut heilt til ein må bli kvitt den brysame Nsg **-e* i *jo*-stammene. Mykje tyder på at substitusjonen av denne endinga vanskeleg kunne ha blitt endra til *jer* utan at *o*-stammene fekk den same lagnaden. Dette kan ein hevde fordi *o*- og *jo*-stammene er så å seie éin og same deklinasjon i dei aller tidlegaste kjeldene frå

Novgorod. Såleis skulle ein kanskje føretrekkje ein hypotese der *jo*-stammene sin Nsg **-e* ikkje overlappar *o*-stammene sin Nsg *-e* kronologisk. Samstundes er det ønskjeleg å stille opp Nsg **-e* i *jo*-stammene som opphav for Nsg *-e* i *o*-stammene. Dermed har ein ikkje anna enn eit dilemma. Dette vil eg gå nærmare inn på i det konkluderande kapittelet i oppgåva der eg vil setje ulike kronologiar opp mot kvarandre.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ Sokoljanskij 2003 har mykje til felles med både Krys'ko og Vermeer, men hevdar i ein fotnote (Sokoljanskij 2003: 273) at han ikkje kjende til Vermeer 1994 under arbeidet med hypotesen sin. Eg tek ikkje stilling til om dette er sant, men finn det underleg at han ikkje hadde fått med seg denne sentrale artikkelen fleire år etter at den kom ut. Kort fortalt forklarar han overgangen frå slav. Nsg **-o* til novg. *-e* og rest-slav. *-ъ* som motivert av Leskiens problem (samanfall med nøytra på *-o*) der Novgorod får *-e* frå den mjuke stammen medan resten av slavisk får **-ŭ* (>*-ъ*) frå *u*-stammene. Dette er altså det nøyaktig same som i Vermeer si framstilling. Også framstillinga av Nsg **-e* > *-ъ* i *jo*-stammene minner om Vermeer: altså at Leskiens problem fyrst etter eksporten av Nsg **-e* til *o*-stammene hadde vakse seg stort nok i *jo*-stammene til at denne endinga vart avløyyst av *jer*. Ein skilnad her er at Sokoljanskij (2003: 277) finn opphavet til *-ъ* i *i*-stammene: "Итак *гуси* спасли не только Рим, но и мужской род *коней*!"

På eitt punkt er Sokoljanskij (2003: 271-272) fullstendig på kollisjonskurs med Vermeer (og Krys'ko): han aksepterer ikkje **-on* > *-ъ* som ei lydrett endring, men postulerer **-on* > *-o*. Dette synet får den hendige konsekvensen at *o*-nøytra får lydrett NAsg *-o*, men det krev også ei forklaring av kvifor Asg av *o*-maskulina er belagd som *-ъ*, og ikkje *-o*. Denne forklaringa er kan hende den mest interessante komponenten i hypotesen hans. Sokoljanskij (2003: 273-274) meiner at Asg **-on* av *o*-maskulina sitt samanfall med NAsg **-on* av *o*-nøytra førte til nøytralisering av genusdistinksjonen i akkusativ – noko ein sant å seie ikkje kan nekte for. Difor vart Asg **-ŭn* innført frå *u*-stammene sidan denne endinga var den einaste pålitelege genusmarkøren i Asg og dessutan eksklusivt maskulin. Det må her nemnast at såpass lydleg arkaiske former som **-on* gjer at denne endringa som her blir postulert må vere svært gamal. Den kan dessutan umuleg bevisast. Derimot har ein sterke indikatorar på at *-ъ* er den lydrette refleksen av **-om*, jf. kapittelet om *o*-deklinasjonen.

9.0 Vadim Borisovič Kryś'ko

Vadim Kryś'ko har sidan 1990-talet skrive fleire artiklar om den gamle dialekten i Novgorod – mellom anna om Nsg *-e* og utviklinga av animatumkategorien. Hovudtrekka i synet hans på framvoksteren til Nsg *-e* presenterte han i artikkelen "Obščeslavjanskije i drevnenovgorodskie formy nom. sg. masc. **o*-sklonenija" (Kryś'ko 1993a)¹⁰⁹. Kryś'ko sin hypotese om opphavet til denne forma har ein god del til felles med Vermeer sin, og det kan såleis vere føremåls- tenleg å setje dei opp mot kvarandre. Til liks med Vermeer og Leskien reknar Kryś'ko **-o* for å vere den lydrette refleksen av **-os* (Kryś'ko 1993a: 119). Kryś'ko legg også fram inter- lingvistiske prov på at **-o* var den rådande maskuline endinga i Nsg av *o*-stammane i pre- litterær tid. Slaviske maskulina får som lånnord i austersjøfinske språk anten endinga *-al/-ä* eller *-ul/-y* (*-ü*). Døme på dette er på den eine sida fin. *räähkä* < slav. **grěch-* og est. *lina* < slav. **lbn-*, der dei slaviske orda vert rekna som opphavlege *o*-stammar (Chelimskij, Nikolaev 1990: 42). På den andre sida finn ein døme som fin. *laatu* < slav. **ladъ*, fin. *rääty* < grus. **rēdъ* – altså originale *u*-stammar. Denne fordelinga synest å vere svært konsekvent og tyder etter alt å døme på at *u*- og *o*-stammane ikkje hadde identiske endingar i Nsg då desse orda vart lånte inn i austersjøfinsk. Kiparsky (1963: 77-78) syner at opphavleg **o* (av IE **ǵ*, **ǵ*) i slaviske lånnord blir reflektert som fin. *a* (med allofonisk *ä*), medan slav. **ъ* (**ǔ*) ovrar seg som *u* (og allofonen *y*). Om Chelimskij og Nikolaev sine funn syner seg å ha rot i distinksjonen mellom *o*- og *u*-stammar, talar dette sterkt for å postulere Nsg *-o* < **-os* i dei maskuline *o*-stammane.^{110,111} Andre lånnord som est. *vigl* (av slav. **vidla*) og *mogl*, *mugl*, *mügl* (av slav. **mydlo*) demonsterer også fonetiske trekk som er særmerkte for dei gamle dialektane i Pskov og Novgorod¹¹² – nemleg **dl* > *gl* (Chelimskij, Nikolaev 1990:41). Dette tyder på at austersjøfinske språk har fått slaviske lånnord frå 1) område som har hatt Nsg *-o* i dei maskuline *o*-stammane; 2) område som seinare har fått Nsg *-e*. Det er rimeleg å tru at desse to områda i stor grad er samanfallande – naturlegvis også på grunn av den geografiske posisjonen.

¹⁰⁹ Ein oppdatert versjon av artikkelen med mindre endringar finst i boka *Očerki po istorii russkogo jazyka* (Kryś'ko 2007 83-114) – i denne utgåva med tittelen "K proischozdeniju i istorii drevnenovgorodskoj fleksii *-e* v Nom. sg. masc. **o*-sklonenija"

¹¹⁰ Saman med alle dei andre prova for **-os* > *-o* som vart nemnde innleiingsvis.

¹¹¹ Chelimskij, Nikolaev (1990:42) tolkar derimot dette funnet som eit soleklart prov for ei generell lydendring **-os* > **-ǝ*: "Не вызывает сомнения, что именно этот гласный [-ǝ] отражен как ПФ *-al/-ä*." Dette må sjåast i samanheng med den same Nikolaev (i samarbeid med Zaliznjak og V. A. Dybo) sin hypotese som forklarar Nsg *-e* nettopp på bakgrunn av den påståtte lydrette endringa **-os* > **-ǝ*, jf. kapittelet om fonetiske forklaringar.

¹¹² Medan *gl* < **dl* tykkjest å vere nokså konsekvent gjennomført i Pskov, syner kjeldene frå sjølve Novgorod (*drevnenovgorodskij dialekt v uzkom smysle*) både *gl* og den "vanlege" austslaviske refleksen *l* (Zaliznjak 2004: 49).

Eit punkt der Krys'ko skil seg frå Vermeer, er handsaminga av refleksen av **-jom* som ein skulle vente å finne i Asg av *jo*-maskulina og NAsg av *jo*-nøytra¹¹³. Medan Vermeer reknar *-b* som den lydrette refleksen av **-jom*, hevdar Krys'ko – som tidlegare nemnt – at **-jom* utviklar seg til *(*)-e* i slavisk sidan **-jom* må ha gått til **jem* før **-om* > **-um*¹¹⁴. Når eg set asterisken i parentes, er dette fordi endinga *-e* < **-jom* er belagd i dei nøytrale *jo*-stammene med NAsg *-e*, t.d. i *pol'e* < **pol-j-om*. Ikkje at det er eit veldig stort poeng i denne samanhengen, men dette synet medfører i ein viss fase Asg **-e* også i dei maskuline *jo*-stammene – noko som igjen ville gi **-e* og synkretisme i Nsg, Asg og Vsg. Det er òg verdt å nemne at ei slik utvikling, med lydrett NAsg *pol'e*, kan tenkjast å styrkje hypotesen om lydrett **-b* < **-om* og dermed NAsg **lěb*. Dette kan hevdast fordi utjamninga i **lěb* > *lěto* då for så vidt ville ha gått føre seg etter mønster av *pol'e* med tanke på *e* sin status som allfon til *o*. Såleis svekkjer ideen om lydrett NAsg *pol'e* ytterlegare hypotesen til dei som vil hevde at slaviske *o*-nøytra har lydrett NAsg *-o* med opphav i ei form danna av berre stammen utan *-m*¹¹⁵ (sjå t.d. Halla-aho 2006: 116-119). Eit slikt syn står t.d. Jussi Halla-aho for. Han går inn for berre stammeformer i NAsg hjå *o*-nøytra for å sleppe brysame analogiar, og ignorerer såleis Illič-Svityč sine funn av barytone *o*-nøytra sin overgang til maskulina¹¹⁶ (Illich-Svitych 1979: 108-116). Samstundes postulerer han lydrett Nsg *-b* hjå *o*-maskulina med det argumentet at Nsg *-o* både hjå *o*-nøytra og *-maskulina* ville føre til ein ugjenkalleleg synkretisme mellom dei to genera. Dette grunngjev han med at kategorien *nøytrum* i urslavisk skal ha vore ”a morpho-syntactic category, a formal ghost of some early (or pre-) Indo-European, semantically based distribution of nouns” (Halla-aho 2006: 132) og dimes semantisk sett uforståeleg (”opaque”) og innhaldslaus (Halla-aho 2006: 130-138). I lys av interlingvistiske prov i form av slaviske lånord i finsk og andre omstende som talar for Nsg **-os* > *-o* (jf. kapittelet om *o*-deklinasjonen) stemmer dette synet dårleg overeins med dei observerbare fakta når det gjeld (sam)eksistensen til nøytral og maskulin Nsg *-o*. Det svakaste momentet i analysen hans er likevel at han totalt ignorerer Nsg *-e* i den gamle dialekten i Novgorod¹¹⁷. Dette er snakk om ei doktorgradsavhandling frå år 2006 som tek føre seg ”Problems of Proto-Slavic Historical

¹¹³ Sjå også kapittelet om *o*-deklinasjonen.

¹¹⁴ I alle fall om ein ser på **-ons* > **-uns* og **-om* > **-um* som éi og same endring. Som eg har vist tidlegare baserer Krys'ko dette synspunktet på den divergerande utviklinga av **-ons* og **-jons* i Apl av *o*-maskulina.

¹¹⁵ Dette er ikkje eit veldig stort poeng så lenge det finst mykje sterkare bevis for slav. NAsg **-om* hjå *o*-nøytra (i motsetnad til alternativet **-o*) i form av opphavleg barytone *o*-nøytra på **-b* (< **-om*) sin overgang til maskulina. Dessutan er det truleg at Krys'ko sin postulerte **-jom* > **-e* ikkje er korrekt.

¹¹⁶ Han aksepterer ideen om at barytone *o*-nøytra beheldt den nasale endinga ”as a working hypothesis” (Halla-aho: 2006: 118).

¹¹⁷ Det er ikkje ei orsaking at avhandlinga har fått tittelen *Problems of Proto-Slavic Historical Nominal Morphology On the Basis of Old Church Slavic*. Avhandlinga inneheld naturlegvis flust av døme frå andre slaviske språk.

Nominal Morphology”. Då er det nærmast ein skandale at det viktigaste nye materialet for komparative studium av historisk slavisk morfologi sidan krigen – nemleg kartlegginga av distribusjonen til Nsg *-e* – ikkje er omtala. På nærmare 300 sider er korkje Novgorod eller neverbrev nemnt éin einaste gong¹¹⁸.

Sånn sett stiller Krys’ko (og Vermeer) mykje sterkare når dei undersøker historia til NAsg av *o-* og *jo-*stammene med utgangspunkt i Nsg *-e* (i motsetnad til den ”vanlege” slaviske endinga *-b* som sjølvstendig har vore gjenstand for mykje grundigare gransking igjennom åra).

Når dette er sagt, er det vanskeleg å vere samd med Krys’ko når han set fram **-e* som den lydrette refleksen av **-jom* (jf. drøftinga av dette spørsmålet i kapittelet om *o*-deklinasjonen). Men dette er i alle høve ikkje av dei mest sentrale spørsmåla i analysen av Nsg *-e*. Såleis får ikkje akkurat dette punktet avgjerande konsekvensar for heilskapen i forklaringa hans.

For framvoksteren av Nsg *-e* og den vidare utviklinga i Novgorod og resten av slavisk stiller han opp følgjande utgangspunkt(1993a: 143):

	*<i>o</i>-stammar		*<i>jo</i>-stammar
	maskulina	Nøytra	maskulina/nøytra
Nsg	<i>*-o</i>	<i>*-b, *-o</i>	<i>*-e</i>
Asg	<i>*-b</i>	<i>*-b, *-o</i>	<i>*-e</i>

Om ein samanliknar med Vermeer, er det her fleire ting å merkje seg. Som nemnt postulerer Krys’ko Asg **-e* hjå *jo*-maskulina i motsetnad til *-b* hjå Vermeer. Krys’ko sin mask. Asg **-e* > *-b* lèt seg enkelt forklare som ein analogi med Asg *-b* i *o*-stammene (og for så vidt *i-* og *u-*stammene) og tarv ikkje utdjupast noko meir. Krys’ko tenkjer seg at nominativar som **podb* (opphavleg baryton nøytral *o*-stamme) og **golso* må ha hatt ein langvarig sameksistens. Dette grunngeir han med vaklinga i genus som kan observerast hjå mange substantiv (Krys’ko 1993a: 120). Til skilnad frå dette fører ikkje Vermeer opp NAsg *-b* frå *podb*-typen i noko paradigme når han oppsummerer utviklinga av dei relevante formene – korkje i nøytt. NAsg

¹¹⁸ Dette kan sjå ut som ein digresjon, men det er eit stort poeng å understreke kor vesentleg Nsg *-e* er i framstillinga av historisk slavisk morfologi – spesielt om ein har ambisjonar om å levere eit djuptgåande arbeid innan dette feltet. Med meir plass til rådvelde kunne Halla-aho fått sitt eige kapittel som eit døme på ein analyse av utviklinga av slavisk Nsg **-os* som ignorerer Nsg *-e*. Sjå elles Vermeer 2008 for ytterlegare vurdering av Halla-aho 2006. Vermeer (2008) kritiserer òg Halla-aho for å vere selektiv når det gjeld data, men nemner ikkje den gamle dialekten i Novgorod.

eller mask. Nsg¹¹⁹. I staden slær han fast, enkelt og greitt, at "their [barytone neuters] nominative/accusative singular ending **-om* yielded regularly *-b* and they eventually became masculine" (Vermeer 1991: 284). Krys'ko har eit poeng når han meiner at genusforvirringa talar for ein relativt langvarig sameksistens for maskuline nominativar som **golso* og **podb*, men dei tilgjengelege kjeldene seier ingenting om dette, noko som gjer det vanskeleg å avgjere når **podb* (og andre ord av *podb*-typen) eventuelt vart fullstendig "maskulinisert" med Nsg av typen **podo* i samsvar med **golso*.

Det er lite kontroversielt når Krys'ko (1993a: 120) vidare hevdar at samanfall Nsg=Asg hjå *o*-nøytra og *u*-maskulina, i tillegg til Asg *-b* hjå *o*-maskulina, må ha medverka til opphavleg barytone *o*-nøytra (jf. *podb*) sin gradvise overgang til maskulina. Det er derimot noko underleg når han skriv at dette "uunngåeleg" (*neizbežno*) vart etterfølgt av utjamning av Nsg og Asg "i u vsech ostal'nych slov mužskogo roda". Det er klart at det her er snakk om det meste av slavisk som fekk Nsg *-b*, men med tanke på førekomsten av Nsg *-e* i det nordlege Russland er det openbert at denne utjamninga ikkje var "uunngåeleg".

Krys'ko (1993a: 130-136) gjev eit kort oversyn over tidlegare framsette hypotesar for opphavet til Nsg *-e*. Han avviser generelt fonetiske prosessar som opphav til endinga, og spesielt Zaliznjak, Nikolaev og Dybo sin hypotese – hovudsakleg på grunnlag av at desse ignorerer belagde tilfelle av *-o* < **-os*. Altså må ein søkje morfologiske forklaringar av at den samslaviske Nsg-endinga i Novgorod vart avløyst av ein dialektal variant. Av morfologiske forklaringar er det naturleg nok vokativhypotesen Krys'ko drøftar grundigast. Han har fleire argument mot denne, men det aller viktigaste meiner han sjølv er som følgjer: Om opphavet til *-e* er vokativ, må endinga ha spreidd seg til ord og ordklassar der vokativ i utgangspunktet har vore framand eller uvanleg, slik som inanimata, partisipp og pronomen – ei spreiking som må ha teke svært lang tid. Ein parallell til ein slik ekspansjon – som til å byrje med berre gjeld ein del av substantiva – ser Krys'ko i historia til A=G som oppstod "v tom že krugu suščestvitel'nych, dlja kotorogo byla charakterna i zvatel'naja forma, a imenno sredi imen sobstvennych"¹²⁰ (Krys'ko 1993a: 134). A=G byrja alt i urslavisk periode og førekom ikkje samstundes i alle leksikalske og grammatiske grupper, men derimot, for å bruke Krys'ko sine ord, "na glazach istorii". I motsetnad til dette blir *-e* brukt frå byrjinga av skriftkulturen i Novgorod uavhengig av semantikk og ordklasse. Spesielt merkjer Krys'ko seg *keto* som aldri har hatt vokativ, og heller ikkje samsvarer med substantiv.

¹¹⁹ Han fører sjølv sagt opp m. Asg *-b* < **-om*, men dette har inkje med *podb*-typen å gjere. Dette i motsetnad til Krys'ko som opererer med n. NAsg **-o*, **-b*.

¹²⁰ Med fare for å vere pedantisk må det påpeikast at det eksisterte vokativformer også utanfor den gruppa (animate maskulina) der Asg=Gsg oppstod – nemleg feminina, t.d. *ženo*.

9.1 Motivasjon for innføring av Nsg -e

Når det gjeld motivasjonen for innføringa av -e er Krys'ko og Vermeer samde til ein viss grad. Til dømes skriv han i Krys'ko 1993b (79):

Важнейшей системной предпосылкой к обобщению -e в номинативе муж. рода *o-склонения являлась, по всей видимости, необходимость в формальном разграничении мужского и среднего родов, совпавших в результате праславянских фонетических изменений конца слова в своей исходной форме – ИП, ср. *nebo^[121] – *golso. Введение флексии -e полностью устраняло родовую омонимию в твердом варианте, так как дифференцировало новые формы типа *golse (с сохранением твердости согласного в исходе основы) не только от *o-neutra, но и от *jo-neutra, характеризовавшихся мягкой основой.

Vidare skriv han i Krys'ko 1993a (136):

Причины появления номинатива на -e следует искать, по нашему мнению, не в падежных, а в родовых противопоставлениях; соответственно и источник данной формы находится за пределами собственно *o-основ, а именно – в *jo-склонении, где в результате праславянских фонетических изменений конца слова исконный ИП мужского рода на *-jos приобрел флексию *-e (*kraj^os > *kraje).

Så formulerer han seg slik i Krys'ko 1993a (131-132):

Весьма основательной причиной такого изменения могла бы быть необходимость восстановления чрезвычайно существенной оппозиции, характерной для всех древних индоевропейских языков и характеризовавшей до известного момента родовую классификацию праславянского языка. Речь идет о противопоставлении парадигмы среднего рода с единой формой И-ВП парадигме мужского (и женского) рода, различающей аккузатив и номинатив.

Desse stadene er han ganske tydeleg om motivet for innføringa av Nsg -e – altså samanfallet mellom mask. *golse og nøytt. *nebo. Men så kjem det rett etterpå noko som ser nokså underleg ut:

---

¹²¹ Litt underleg å bruke s-stammen *nebo* som døme på dette samanfallet når han elles fokuserer mest på o-stammane.

Вследствие совпадения рефлексов *-os и *-on в *-ъ^[122], это противопоставление, релевантное для деклинационной системы, "dominée par la catégorie du genre" [...], было утрачено[...]. [...]

Восстановление указанной оппозиции могло осуществляться двумя путями. Первый путь, возобладавший на большей части славянской языковой территории, состоял в поиске формы, не омонимической ИП и в то же время способной, как и ВП, выполнять функцию прямого объекта. Оптимальным кандидатом на эту роль был, безусловно, РП, выступавший в праславянском языке в функциях, во многом тождественных ВП [...]. В результате в большинстве славянских диалектов начался длительный процесс вытеснения форм ВП на -ъ новыми, по происхождению генитивными, в кругу одушевленных существительных и соотносительных с ними местоимений и прилагательных [...]. [...]

В принципе возможен был и иной путь устранения омонимии прямых падежей – развитие новой формы номинатива, отличной от формы аккузатива [...]. Именно такое истолкование ИП на -e было предложено А. И. Соболевским [...], который рассматривал данную форму как переосмысленный вокатив, связывая такое употребление с противоположным процессом – заменой вокатива номинативом.
(Krys'ko 1993a: 132, mine understrekingar¹²³)

I dei tre fyrste sitatbolkane er det heilt klart at Krys'ko ser på samanfallet mellom endingane i Nsg mask. **golso* og *nøyt*. **nebo* som den viktigaste motivasjonen for innføringa av Nsg *-e* – altså Leskiens problem. Men så står det svært så direkte i den fjerde (som er eit direkte framhald av den tredje) at i slavisk – inkludert i Novgorod – hadde det oppstått synkretisme Nsg=Asg i dei maskuline *o*-stammane gjennom samanfallet **-os*, **-on* > **-ъ*. Dette er i strid med lydrett **-os* > **-o* som han elles postulerer, og det kan ikkje tolkast som anna enn ei total sjølvmotseiing når han skriv at innføringa av Nsg *-e* var ein måte å oppheve synkretismen Nsg=Asg på ("put' ustranenija omonimii prjamych padežej"). Men når han elles er konsistent i framstillinga si av Nsg *-e* og andre relevante former, må denne dryge halvsida reknast som ein rein lapsus av Krys'ko, og kan ikkje takast med når heilskapen i analysen hans skal vurderast.

9.2 Opphavet til Nsg *-e*

Til liks med Vermeer ser Krys'ko opphavet til Nsg *-e* i *jo*-stammeendinga Nsg **-e* < **jos*. Men medan Vermeer tek det for gitt at *jo*-maskulina har gjennomført Nsg **-e* > *-b* før dei

¹²² Dette samanfallet gjeld naturlegvis alle slaviske variantar som *ikkje* fekk Nsg *-e* i dei maskuline *o*-stammane.

¹²³ Eg må få understreke at poenget med å bruke nesten ei heil side på å sitere Krys'ko er å kaste lys over ein større inkonsekvens/feil i analysen hans. Den beste måten å få det fram på er å la direkte sitat tale for seg sjølv. Elles kan det nemnast at sitata i dei tre siste bolkane (frå Krys'ko 1993a) ikkje er endra i den oppdaterte versjonen av artikkelen i Krys'ko 2007 (95-96, 99-100). (Utanom at parentesen i den tredje bolken er endra frå "i ženskogo" til "i bol'šinstva slov ženskogo".)

fyrste tekstane ser dagens lys i Novgorod, gjer Krys'ko ein iherdig innsats for å få belagt *-e i denne forma. Som nemnt innleiingsvis skriv Zaliznjak (2004: 103) at "v osnovnoj gruppe mjadgogo o-sklonenija okončanie -e bylo bol'soj redkost'ju, pričem nadežnye primery ne starše XV veka." Krys'ko (1993a: 137) er også innleiingsvis viljug til å gå med på dette når han skriv at "real'nye potverždenija suščestvovanija -e-form v mjadgom variante do sich porotsutstvovali, za isključeniem semi primerov s imenami na -cb i -zb".¹²⁴ Som det også vart nemnt tidlegare gjer det grafiske systemet det ofte umuleg å fastslå om ein har med *e* eller *b* å gjere sidan dei to grafema blir brukt om kvarandre – noko også Krys'ko (ibid.) konstaterer. I alle høve meiner han at dei nemnde formene på -*ce* og *z'e* som dokumenterer bruk av Nsg -*e* hjå mjuke stammar er "ves'ma važny". For sjølv om desse stammane opphavleg er *o*-, og ikkje *jo*-stammar, demonstrerer dei den morfonologiske mulegheita til å nytte *e*-endinga etter ein mjuk stamme, skriv han (ibid.). Det er sant nok, men dette omstendet er like fullt eit tvilsamt grunnlag for å hevde at Nsg -*e* vart brukt i dei eigentlege *jo*-stammane. Han har for så vidt eit poeng når han avviser prov på Nsg -*b* i *jo*-stammar i tekstar som vaklar mellom Nsg -*e* og -*b*/Ø i *o*-stammar (Krys'ko 1993a: 137-138).¹²⁵ Men sjølv om han såleis får diskvalifisert nokre døme på Nsg -*b*, får han ikkje noko meir belegg for Nsg -*e*.

Derimot nemner Krys'ko (1993a: 139) eit interessant døme frå GVNP 182 og 183 der det begge stader er nemnt tre menn med følgjande skrivemåtar:

182: Кир<ил>е Юрьевичи, Василеи Юрьевичъ [sic!], Микифоръ Ивановиче

183: Кири(л) Юрьевиче, Василеи Юрьевичъ, Микифоръ Ивановичи

Her meiner Krys'ko det er "symptomatisk" at det er K. Jur'evič og M. Ivanovič¹²⁶ som begge stadene får patronyma sine skrivne med <е> og <и> – som uttrykk for fullverdige vokalar – medan V. Jur'evič står oppført med <ь>. Eg meiner det er i overkant kategorisk når Krys'ko hevdar at dette faktumet ikkje tillèt å forklare desse formene som simple skrivefeil, men at skrivemåtane her gjev uttrykk for "personal'nuju sootnesennost". Men sjølv om desse 6 formene utgjer eit heller knapt grunnlag for å trekkje bastante slutningar, er det i høgste grad interessante funn. Krys'ko (1993a: 139-141) legg vidare fram sporadiske tilfelle frå ulike kjelder, men av relativt nyare dato. Frå den oppdaterte versjonen av artikkelen hans (Krys'ko

¹²⁴ I den oppdaterte versjonen av artikkelen (Krys'ko 2007: 101) er "semi primerov" endra til "neskol'kich primerov".

¹²⁵ Altså fordi slike tekstar ikkje har ein konsekvent dialektal morfologi.

¹²⁶ Her i moderne språkdrakt.

2007: 105) vil eg nemne eit døme frå Pskov som talar Krys'ko si sak sjølv om det ikkje er eldre enn 14. eller 15. hundreår: «дядя моя Дементей». Det er vanskeleg å vere usamd med Krys'ko når han skriv at «моя» her godt kan tolkast som «отражение jakajuščego proiznošenija formy I[menitel'nogo] P[adeža] ed[instvennogo] č[isla] m[užskogo] roda *moe*» – altså mask. Nsg *moj-e*. Ei anna tolking kan vere at «я» i «дядя» reint grafisk har smitta over på *moj-*, eller at den elles så feminine *a*-endinga har fått den skrivande til å velje den feminine forma *moja*. Det er elles interessant å observere Krys'ko og Zaliznjak utveksle små stikkpiller med ein lettare fordekt kranglevoren tone. Fyrst er det Krys'ko (1993a: 137)¹²⁷ som påpeikar ein feil hjå Zaliznjak:

Скептическое отношение к подобным формам поддерживается длинным списком примеров, которые как будто подтверждают невозможность *-e* в **jo*-основах. Однако, на наш взгляд, не все случаи такого рода действительно показательны. Так среди «важнейших примеров» ИП на *ь* из грамот без смещения *e* и *ь*, отмеченных А.А. Зализняком [...], два слова (*полоть* и *зять*) вообще не могут привлекаться для нашего исследования, поскольку относятся к склонению на **i*, где номинатив на *-e* был в принципе возможен лишь как вторичная форма – результат унификации **jo*- и **i*-основ.

Så er det Zaliznjak (2004: 103) som finn det naudsynt å nemne at Krys'ko har gjort ein feil – som han seinare har vedgått:

В. Б. Крысько [...] указал несколько примеров И. ед. на *-e* в мягком склонении из летописей и других источников, в частности, *Василе Синечь* в летописи Авраамки (л. 142); но приводимый им пример *кръвавъ моуже* из Синод. списка Русской Правды, ст. 29 – это лишь результат неточной правки [...], и В. Б. Крысько в дальнейшем от него отказался [...].

I den nyaste versjonen av artikkelen sin ymtar ein Krys'ko om at Zaliznjak (2004) har vikarierende motiv for disposisjonen av boka si:

[3]аслуживает внимания форма *моуже* в раннедревнерусской (конца XII век) Гр[амоте] Б[ерестяной] № 150, демонстрирующей этимологически правильную графическую передачу [e] и [ь] (*не останеть*): а не останеть ти сѧ ни *моуже*. А. А. Зализняк [2004: 761, 103] в словоуказателе к берестяным грамотам интерпретирует эту форму как «И.ед. или Р.мн.», однако в обзоре «материала грамот, не смешивающих *ь* и *e*», предпочитает о ней не упоминать[...]. (Krys'ko 2007: 102, mi understreking)

¹²⁷ I den oppdaterte versjonen av artikkelen (Krys'ko 2007) nemner han ikkje denne feilen til Zaliznjak.

Når dette er sagt, må det også seiast at Zaliznjak (2004: 672) gjev Krys'ko (1993a: 140) medhald i tolkinga hans av neverbrev 162; der er <поубле> retta til <поубль> – noko Krys'ko ser på som eit resultat av vakling i valet av endingar hjå *jo*-substantiv.

Det er ingen tvil om at det sparsame kjeldetilfanget – for ikkje å snakke om ambiguiteten i det grafiske systemet – gjer det vanskeleg å slå fast noko veldig sikkert om *jo*-stamme-nominativen i gamle Novgorod. Men med omsyn til Nsg *-e* sin ”historisk lovmessige karakter” og den relativt låge frekvensen av Nsg av *jo*-stammar samanlikna med *o*-stammar meiner Krys'ko (1993a: 142) at ein ikkje utan grunn kan sjå på dei omtala formene som ned-arva frå den urslaviske korrelasjonen mellom **-o* i den harde varianten og **-e* i den mjuke. Heller ikkje Zaliznjak (2004: 103) er viljug til å sjå heilt bort frå at slike former kan han eksistert:

Поскольку, однако, ранне-др.-новг. материал здесь очень ограничен, уверенности в том, что в ранний период таких форм не было вообще, пока еще нет.

Med tanke på det knappe tolkingssgrunnlaget for Nsg av dei maskuline *jo*-stammane er det freistande å hevde at hypotesen til Krys'ko fungerer meir som bevis for eksistensen til denne endinga enn at dei belagde formene stør opp om hypotesen. Men samstundes kan ein ikkje ignorere dei få, men interessante funna hans.

9.3 Fase 1: Nsg **-o* > *-e* i *o*-stammane

Krys'ko (1993a: 143) skriv at etter opphavleg barytone nøytra på *-b* sin overgang til maskulina var det tre endingar som karakteriserte maskuline nominativar¹²⁸: **-o* (< **-os*), **-e* (< **-jos*) og **-b* (*podb*-typen). Som kjent eliminerte dei fleste slaviske dialektane dei to fyrste endingane og stod att med *-b* og *-b*, der Krys'ko ser på *-b* – t.d. i *kon'b* – som innført analogisk etter *-b* i *o*-stammane. Når Krys'ko hevdar at Nsg **-o* og **-e* vart erstatta av akkusativ-former, og ikkje Nsg **-b* frå *podb*-typen (eller *u*-stammane, for den del), får dette ingen konsekvensar. Dette spørsmålet kan berre løysast teoretisk, og ikkje praktisk, sidan prosessen og utfallet er identisk same kva opphav ein opererer med. I alle høve førte dette altså til syn-

¹²⁸ Krys'ko presiserer ikkje at det berre er snakk om Nsg av maskuline *o*- og *jo*-stammar, og ikkje til dømes *u*-, *i*- og konsonantstammar.

kretisme Nsg=Asg – eller som Krys'ko kallar det: "narušenie rodo-padežnoj oppozicii masculina i neutra"¹²⁹. Dette samanfallet tvinga fram ei sekundær, men ikkje full, differensiering av dei to formene – altså utviklinga av animatum som grammatisk kategori (A=G≠N).

I dei nordvestlege slaviske målføra – "v silu ich periferijnosti" (ibid.) – vart situasjonen stabilisert på det Krys'ko reknar som ein optimal måte. Denne prosessen – som tilsvarer fase 1 også i kapittelet om Vermeer – deler Krys'ko inn i to etappar:

1. To endingar hjå den harde varianten – *-o og *-b – vart generaliserte til *-o, for, som Krys'ko (1993a: 144) skriv, berre ei slik generalisering ville tryggje differensieringa av maskulina og nøytra "v protivopostavlenii sub'ektnogo i ob'ektnogo padežej (IP muž. *golso ≠ VP *golsb / I=VP sr. *pero)."¹³⁰ Denne tilstanden, der o-stammene har generalisert Nsg -o, ser Krys'ko reflektert i finske lånord på -a < slav. *-o (sjå over) og i leksikaliserte novg. toponym på -o (som seinare blir reanalyserte som nøytra; sjå Krys'ko 1993a: 127-129).
2. Med omfattande samanfall av endingar i o- og jo-stammene som vilkår vart jo-stammene sin Nsg -e overført til den harde varianten. Dette fjerna òg den uønskte synkretismen i nominativ mellom maskulina og nøytra hjå dei fleste o-stammar. Krys'ko (1993a: 152, note 19) meiner at keto med -e tyder på at dette pronomenet – til liks med andre upersonlege pronomen – framleis hadde bevart genusdistinksjon då *-o vart erstatta med *-e. Dette baserer han på at gamalprøysisk hadde eigne feminine og nøytrale former for det tilsvarande kas. Det er vanskeleg å sjå logikken i denne slutninga¹³¹.

¹²⁹ Noko som er litt underleg når denne endringa resulterer i m. NAsg -b ≠ n. NAsg -o og oppheving av synkretismen m. Nsg -o = n. Nsg -o. Det Krys'ko meiner, er at den indoeuropeiske distinksjonen nøytral Nsg=Asg vs. maskulin Nsg≠Asg vert oppheva. Det mest presise ville vere å seie at genusdistinksjonen vart tryggja medan kasusdistinksjonen vart oppheva hjå maskulina.

¹³⁰ Det er underleg å påstå at det motsette tilfellet – generalisering av m./n. Nsg type *podb i maskulina– ville ha truga "različenie m. i s. rodov" når det var NAsg -o som primært kjenneteikna nøytrum. Men dette heng saman med den nettopp nemde "rodo-padežnaja oppozicija masculina i neutra" som Krys'ko opererer med, jf. over.

¹³¹ Sjølv om *ko- ikkje hadde feminine eller nøytrale former, ville det vere merkeleg om ikkje *-o i denne (maskuline) forma vart erstatta med -e nett som i andre pronomen (jf. same, vbche). Den vanlegare slaviske forma kb-to – som heller ikkje beheldt *-o – burde ifølgje Krys'ko sin argumentasjon vere eit like godt vitne for ein eventuell bevart genusdistinksjon hjå dette pronomenet.

Ein sterk side ved denne framstillinga er måten den sameinar Novgorod med resten av slavisk på. Prosessen med opphavleg tre fleksjonsmorfem for Nsg av *o*- og *jo*-maskulina, som vert generaliserte på ulike vis i slavisk, er typologisk plausibel fordi den har gode parallellar i andre former i dei nominale paradigma i slavisk. Dessutan styrkjer den påstanden om at *podъ*-typen beholdt Nsg *-ъ* etter overgangen til maskulina. Ein kunne elles tenkje seg at det var overgangen frå Nsg **-ъ* til **-o* som i denne gruppa ville markere eit slikt skifte, men då må ein hugse på at kongruens ofte er ein viktigare faktor for å avgjere genus (jf. drøftinga av *d'ad'a moja* over).

9.3.1 Innføring av Nsg *-e* og generalisering av ”mjuke”¹³² endingar

Krys'ko (1993a: 144) meiner at mekanismen som fungerer ved overgangen til **-e* tred tydeleg fram når ein stiller saman dei formene som var ulike i dei harde og mjuke paradigma i urslavisk og gamalrussisk, men som syner ein tendens til samanfall i Novgorod. Dette gjeld ikkje berre deklinasjon, men òg konjugasjon. Det at Krys'ko plasserer Nsg *-e* inn i denne sterke, gjennomgåande tendensen – som er godt dokumentert i dei eldste kjeldene frå Novgorod – styrkjer hypotesen hans om *-e* sitt opphav i *jo*-stammene i vesentleg grad. Det er interessant at M. A. Kolosov – vel å merkje utan å granske spørsmålet noko nærmare – lanserte denne ideen alt i 1878:

И на форму Варламе не слѣдует, я думаю [...], смотрѣть как на слѣдствіе перехода ъ в ь: вѣроятно, по крайней мѣрѣ, что она предполагает форму Варламо и явилась из послѣдней вслѣдствіе нерѣдко замѣчаемаго в сѣверно-великорусском стремленія мѣнять твердые согласные на мягкіе, широкіе гласные на узкіе и наоборот [...].
(Kolosov 1878: 2-3)

Det er altså slik at neverbrevna syner dominans eller fullstendig innføring av dei mjuke variantane. Dette tyder at *o*- og *a*-stammene i stor grad figurer med endingar frå høvesvis *jo*- og *ja*-stammene. Dessutan er det visse harde endingar som har spreidd seg til dei mjuke paradigma. I konjugasjonane er det snakk om verb av klasse 1 der imperativ 2. person pl. og

¹³² For ordens skuld vil eg presisere at ”mjuke endingar” er ei nemning for endingar som ein finn i stammar der utlyden har vorte palatalisert av *-j-* eller der utlyden er *-j-*. Dette gjeld *jo*- og *ja*-stammar og verb som historisk sett har hatt *-j-* i presensstammen slik som *pisati* og *kazati* med *piš-* < *pis-j-* og *kaž-* < *kaz-j-*.

du. får den mjuke endinga *-ite*, *-ita* i staden for venta *-ěte*, *-ěta* (< **-oi-te*, **-oi-ta*) i dei harde stammane¹³³ (sjå Zaliznjak 2004: 135, 140).

I *o*-stammane syner denne generaliseringa seg fyrst og fremst i Apl der *-ě* er vanlegare enn venta *-y*. I Lsg av både i *o*- og *jo*-stammane ser den harde endinga *-ě* ut til å dominere. Men det er òg tilfelle av Lsg *-i*, og jamvel *-u* frå *u*-stammane (Zaliznjak 2004: 109-110). Det er relativt få døme på Lpl i dei eldste kjeldene (Zaliznjak 2004: 111). Krys'ko (1993a: 145) meiner at belagde tilfelle av *-ěchъ*, *-ichъ* og *-achъ* talar for at sameininga av dei mjuke og harde stammane blir realisert i denne forma gjennom spreininga av den nye, "kjønnsause" endinga *-achъ* (som sjølvstg stammar frå den feminine *a*-deklinasjonen). Dessutan dukkar den mjuke endinga *-ě* opp i Npl etter kvart som sameininga av Npl og Apl skyt fart (jf. t.d. moderne rus. NApl *govory*). I langformer av adjektiv fører denne prosessen naturleg nok til *-ěě* (Krys'ko 1993a: 144).

I *a*-stammane er den mjuke endinga *-ě* generalisert både i Gsg og NApl. Når det gjeld DLsg, er den harde endinga *-ě* generalisert i både dei harde og mjuke stammane (Zaliznjak 2004: 97-99). Krys'ko (1993a: 144-145) meiner at DLsg *-ě* i *ja*-st. etter alt å døme kan forklarast med at tendensen til generalisering av variantar blir kryssa med ein tendens til samanfall

Gsg=Dsg=Lsg etter mønster frå *i*-st – og viser til Zaliznjak (1988b: 172). Den sistnemnde tendensen meiner han heng saman med ein generell tendens "k odnoznačnoj sootnesennosti značenij grammatičeskogo roda i sredstv ich vyraženiia ... v sistemach padežnych protivopostavljenij suščestvitel'nych odnogo grammatičeskogo roda".¹³⁴ Men denne synkretismen i *ja*-stammane meiner Krys'ko (1993a: 144) ikkje kunne ha oppstått utan at *a*-stammane fyrst fekk Gsg *-ě* og tilsvarande Gsg=Dsg=Lsg.

Av langformer av adjektiv er det verdt å nemne fem. Gsg på *-ěě* som ser ut til кѣѣ vere den vanlegaste endinga i dei eldste kjeldene (Zaliznjak 2004: 121-122).

I dei pronominale paradigma nemner Krys'ko (1993a: 144) oblike kasus pl. *-imъ*, *-ichъ* osb. Zaliznjak (2004: 126-129) ser ikkje ut til å ha registrert *-imъ* i det magre utvalet av slike former, men har i tillegg fått med seg *-imi*. For ei utfyllande framstilling av morfologien i dei eldste tekstane frå Novgorod viser eg igjen til Zaliznjak 2004 (93-154).

På bakgrunn av desse omfattande endringane i morfologien i gamle Novgorod, vil eg stille meg fullt og heilt bak følgjande utsegn:

¹³³ Ei utvikling som er gjennomført i russisk.

¹³⁴ Her siterer Krys'ko frå eit "avtoreferat dissertacii" av M. V. Šul'ga som det ikkje er så lett å få tak i. Sjå Krys'ko 1993a (154-155) for referanse.

На фоне генетически «мягких» инновационных окончаний *-ѣ* и *-и* в твердых вариантах представляется закономерным интерпретировать флексиию *-е* как результат раннего влияния **jo*-основ на **o*-основы.
(Krys'ko 1993a: 145)

På bakgrunn av analogiske fenomen i andre slaviske språk ser Krys'ko (1993a: 145) det som rimeleg å føre denne tendensen tilbake til sein urslavisk ("k pozdnepraslavjanskomu periodu"). Med tanke på typologiske parallellar treng ein ikkje gå lengre enn til moderne russisk. Former som Gsg *duši*, NApl *duši*, DLsg *duše* illustrerer dette på ein utmerkt måte jamvel om det her er dei harde endingane som har vorte generaliserte. I serbiske *a*-stammar, derimot, er stoda meir som i neverbrea (Comrie 2006 [1993]: 321-322), noko ein ser på former som Gsg *žènē*, *dùšē*, DLsg *žèni*, *dùši*, NApl *žène*, *dùše*. I vokativ finn ein den harde endinga *-o*, som i *žèno*, *dùšo*.

Krys'ko (1993a: 147-149) nemner to viktige omstende som medverka til spreinga av Nsg *-e* i dei harde stammane:

For det fyrste, skriv han, og siterer igjen M. V. Šul'ga, må ein gå ut ifrå at det er dei endingane som tydelegast markerer genus som vert spreidde når endingane i deklinasjonar vert uniformerte. Såleis meiner han at nye former som **golse* og **batъke* fullt ut avskaffa samantfall mellom Nsg av *o*-st. hjå maskulina og nøytra sidan dette skilde mellom t.d. **golse* vs. **pero*. Dessutan førte dei nye formene til differensiering mellom *o*-maskulina og både maskuline og nøytrale *jo*-stammar som var karakteriserte av mjuk stammeutlyd: **golse* vs. **pol'e*, **kon'e*. Dette finn han grunnlag for hjå V. V. Kolesov (1980: 15) som hevdar at motsetnaden "tverdost'/mjagkost'" ikkje var fullt utvikla i dei nordlege utkantane av slavisk. Altså vart Nsg *-e* etablert i målføre som til å byrje med unngjekk "smjagčenie" av konsonantar før fremre vokalar, noko som er spesielt synleg i stammar med utlydande velar, jf. *zamъke*.

Den andre faktoren som ifølgje Krys'ko bidrog til *-e* sin omfattande ekspansjon er Nsg sin status som grunnleggjande kasusform. Igjen siterer han Šul'ga som har synt at rekkjefølgja og intensiteten i generalisering av endingar i einskilde kasus heng saman med den rolla som den aktuelle forma spelar i differensieringa av genus i paradigma. Dette forklarar kvifor Nsg *-e* er utbreidd i så stor grad – i motsetnad til vaklinga ein ser i mange av dei andre formene.

Medan Krys'ko altså ser på innføringa av *-e* i samanheng med generalisering av dei mjuke endingane og dermed sameining av dei harde og mjuke variantane, er Vermeer oppteken av Nsg=Vsg **-e* i *jo*-stammane som eit mønster for innføringa av Nsg *-e* frå *jo*- til *o*-

stammene.¹³⁵ Såleis er det symptomatisk at Krys'ko ikkje inkluderer Vsg når han rekonstruerer dei mest sentrale formene i denne prosessen. Ein openberr fordel med Krys'ko si framstilling er at innføringa av Nsg *-e* blir plassert inn i ein prosess og tendens som er godt belagd og dokumentert – i motsetnad til Vermeer sin finske substrateffekt. Dessutan treng ikkje Krys'ko tenkje på Vsg *-u* i *jo*-stammene, som for så vidt ikkje er belagd i tidlege kjelder frå Novgorod, men som ser ut til å vere ein samslavisk innovasjon og dermed kan fungere som ei innvending mot Vermeer sitt postulerte NVsg **-e* i *jo*-stammene som modell for *o*-stammene.

9.4 Fase 2: Nsg *-e* > *-b* i *jo*-stammene¹³⁶

Det viktigaste ankepunktet mot Vermeer (1991) sin hypotese er heilt klart den ikkje heilt overtydande handsaminga hans av "fase 2". Når ein veit at sameininga av dei mjuke og harde stammetypene alt var godt i gang når dei fyrste slaviske tekstane vart skrivne i Novgorod, held det ikkje å vise til at *o*- og *jo*-stammene hadde utvikla seg til "almost completely separate paradigms" (Vermeer 1991:286) i den siste fasen av urslavisk. Ei utgreiing om denne endringa må forklare korleis Nsg **-e* kunne gå til *-b* i *jo*-stammene samstundes som *o*-stammene beholdt *-e*.¹³⁷ Såleis blir det for lett vint når Vermeer (ibid.) slær fast at "it can be assumed that North Russian eliminated this ending at a somewhat later stage jointly with all other Slavic dialects, ultimately under the influence of the analogical pressure outlined by Leskien." Krys'ko si framstilling av fase 2 er meir tillitvekkjande ettersom han forklarar heilt konkret kva som skil *o*- og *jo*-stammene i denne samanhengen. Fyrst konstaterer han følgjande:

[Н]оминативные флексии муж. и ср. родов муж. и ср. родов (**pol'e*) в **jo*-основах изначально совпадали, что не могло не влечь за собой раннего варьирования исконного *-e* и вторичного *-b*, вероятно, обязанного своим возникновением влиянию И-ВП **i*-склонения и ВП **u-*, **i-* и **o*-склонений.
(Krys'ko 1993b: 79)

¹³⁵ Motivert av Leskiens problem og det austersjøfinske substratet (i og med Nsg=Vsg≠As i finske språk. Vokativ har ikkje ei eiga form i finsk, men vert uttrykt av nominativ).

¹³⁶ Den same overskrifta vart nytta i kapittelet om Vermeer, men med asterisk i Nsg **-e*. Eg utelèt asterisken på bakgrunn av Krys'ko sin solide innsats for å påvise denne forma i *jo*-stammene.

¹³⁷ Eit slikt krav er legitimert av det faktum at alle divergerande endringar *o*- og *jo*-stammene imellom frå urslavisk fram til dialektane tok til å danne seg kan forklarast fonetisk. Unntaket er innføringa av Vsg *-u* berre i *jo*-stammene som må forklarast med synkretismen som hadde oppstått med Nsg=Vsg **-e*. Denne motivasjonen fanst ikkje i *o*-stammene som skilde mellom Nsg *-o* og Vsg *-e*.

Krys'ko (1993a: 148-149) meiner at Nsg av *jo*-nøytra og -maskulina som **kon'e* og **pol'e* hadde ein langvarig sameksistens, noko han forklarar med det låge talet på slike nøytra. På bakgrunn av spreininga av stadig nye *jo*-nøytra danna etter produktive mønster¹³⁸ – primært i det litterære språket – og stadig påverknad frå dominerande austslaviske former på *-b*, måtte Nsg *-e* i *jo*-st. – som ”samyj ujazvimyj učastok drevnenovgorodskoj deklinacionnoj sistemy”¹³⁹ –underleggjast ein svært tidleg og intensiv variasjon.

Men det viktigaste, som nemnt over, var at Nsg av *o*-maskulina skilde seg frå både maskuline og nøytrale *jo*-stammar der stammeutlyden alltid var palatalisert før *-e*:

	<i>o</i> -stammar		<i>jo</i> -stammar	
	nøytra	maskulina	nøytra	maskulina
Nsg	<i>-o</i>	<i>-e</i>	<i>-e</i>	<i>-e</i>

No er riktig nok ikkje den fonologiske palataliseringa av føregåande konsonant ein del av sjølve endinga. Men at korrespondansen mellom ei slik palatalisering og stammetilhøyrse kan vere til stades i språkkjensla til dei talande, er det ingen tvil om. I min eigen vestnorske dialekt, til dømes, skil ein mellom mask. *hake* < norr. *haki* og fem. *hake* < norr. *haka*. Den maskuline varianten vert uttala om lag som [hà:tʃe]¹⁴⁰ og den feminine [hà:ke]. Dette er fordi den maskulina forma opphavleg hadde ein fremre vokal i endinga, medan den feminine *-e* < *-a* er sekundær. På same måten vert *mage* < norr. *magi*, og *hage* < norr. *hagi*, uttala [mà:je] og [hà:je] i motsetnad til pl. [mà:ga] og [hà:ga]. For talarar av denne dialekten skurrar det om feminina som *kake* og *klage* vert uttala *[kà:tʃe] og *[klà:je] – altså med den maskuline endinga *-e*.¹⁴¹ Denne distinksjonen gjeld riktig nok berre stammar med opphavleg utlydande velar¹⁴², men ein kan likevel operere med ei maskulin ending *-e* (< *-i*) og ei feminin ending *-e* (< *-a*) for denne gruppa substantiv. Som ein parallell til dette kan ein tenkje seg at nye former som **golse* med *-e* forsterka *-e* sin status som nøytrumsmarkør og at dette stilte Nsg *-e* i *jo*-

¹³⁸ Ei innvending her kan vere, som Vermeer (1994: 147) skriv, at “the overwhelming majority of neuter *jo*-stems are characterized by clear-cut suffixes, so that the risk of a msc Nsg in *-e* being perceived as a neuter is much smaller.”

¹³⁹ Krys'ko tenderer mot det sirkulære når han omtalar Nsg *-e* i *jo*-stammene som ”samyj ujazvimyj učastok drevnenovgorodskoj deklinacionnoj sistemy”. Det er lett å tolke dette slik at: 1. Denne endinga får status som ”samyj ujazvimyj učastok” fordi den tidleg vart utsett for press; og 2. Denne endinga vart tidleg utsett frå press fordi den var ”samyj ujazvimyj učastok”.

¹⁴⁰ Gravis står her for tonem 2.

¹⁴¹ Jamvel om *klage* er av lågtysk opphav. Den ”korrekte” uttalen i denne dialekten er [kà:ke] og [klà:ge].

¹⁴² Det er til dømes ingen skilnad i uttalen av *n* i *høne* og *hane*.

maskulina lagleg til for reanalyse. Éi løysing på problemet kunne ha vore å erstatte -´e med -e, til dømes *kon´e > **kone. Men dette ville vere ei svært unaturleg endring med tanke på den gjennomført palataliserte utlyden i dette paradigmet. Såleis ville -b stå igjennom som det einaste realistiske alternativet (påverka av NAsg i *i*-stammane og Asg i *u*-, *i*- og *u*-stammane, som sitert frå Krys´ko over).

Med andre ord: Nsg -e i den mjuke varianten, som hadde tent som kjelde til -e i den harde varianten, byrja innføringa av *jer*-formene i Nsg tidlegare enn *o*-st., noko som gjer at ein kan stille opp *jo*-stammane sin lagnad saman med *u*-stammane som òg hadde gjeve endingane sine til *o*-stammane før han sjølv gjekk over til den same deklinasjonen (Krys´ko 1993a: 149).

10.0 Nsg *-e*: fonetiske og fonologiske eigenskapar

Med utgangspunkt i hypotesane om opphavet til Nsg *-e* som no er drøfta utkrystalliserer det seg to spørsmål om Nsg *-e* sin fonetiske og fonologiske natur som må granskast nærmare:

1. Palataliserer Nsg *-e* utlyden i *o*-stammene?
2. Korleis realiserer Nsg *-e* seg fonetisk; skilde vokalkvaliteten seg frå nedarva IE **e*?

Desse to spørsmåla er nært knytte saman, og svara varierer både geografisk og kronologisk.

Spørsmål 1. er sjølvstendig relatert til den 1. palataliseringa av velarane som ein ikkje ser effekten av før denne endinga, jf. *zamъke*, *Žadъke*. Til dømes Vermeer, Zaliznjak og Kwon legg betydeleg vekt på dette problemet når dei freistar å forklare opphavet til Nsg *-e*.

Fonetiske tilnærmingar som Zaliznjak & Co sin schwa-hypotese forklarar i alle fall ikkje-palataliserte velarar på ein elegant måte¹⁴³, men ser også ut til å vere designa ad hoc for nettopp dette føremålet.

Eg meiner at det rett og slett er lite oppsiktsvekkjande at *-e* ikkje palataliserer¹⁴⁴ utlydande velarar i dei aktuelle stammene. Det finst berre to måtar å forklare dette spørsmålet på:

1. Nsg *-e* palataliserte utlydande velarar i *o*-stammene i samsvar med den 1. palataliseringa av velarane. Stammene vart seinare utjamna og velarane reintroduserte.
2. Nsg *-e* vart innført etter den 1. palataliseringa av velarane i ein fase der fonotaksen tillét kombinasjonen [velar] + [fremre vokal].

Begge desse alternativa kan synast plausible. Det er i utgangspunktet ikkje vanskeleg å tenkje seg at ei form som ***zamъče* vart utjamna til *zamъke*. Vermeer (1994: 153) har såleis rett når han hevdar at "if by any odd chance the Nsg would have ended up as ***zamъče*, analogical replacement of *-č-* with *-k-* would have been natural". Zaliznjak (2004: 145) syner også at nominalstammene i Novgorod i all hovudsak er svært uniforme gjennom heile paradigmet – altså at ein ser svært få ulike stammeallomorf¹⁴⁵ – noko som tyder på ein sterk tendens til utjamning. Utan å ta stilling til om den 2. palataliseringa av velarane nokon gong vart

¹⁴³ Og for så vidt Šachmatov (1893: 46-48) sin idé om *-e* < **-ö*.

¹⁴⁴ Altså at ein ikkje ser former på *-če*, *že*, *še*. Om velarane er allofonisk palataliserte à la [k'e], [g'e], [x'e] i ein seinare fase då neverbena vart skrivne er eit anna spørsmål.

¹⁴⁵ Berre substantiv av typen *кѣн'аз'ь/кѣн'аз'е* med Vsg *кѣн'азѣ* demonstrerer ein avvikande stammeallomorf (Zaliznjak 2004: 145).

gjennomført i Novgorod¹⁴⁶ er det også verdt å merkje seg former som *na Lugě, na otrokě*. Zaliznjak (2004: 149) nemner òg vokativar som *bratbke, družbke* som må vere resultatet av ei sein utjamning¹⁴⁷ i former identiske med Nsg. Alt dette talar for at palatalisering følgd av ei slik utjamning kunne vere muleg.

Det finst òg fleire døme på at nominativstammar som skil seg frå resten av paradigmet har halde seg over tid. Dette gjeld slaviske konsonantstammar som *kamy, mati, slovo*. Det finst også interessante døme i nordisk, t.d. norr. Nsg *maðr*, isl. fær. Nsg *maður* – alle med Asg *mann* (og stamme med utlydande *-nn-* i resten av paradigmet). Ein meir talrik klasse gjeld islandske nominativar som *bogi* og *hagi* ('boge', 'hage') der *g* vert realisert som [j] i motsetnad til oblik *boga* [pɔ:ya], *haga* [ha:ya] med [ɣ] (sjå Kristinsson 1988: 18). Dette skulle bevisе at avvikande nominativstammar kan vere levedyktige over tid.

Men det er ein viktig skilnad mellom døma over og ei form som Nsg ***zam̥čē*: Alle dei nemnde formene er resultat av lydlover¹⁴⁸ medan Nsg ***zam̥čē* føreset ein morfologisk substitusjon som utan vidare utløyser ei lydrett endring i stammen. Vermeer (1994: 154) meiner Nsg *-e* vart innført "after the First Palatalization of velars. If it had been earlier, any velar which preceded the new ending would have been palatalized, yielding ***zam̥čē* and ***lišē* and we would have to assume that the palatalized consonants were analogically eliminated in the attested material." Dette er for så vidt eit poeng ettersom det i prinsippet ville vere ønskjeleg å forklare Nsg *-e* utan ei slik analogisk utjamning om det resulterer i ein tilfredsstillande rekonstruksjon. Men Vermeer sitt argument kjem betre til sin rett om ein "snur det på hovudet": *-e* sitt kandidatur til ny ending i Nsg hadde vorte svekt om det vart lansert på eit tidspunkt der det automatisk ville gje former som ***četo (keto)*, ***v̥šē (v̥che)*, ***družē*. Det vil eg hevde trass i *č, ž, š* sin allofoniske karakter i denne fasen¹⁴⁹ og trass i at ein slik avvikande stammeallomorf i Nsg berre ville gjelde i tilfelle med velar utlyd. Denne faktoren gjer det enklare å datere innføringa av Nsg *-e* til ein fase der den 1. palataliseringa av velarane ikkje lenger var operativ.

Vermeer (1994: 151) meiner den mest grunnleggjande årsaka til ikkje å vente Nsg ***zam̥čē* er at "it is just very unlikely that the ending was added to the stem shape **zam̥č-*, which was limited to the Vsg." Det er sant nok, men ei slik utsegn føreset at endinga vart innført etter

¹⁴⁶ For denne debatten syner eg til Bjørnflaten 1988 og Vermeer 2000, 2003.

¹⁴⁷ Zaliznjak tek ikkje høgde for at dette kan dreie seg om nominativar med vokativfunksjon, noko som kunne forklare dei utlydande velarane her.

¹⁴⁸ Dei avvikande stammane i isl. *bogi, hagi* er dessutan ikkje fonologiserte, men som allofoniske å rekne.

¹⁴⁹ Altså før det oppstod bakre vokalar etter *č, š, ž*, eller før det oppstod kombinasjonar som *-kě* og *čě* i former som DLsg av *a-* og *ja-*stammane eller Asg av *o-* og *jo-*stammane, t.d. Apl *kl'učě*, Apl *otrokě*.

den 1. palataliseringa av velarane – det kronologiske spørsmålet som er sjølv kjernen i dette problemet. Såleis kan ikkje dette argumentet seiast å tilføre noko vesentleg i denne debatten. Det er heller ingen som ville påstå – utan ein svært god grunn – at ein analogisk nydanna nominativ skulle byggjast på ein stammeallomorf som berre førekjem i vokativ. Derimot meiner eg den klart viktigaste grunnen til å datere innføringa av Nsg *-e* til etter den 1. palataliseringa av velarane er mi forklaring av Nsg *-b* sin dominans i *jo*-stammene i Novgorod som baserer seg på Krys'ko 1993a. Det er nemleg vanskeleg å forklare den divergerande utviklinga i Nsg av *o*- og *jo*-stammene utan å postulere Nsg *-e* (med hard stammeutlyd) i *o*-stammene og Nsg *-e*¹⁵⁰ for *jo*-nøytra og -maskulina (jf. kapittelet om Krys'ko). Difor vil eg tidfeste innføringa av Nsg *-e* etter den 1. palataliseringa av velarane – noko som impliserer at former som Nsg **zamъče* aldri såg dagens lys.

Når dette er sagt, er det mykje som tyder på nominativendinga *-e* hadde teke til å palatalisere føregåande konsonant i dei eldste tekstane frå Novgorod. Zaliznjak (2004:102) skriv at "v sočetanii tipa **TbrT* s zubnoj soglasnoj posle *r* mjagkost' ili tverdost' *r* počti vseгда opredeljaetsja mjagkost'ju ili tverdost'ju posledujuščej soglasnoj". Difor kan ein "s vysokoj verojatnost'ju" slutte at skrivemåten «мепетве» frå 13./14. hundreår reflekterer uttalen [m'et'v'e] (eller [m'et'v'e]) der *-e* palataliserer *-tv-*. Vidare nemner han langt meir sikre bevis frå Pskov i 14./15. hundreår med skrivemåtar som «поцелѧ» 'načal' og «дворѧ» 'dvor' der «ѧ» reflekterer 'a < e som følgje av jakan'e¹⁵¹. Le Feuvre (1993: 243) har også nokre interessante funn frå Tönnies Fenne sin manual som tydeleg indikerer at *-e* palataliserer føregåande konsonant – i dette tilfellet i Pskov i 1607 – og slær fast at "the fact that the ending *-e* is *never* found together with the *e* > *o* change in the predesinential syllable, in words which regularly have [o], [...] is likely to indicate that the consonant was soft before *-e*." Dette baserer ho på dublettar som «vperles»=*uperles*' vs. «vporsi»=*upërsi* (Fenne 1607: 357) og «chitrene»=*chitrene* (ibid. 305) vs. «schitron»=*schitrën* (ibid. 320, 378), og nemner også paret «урокль»/«рекле» frå neverbrevva.

Det meste tyder altså på at Nsg *-e* palataliserer føregåande konsonant – i alle fall allofonisk – i dei skriftlege kjeldene frå Pskov og Novgorod.

¹⁵⁰ Eg presiserer igjen at palataliseringa ikkje er ein del av sjølv endinga.

¹⁵¹ Desse døma kan trekkjast i tvil i og med at det eigentleg ikkje er *-e*, men ein sekundær refleks av *-e*, som palataliserer stammeutlydane.

10.1 Nsg -e: Vokalkvalitet

I og med at stammar med utlydande velar som nemnt ikkje syner spor av den 1. palataliseringa før Nsg -e (jf. *zamъke*, igjen), kunne ein undrast om dette dreier seg om ein "vanleg" slavisk *e* eller om det er ein slags mystisk "*e*₂" av uviss karakter inne i biletet. Men ettersom det er gode grunnar til å avvise fonetiske forklaringar som *-e* < **-ə* og *-e* < **-ö*, står ein att med Nsg *-*e* frå *jo*-stammene som den beste kandidaten, og det er ingenting som talar for at denne *e*-en skil seg frå nedarva IE *e.

Det er derimot all grunn til å stoppe opp og undersøkje nærmare når Vermeer (1991: 288) hevdar at det synkront truleg er "closer to linguistic reality" å postulere Nsg *´-o*, og ikkje Nsg -*e*. Le Feuvre (1993) si gransking av lydendringa *e* > *o* er nokså eintydig på at Vermeer sin påstand er feil. Ho slær fast at *e* > *o* i neverbena aldri blir gjennomført i absolutt utlyd med unntak av "ещо, which is isolated and not motivated like a grammatical morpheme." (Le Feuvre 1993: 228) Ho syner dessutan til «Стопане», som har *e* > *o* i stammen, men ikkje i endinga. Vidare nemner ho Fenne sin skrivemåte «solntzo»=*solnce* med *e* > *o* i absolutt utlyd og jamvel i trykksvak posisjon (Le Feuvre 1993: 241). Såleis konkluderer ho, nokså interessant, slik:

Nothing allows us to assume that the N.sg m. -*e* was realized as [ʰo]: the B[irch]B[ark]L[etter]s themselves, Fenne's testimony, Pskovian documents, and modern dialects all agree on a phonetic value [e]. The ending written <o> (<ъ>) in the BBLs is the "standard" ending, that is, the regular Slavic -*ъ* (> Ø), and does not represent [ʰo] < [e]. The N.sg m. ending -*e* was never changed to [ʰo]. The reason is probably that -*o* is characteristic of neuter stems: an ending -*o* for masculines was precluded by the morphological system. (Le Feuvre 1993: 247)

På bakgrunn av dette kan ein slutte at Nsg -*e* vart realisert som [e] til liks med alle andre *e*-ar (som ikkje gjekk til *o*). Unntaket er *jakajuščie govory* der -*e* gjekk til [a]. Dette skulle ein òg vente når ein reknar *jo*-nominativen -*e* som opphavet til endinga.

11.0 Konklusjonar

Gjennomgangen av dei ulike hypotesane har vist at ei morfologisk forklaring av Nsg *-e* må føretrekkjast framfor ei fonetisk, og at Nsg **-e* frå *jo*-stammene er den mest plausible kjelda for denne endinga. Både Vermeer og Krys'ko¹⁵² ser opphavet til Nsg *-e* i *jo*-stammene, men framstillingane deira skil seg på to særskilte viktige punkt der sistnemnde kjem best ut:

1. Krys'ko plasserer innføringa av *jo*-stammeendinga *-e* inn i ein svært godt belagd generell tendens til sameining av dei mjuke og harde stammetypene. Dette gjeld både *o*-stammene ↔ *jo*-stammene og *a*-stammene ↔ *ja*-stammene. Med tanke på typologien kan det nemnast at russisk og serbisk har gjennomført denne sameininga så å seie til fulle.¹⁵³ Når det er dei mjuke endingane som dominerer i Novgorod, får generaliseringa av *-e* i dei harde stammene ein regelmessig karakter.
2. Krys'ko kan seiast å forklare korleis det kan ha seg at Nsg *-e* må vike for *jer* berre i *jo*-stammene og ikkje i *o*-stammene når dei to stammetypene elles syner ein svært sterk tendens til konvergens. Innføringa av Nsg *-e* i *o*-stammene gjorde at det oppstod ein ny distinksjon mellom Nsg *-e* i *o*-maskulina og Nsg *-´e* i *jo*-nøytra og *-maskulina*¹⁵⁴. Det er naturleg å tenkje seg at denne distinksjonen mellom den eksklusivt maskuline endinga *-e* og *n./m.* *-´e* må ha styrkt *-´e* sin status som nøytrumsmarkør – noko som medverka til at *-´e* vart avløyst av *-b* i dei maskuline *jo*-stammene¹⁵⁵. Ingen av dei som har drøfta opphavet til Nsg **-e* har eigentleg handsama dette spørsmålet (om "fase 2") på ein tilfredsstillande måte. Krys'ko må lesast med ein viss velvilje for å kunne forsvarast på dette punktet; Vermeer tek altfor lett på

---

¹⁵² Til og med Zaliznjak (2004: 149) ser ut til å la seg overtyde av hypotesane til desse to:

"Несмотря на некоторые трудности, путь объяснения, предложенный этими исследователями, представляется плодотворным."

¹⁵³ I serbisk held distinksjonen mellom opphavlege *o*- og *jo*-stammar seg i Vsg med t.d. *grâde* vs. *mûžu* (Comrie, Corbett 2006 [1993]: 319).

¹⁵⁴ Sjå kapittelet om Krys'ko for typologiske bevis.

¹⁵⁵ Krys'ko (1993a: 147-148) nemner eigentleg ikkje direkte denne nye distinksjonen mellom *m.* Nsg *-e* og *m./n.* Nsg **-´e* som ein viktig faktor for at *o*- og *jo*-stammene skulle kunne skilje lag i akkurat denne forma, men er meir oppteken av at Leskiens problem med dette var løyst for *o*-maskulina både i høve *o*-nøytra som **pero* og *jo*-nøytra på *-´e*, som **pol´e*. Såleis må dette viktige poenget stå for mi rekning.

problemet¹⁵⁶; Kwon og Ivanov ignorerer det totalt, medan Zaliznjak lanserer ein ad hoc Auslatgesetz **-jos > -b*.

Historia til Nsg *-e* heng sjølvstyk saman med utviklinga av **-os* i slavisk. Såleis vart det innleiingsvis rekonstruert ei utvikling **-os > -o* som utgangspunkt for framvoksteren av Nsg *-e*. Men ikkje berre er den postulerte endringa **-os > -o* eit naudsynt grunnlag for å kunne forklare Nsg *-e*; Nsg *-e* er i seg sjølv eit sterkt argument for å postulere lydrett *-o* av **-os*:

1. Nsg *-e* kunne ikkje oppstått om Nsg og Asg alt hadde falle saman i *-b*.
2. Om *-o* ikkje var den lydrette refleksen av **-os*, ville ikkje *jo*-stammane hatt Nsg **-e < *-jos* å eksportere til *o*-stammane.

Det er såleis klart at stadfestinga av *-e* som den normale nominativendinga for *o*-maskulina i Novgorod har vore svært viktig for det komparative studiet av *Auslautgesetze* i slavisk. Det skulle ein også vente når talet på belagde refleksar av Nsg **-os* med dette vart dobla.¹⁵⁷

Det kan tenkjast at Krys'ko og Vermeer undervurderer rolla til Vsg *-e* når dei drøftar Nsg *-e*. Begge insisterer på at det ikkje er vokativendinga ein ser i Nsg *-e*, noko som ein reint spekulativt kan tolke som eit ønske om ei "stilrein" framstilling med eitt enkelt opphav for endinga. Eg sjølv har konkludert med at vokativ isolert sett ikkje utgjer nokon god kandidat til Nsg *-e*. Men dokumentert bruk av vokativ med nominativfunksjon i ulike slaviske språk kan ikkje ignoreras jamvel om slike tilfelle er av ein sporadisk karakter. Såleis kunne ein forsiktig antyde at vokativ i det minste spelte ei rolle som ein slags katalysator i denne prosessen. På den andre sida er vokativformene på *-u -e* og *-o* bevarte i moderne sørslavisk, vestslavisk og ukrainsk – noko som talar for ein svært utbreidd tendens til å oppretthalde denne kategorien. Vsg *-o, -e* i *a-* og *ja*-stammane er også godt belagd i dei eldste neverbrea – utan eit einaste sikkert tilfelle av Vsg=Nsg *-a* – altså nominativ med vokativfunksjon (Zaliznjak 2004: 95). Ein slik tendens må seiast å stå i motsetnad til ei utvikling der ei vokativending ekspanderer til nominativ med påfølgjande synkretisme Nsg=Vsg. Dette er altså eit tolkingsspørsmål, men den generelle tendensen indikerer at ein skal vere varsam med å tillegge vokativ ein altfor stor del i prosessen som førte fram til Nsg *-e*.

---

¹⁵⁶ Og prøver seg som nemnt med å hevde at dei to stammetypene hadde utvikla seg til "almost completely separate paradigms" (Vermeer 1991:286).

¹⁵⁷ Om ein ikkje reknar med restar på *-o*.

11.1 Kronologi. Nsg *-e*: innovasjon eller arkaisme?

Med den forklaringa som eg no har landa på¹⁵⁸ er det klart at Nsg *-e* korkje kan reknast som eit spesielt arkaisk eller innovativt trekk innanfor slavisk. Dette fordi innføringa av *-e* må reknast som éi av fleire endringar i sein urslavisk tid der alle dialektane har det same utgangspunktet, men varierende resultat. Såleis kan ein stille opp den morfologiske endringa **-o* > novg. *-e*, rest-slav. *-ѣ*. Som eit anna tilfelle på ei slik endring kan ein nemne utviklinga av likviddiftongane, t.d. **melko* > rus., ukr. *moloko*; krus. *malako*; pol., slo., serb., mak. *mleko*; tsj. *mléko*; svk. *mlieko*; bos., kro. *mlijeko*; bul. *mljako*.

Det språklege trekket som derimot har utløynt mest ordskeifte om den gamle dialekten i Novgorod (og Pskov) sin status som innovativ eller arkaisk, må seiast å vere debatten om 2. og 3. palatalisering av velarane. Velarane i former som *vъche* og *kěle* kan tolkast anten som arkaiske restar av velarar som elles i slavisk vart endra av dei nemnde palataliseringane, eller som sekundære innovasjonar. Dette spørsmålet kunne utan problem fylt ei masteroppgåva på eiga hand, og det er såleis ikkje høve til å diskutere dette spørsmålet nærmare her. I staden vil eg vise til Birnbaum 1991, Bjørnflaten 1988, 1990, Vermeer 2000, 2003 og Zaliznjak 1991.

Når det gjeld den relative kronologien for innføringa av Nsg *-e*, må denne endringa daterast etter i alle fall tre endringar som har same utfall i alle slaviske språk¹⁵⁹:

1. Bortfallet av **-s* i utlyd, sidan Nsg **-os* > **-o* er grunnlaget for Leskiens problem.¹⁶⁰
2. Endringa **C'o* > *C'e*, sidan *jo*-stammane ikkje kunne eksportere Nsg **-e* før denne endinga faktisk vart realisert som *-e*.
3. Den 1. palataliseringa av velarane. Denne palataliseringa må etter alt å døme ha vore inaktiv då Nsg *-e* vart innført. Dette er eit vilkår for at distinksjonen Nsg *-e* vs. *-'e*

¹⁵⁸ Altså hovudtrekka i Krys'ko sin hypotese. Kapittelet om Krys'ko syner at eg har innvendingar mot mange detaljar og formuleringar han kjem med i handsaminga av denne endinga, men dei viktige, prinsipielle linjene er eg samd i.

¹⁵⁹ Det er sjølvsagt langt fleire samslaviske lydendringar som må daterast før innføringa av Nsg *-e*. Dei som eg nemner her, er dei som er direkte knytte til denne endringa.

¹⁶⁰ I tillegg til Leskiens problem, grunngeir Vermeer (1991: 286) denne dateringa med at bortfallet av **-s* skapte synkretismen Nsg=Vsg i *jo*-stammane som er hans morfologiske mønster for den analogiske innføringa av Nsg *-e* i *o*-stammane.

kunne oppstå. Utan denne distinksjonen lét det seg vanskeleg forklare korleis Nsg *-e* heldt seg i *o*-stammane, men ikkje i *jo*-stammane (jf. over). Det er sjølvsagt òg eit poeng at ein med denne kronologien ikkje treng postulere analogisk utjamning type ***zamъče > zamъke*.

Vermeer (1994: 154) vil også datere Nsg *-e* etter monoftongiseringa av diftongane. Dette grunngev han med at denne endringa reintroduserte kombinasjonen [velar] + [fremre velar] i Novgorod – ein kombinasjon som tidlegare hadde vorte eliminert av den 1. palataliseringa av velarane. Dette poenget byggjer på Vermeer sin rekonstruksjon av den 2. og 3. palataliseringa av velarane i Novgorod, og vil ikkje bli nærmare diskutert her (jf. over).

Innføringa av Nsg *-e* i Novgorod og *-b* i resten av slavisk er altså endringar med det same utgangspunktet i alle slaviske dialektar, men med varierende resultat. Såleis er det rimeleg å tidfeste denne endringa meir eller mindre samtidig med andre tilsvarande endringar. Det er likevel grunnlag for å datere minst éi slik endring pre-Nsg *-e*. Dette gjeld den progressive (3.) palataliseringa av velarane der refleksen av **ch* varierer i slaviske språk, jf. tsj. *vše, vŕechno*, pol. *wsze, wszystko*, vs. rus. *vsě*, ukr. *use*, serb. *sve*, mak. *sè*, bul. *vsičko*. Det faktum at Nsg *-e* i Novgorod ser ut til å vere vanlegare hjå stammar på *-c-* og *-z'-* enn andre mjuke stammar (Zaliznjak 2004: 103-104; Kryś'ko 2007: 101), kan absolutt tolkast slik at denne endinga vart innført på eit tidspunkt der desse stammane framleis var harde – altså før dei vart palataliserte av den progressive palataliseringa. Såleis er det rimeleg å postulere følgjande kronologi:

*otbk-o > *otbk-e > *otbc-e.

Når det kjem til Vsg **-e > -u* i *jo*-stammane, er det i prinsippet ønskjeleg å datere denne endringa før innføringa av Nsg *-e* fordi dette ser ut til å vere ein samslavisk innovasjon (jf. over).¹⁶¹ I Vermeer sin hypotese spelar synkretismen Nsg=Vsg **-e* ei viktig rolle som mønsteret for eksporten av Nsg *-e* til *o*-stammane, og det er difor naturleg at han daterer endringa Vsg **-e > -u* etter innføringa av Nsg *-e*. Utviklinga av denne vokativforma spelar ikkje noka rolle i Kryś'ko si forklaring. Såleis er Kryś'ko sin hypotese å føretrèkkje framfor Vermeer også på dette punktet.

Innføringa av Nsg *-e* må også daterast før visse endringar i slavisk. Dette gjeld fyrst og fremst overgangen Nsg **-e > -b* i *jo*-stammane. Dette er innlysande nok fordi *jo*-stammane ikkje kunne ha eksportert Nsg **-e* til *o*-stammane etter at denne endinga var meir eller mindre eliminert i opphavsparadigmet.

¹⁶¹ Ettersom det ikkje finst Vsg av *jo*-stammar i neverbrea (Zaliznjak 2004: 105), er det muleg å tenkje seg at denne innovasjonen aldri nådde Novgorod.

Vermeer (1994: 154) daterer innføringa av Nsg *-e* før **-e > -o /C'*, som i *pol'e > pol'o*. Dette fordi t.d. Nsg **dvor-o* og **kon'o* då ville hatt den same endinga og heile substitusjonen ville vore meiningslaus. Dette er for så vidt ein logisk påstand, men Vermeer burde vere klar over at endringa *e > o* ikkje er attestert i dei aller eldste kjeldene, og ikkje før midt i det 12. hundreåret (Le Feuvre 1993: 230). Han burde også vere klar over Nsg **-e* i *jo*-stammene stort sett var eliminert og erstatta med *-b* minst eit par hundre år før *-e > -o* slik at det er fint lite som talar for at det nokon sinne har eksistert former som Nsg ***kon'o*¹⁶².

11.2 Kontrafaktisk og spekulativt om Nsg *-e*

Når det gjeld det som Kwon kallar "locus of innovation" (LOI) for Nsg *-e*, er det ingenting i kjeldene som fortel noko direkte om dette. For Kwon (2009: 47-48) er det naturleg å rekne personlege substantiv som LOI sidan heile hypotesen hans byggjer på ideen om at vokativ-endinga *-e* i byrjinga vart innført som ein personmarkør ("differential subject marker"). For Vermeer og Krys'ko er det tilsvarende rimeleg å rekne inanimata som LOI. Dette fordi Leskiens problem var minst presserande hjå inherent maskuline animata. Det er rimeleg å tenkje seg at det i alle høve er substantiv som fyrst ville få denne endinga – før kongruerande pronomen, adjektiv og partisippformer. Såleis kan det vere interessant å spekulere i kva slags eventuelle funn som ville stadfest eller styrkt dei ulike hypotesane. Eg har konstruert to setningar som eg skulle likt å få belagt i eit par tre stadium før dei tidlegaste kjeldene frå Novgorod. Om Krys'ko sin hypotese er historisk korrekt, kunne vente noko slikt som dette¹⁶³:

1. **Mqž-e i otrok-o jeste sьkazala: otroče! Dqb-o jestь byl-o zelen-o.*
2. **Mqž-e i otrok-o jeste sьkazala: otroče! Dqb-e jestь byl-o zelen-o.*
3. **Mqž-e i otrok-e jeste sьkazala: otroče! Dqb-e je(stь) byl-e zelen-e.*
4. **Mqž-e i otrok-e jeste sьkazala: otroke! Dqb-e je(stь) byl-e zelen-e.*

I denne rekonstruksjonen er det Nsg **dqbo* som fyrst får Nsg *-e*, medan det inherent maskuline **otroko* og dei kongruerande formene **bylo* og **zeleno* får det seinare. Vsg

¹⁶² Med mindre ein rekonstruerer ei langt meir arkaisk form som (**kon-i-os > *kon'os > *kon'o > *kon'e > kon'b > kon'*).

¹⁶³ Eventuelle fonetiske og syntaktiske anakronismar er underordna. Poenget her er å skissere mulege morfologiske utviklingar.

*otročē vert truleg utjamna til **otroke* etter innføringa av Nsg *-e* etter mønster av Nsg **otroke*.

I tilfelle Kwon skulle syne seg å ha rett, kunne ein kanskje vente seg følgjande utvikling:

1. **Mqž-e i otrok-o jeste sьkazala: otroč-e! Dqb-o jestь byl-o zelen-o.*
2. **Mqž-e i otro-če jeste sьkazala: otroč-e! Dqb-o jestь byl-o zelen-o.*
3. **Mqž-e i otro-če jeste sьkazala: otroč-e! Dqb-e jestь byl-o zelen-o.*
4. **Mqž-e i otro-če jeste sьkazala: otroč-e! Dqb-e jestь byl-e zelen-e.*
5. **Mqž-e i otrok-e jeste sьkazala: otrok-e! Dqb-e je(stь) byl-e zelen-e.*

Vsg *-e* ekspanderer fyrst til det personlege **otroko* som personmarkør (med palatalisert velar som i Vsg). Så følgjer det inanimate **dqbo*, før kongruerande adjektiv og partisipp.

Utjamninga **otročē > otroke* i punkt 5 kunne nok også ha skjedd i ein tidlegare fase.

Med tanke på det vi veit om historia og utbreiinga til slavisk skriftspråk, er det svært lite truleg at ein nokon sinne vil få belagt nokon av desse utviklingane. Ein kan rett og slett ikkje håpe på funn frå Novgorod av vesentleg eldre dato enn det ein har funne så langt. Altså vil ein etter alt å dømme aldri få dokumentert nokon av dei hypotetiske stadia eg postulerte over.

11.3 Til slutt

Forskinga på opphavet til Nsg *-e* har gjort store framsteg dei siste 20-30 åra. Likevel vil eg stille meg bak følgjande sitat:

Как можно видеть, дискуссия о происхождении др.-новг. окончания *-e* в И. ед. муж. весьма интенсивна и, вероятно, она еще будет продолжаться.
(Zaliznjak 2004: 149)

Eg vil avslutte med fire hovudpunkt som eg meiner er den beste måten å forklare dei formene vi ser i dei eldste kjeldene frå Novgorod. Desse punkta svarer til framstillinga i Kryś'ko 1993a med mi eiga tolking og presisering av punkt 4:¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ Ei presisering som eg ser på som svært viktig for å forklare Nsg *-b* i *jo*-stammane.

1. Slavisk **-os* > **-o*.
2. *O*-maskulina får to endingar i Nsg, **-o*, **-b*, når barytone *o*-nøytra blir reanalyserte som maskulina. Endinga **-o* blir generalisert.
3. Som eit ledd i sameininga av mjuke og harde stammetypar, og dessutan motivert av Leskiens problem, blir den mjuke endinga Nsg **-e* generalisert i *o-/jo*-deklinasjonen.
4. Nsg *-e* i dei harde stammane styrkjer Nsg *-´e* sin status som nøytrumsending når det oppstår ein ny distinksjon *-e* ~ *-´e*. Dette gjev nytt liv til Leskiens problem i *jo*-stammane som difor får Nsg *-b* som den dominerande maskuline endinga etter mønster av *i*- og *u*-stammane medan Nsg *-e* held seg i *o*-stammane.

12.0 Litteraturliste

Agrell 1926: A. Agrell, "Zur Geschichte des indogermanischen Neutrums", *Bulletin de la Société Royale des Lettres de Lund 1925-1926*, Lund, 17-64.

Arcichovskij, Borkovskij 1958: A. V. Arcichovskij og V. I. Borkovskij, *Novgorodskie gramoty na bereste (iz raskopok 1953-1954 goda)*, Moskva.

Berg-Olsen, Jakaitenė 2001: S. Berg-Olsen, S. og E. Jakaitenė, *Lietuvių-norvegų kalbų žodynas*,

Birnbaum 1991: Henrik Birnbaum, "Reflections on the Language of Medieval Novgorod", *Russian Linguistics*, 15/3, 195-216.

Birnbaum, Schaeken 1997: Henrik Birnbaum og Jos Schaeken, *Das altkirchenslavische Wort: Bildung, Bedeutung, Herleitung* (=Slavistische Beiträge, 348), München, Verlag Otto Sagner.

Bjørnflaten 1988: Jan Ivar Bjørnflaten, *Dialectal Sound Changes in Russian. Innovations vs. Archaisms. The Case of the Second Regressive Palatalizations of Velars in North East Slavic*, Department of Slavic and Baltic Studies. University of Oslo, Oslo.

Bjørnflaten 1990: Jan Ivar Bjørnflaten, "The birch bark letters redeemed", *Russian Linguistics*, 14, 315-338.

Bjørnflaten 1998: Jan Ivar Bjørnflaten "Proto-East Slavic: Fact or Fiction? Archaeological Aspects of a Linguistic Problem", J. I. Bjørnflaten, G. Kjetsaa, T. Mathiassen (red.), *A Centenary of Slavic Studies in Norway. The Olaf Broch Symposium*, Det Norske videnskaps-akademi, Oslo, 23-35.

Bjørnflaten 2006: Jan Ivar Bjørnflaten, "Chronologies of the Slavicization of Northern Russia Mirrored by Slavic Loanwords in Finnic and Baltic", Juhani Nuorluoto (red.), *The slavicization of the Russian North* (=Slavica Helsingensia, 27), Helsinki, 50-77.

Borkovskij 1958: V. I. Borkovskij, "Lingvističeskie dannye novgorodskich gramot na bereste", Arcichovskij, Borkovskij 1958, 87-155.

Chelimskij 1986: E. A. Chelimskij, "O pribaltijsko-finskom jazykovom materiale v novgorodskich berestjanyh gramotach", Janin, Zaliznjak 1986, 252-259.

Chelimskij, Nikolaev 1990: E. A. Chelimskij, S. L. Nikolaev, "Slavjanskije (novgorodsko-pskovskie) zaimstvovanija v pribaltijsko-finskich jazykach: -a i -u v refleksach imen

mužskogo roda”, *Uralo-indogermanica: Baltoslavjanske jazyki i problema uralo-indoevropskich svjazej*, I, 41-43, Moskva.

Comrie, Corbett 2006 [1993]: B. Comrie og G. G. Corbett (red.), *The slavonic languages*, Routledge, London og New York.

Damerau 1992: N. Damerau, *Polnische Grammatik*, Berlin, 1992.

Fenne 1607: sjå under “Internett”

Filin 1964: Fedot Petrovič Filin, “Ob odnom zagadočnom javlenii v jazyke severnyh pamjatnikov drevnerusskoj pis'mennosti”, *Prace filologiczne*, 18/2, 337-345.

Grzybowski 1972: Stefan Grzybowski, “Fleksja -e w formach *nom. sg. imion na -o* rodzaju męskiego i *part. praet. act. II masc.* w tekstach staroruskich (na materiale nowogrodzkich gramot na brzożowej korze)”, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki humanistyczno-społeczne*, Seria I, zeszyt 89, 123-134.

Grzybowski 1987: Stefan Grzybowski, “Jeszcze raz o fleksyjnym -e zamiast jeru twardego w nowogrodzkich gramotach na korze brzożowej”, *Nauczanie przedmiotów historycznojęzykowych na nauczycielskich studiach rusycystycznych*, Kraków, 108-122.

GVNP: *Gramoty Velikogo Novgoroda i Pskova*, Moskva, 1949.

Halla-aho 2006: Jussi Halla-aho, *Problems of Proto-Slavic Historical Nominal Morphology On the Basis of Old Church Slavic* (=Slavica Helsingiensia 26), Helsinki.

Honselaar 1997: Zep Honselaar, “Sledy okončaniya *e* I.ed. muž. *o*-skloneniya v odnom sovremennom gdovksom govore”, *Russian Linguistics*, 21 (1997), № 3, 271-274.

Illich-Svitych 1979: Vladislav Markovič Illič-Svityč, *Nominal Accentuation in Baltic and Slavic*, Cambridge.

Indrebø 2001 [1951]: Gustav Indrebø, *Norsk målsoga*, Bergen.

Ivanov 1985: Vjačeslav Vsevolodovič Ivanov, “Otraženie indoevropskogo casus indefinitus v drevnenovgorodskom dialekte”, *Russian Linguistics*, 9, 327-334

Ivanov 1998: Ivanov, Vjač., Vs., “Kontakty praslavjanskogo s tocharskim”, *Slavjanskoe jazykoznanie: XII meždunarodnyj s'ezd slavistov*, 325-334, Moskva.

Jakubinskij 1953: L. P. Jakubinskij, *Istorija drevnerusskogo jazyka*, Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo ministerstva prosvěščenija RSFSR, Moskva.

- Janin, Zaliznjak 1986: V.L. Janin og A.A. Zaliznjak, *Novgorodskie gramoty na bereste (iz raskopok 1977-1983 godov)*, Moskva.
- Janin, Zaliznjak 1993: "Vkladnaja gramota Varlaama Chutynskogo", *Russian Linguistics*, 16 (1992/93) № 2-3, 185-202.
- Karskij 1956: E. F. Karskij, *Belorusy II*, Moskva.
- Kiparsky 1963: *Russische historische Grammatik*, band I, Heidelberg.
- Klemensiewicz 1999: Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa [del I, 1961; del II, 1965; del III, 1972].
- Koloso 1878: M. A. Kolosov, *Obzor zvukovykh i formal'nykh osobennostej narodnago russkago jazyka*, Warszawa (Varšava).
- Kortlandt 1975: F. H. H. Kortlandt, *Slavic accentuation: A study in relative chronology*, Lisse: Peter de Ridder, Nederland.
- Kortlandt 1978: F.H. H. Kortlandt, "On the history of the genitive plural in Slavic, Baltic, Germanic, and Indo-European", *Lingua*, 45, 281-300.
- Kortlandt 1983: F. H. H. Kortlandt, "On final syllables In Slavic", *Journal of Indo-European Studies* 11, 167-185.
- Kristinsson 1988: Ari Páll Kristinsson, *The pronunciation of modern Icelandic*, Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Krys'ko 1993a: V. B. Krys'ko, "Obščeslavjanskije i drevnenovgorodskie formy nom. Sg. Masc. *o-sklonenija", *Russian Linguistics*, 17, 119-156.
- Krys'ko 1993b: V. B. Krys'ko, "Novye materialy k istorii drevnenovgorodskogo nominative na -e", *Voprosy jazykoznanija* 6, 78-88.
- Krys'ko 1994: V. B. Krys'ko, *Razvitie kategorii oduševlennosti v istorii russkogo jazyka*, Lyceum, Moskva.
- Krys'ko 1998: V. B. Krys'ko, "Drevnij novgorodsko-pskovskij dialekt na obščeslavjanskom fone", *Voprosy jazykoznanija*, 3.
- Krys'ko 2007: V. B. Krys'ko, *Očerki po istorii russkogo jazyka*, Gnozis, Moskva.
- Kwon 2005: Kyongjoon Kwon, "The Historical Development of Animacy in Early Novgorodian", Paper presented at the The 37th National Convention of the American

Associations for the Advancement of Slavic Studies (Salt Lake City, November 6, 2005).

Kwon 2007: Kyongjoon Kwon, "Two different nominatives", Paper presented at the 2nd Meeting of the Slavic Linguistics Society, Berlin, 22–26 Aug, 2007.

Kwon 2009¹⁶⁵: Kyongjoon Kwon, "The early development of animacy in Novgorod. Evoking the vocative anew", Vít Bubeník et al. (red.), *Grammatical Change in Indo-European Languages* (=Current Issues in Linguistic Theory, 305), John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 43-53.

Le Feuvre 1993: Claire le Feuvre, "The Sound Change *e>o* in the Birchbark Letters of Novgorod and T. Fenne's Manual, and the N.sg m. Ending -*e*". *Harvard Ukrainian Studies*, 17/3-4, 219-250.

Leskien 1963 [1876]: A. Leskien, *Die Declination im Slavisch-litauischen und Germanischen* (= *Preisschrift gekrönt und herausgegeben von der Fürstlich Jablonowski'schen Gesellschaft zu Leipzig*, 19), Leipzig.

Leskien, Rottman 2002 [1871]: A. Leskien, og O. A. Rottman, *Handbuch der altbulgarischen (altkircheslavischen) Sprache*, Heidelberg.

Mathiassen 1999 [1990]: Terje Mathiassen, *Russisk grammatikk*, Universitetsforlaget, Oslo.

Mladenov 1979: Stefan Mladenov, *Istorija na bălgarskija ezik*, Sofia.

Nikolaev 1988: S. L. Nikolaev, "Sledy osobennostej vostočnoslavjanskich plemennykh dialektov v sovremennykh velikorusskich govorov. I. Kriviči", *Balto-slavjanskije issledovanija* 1986, 115-154.

Nikolaev 1989: S. L. Nikolaev, "Sledy osobennostej vostočnoslavjanskich plemennykh dialektov v sovremennykh velikorusskich govorov. I. Kriviči (okončanie)", *Balto-slavjanskije issledovanija* 1987, 187-225.

Nikolaev 1990: S. L. Nikolaev, "K istorii plemennogo dialekta krivičej", *Sovetskoe slavianovedenie*, 4, 54-63.

Nikolaev 1994: S. L. Nikolaev, "Ranee dialektnoe členenie i vnešnie svyazi vostočnoslavjanskich dialektov", *Voprosy jazykoznanija*, 3, 23-49.

Nikolaev 2001: S. L. Nikolaev, "Iz istoričeskoj fonetiki i prosodii severozapadnykh govorov", *Dialektnaja fonetika russkogo jazyka v diachronnom i sinchronnom aspektach*, Moskva, 86-121.

---

¹⁶⁵ Utgåva Kwon har sendt meg per e-post er å rekne som "1st proof".

- Orr 2000: Robert Orr, *Comparative Slavic Nominal Morphology. A New Synthesis*, Slavica, Bloomington, Indiana.
- Ramat 2006 [1993]: Anna Giacalone Ramat, Paolo Ramat (red.), *The Indo-European Languages*, Routledge, New York.
- Rozwadowski 1914: Jan Rozwadowski, "Przyczynki do historycznej fonetyki języków słowiańskich", *Rocznik slawistyczny (=Revue slavistique)*, 7, 9-23.
- Rudnyč'kyj 1966: J. B. Rudnyč'kyj, "The Problem of nom.sg. endings of *o*-stems in Slavic", D. Gerhardt et al. (red.), *Orbis scriptus Dmitrij Tschižewskij zum 70. Geburtstag*, Munchen, 655-658.
- Šachmatov 1893: A. A. Šachmatov, *Izslėdovanija v oblasti russkoj fonetiki*, Tipografija Varšavskago učebnago okruga, Warszawa (Varšava).
- Šachmatov 1903: A. A. Šachmatov, "K istorii zvukov russkago jazyka, VII", *Izvestija Otdėlenija russkago jazyka i slovesnosti AN*, VIII, 312-246.
- Šachmatov 1915: A. A. Šachmatov, *Očerk drevnějšago perioda istorii russkago jazyka*, Tipografija imperatorskoj akademii nauk, Petrograd.
- Šachmatov 1957: A. A. Šachmatov, *Istoričeskaja morfologija russkogo jazyka*, Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo ministerstva prosvėšćenija RSFSR, Moskva.
- Schachmatow 1883: A. A. Šachmatov, "Beiträge zur russischen Grammatik", *Archiv für slavische Philologie*, 7, 57-77.
- Schaeken 1992: Jos Schaeken, "Zum nordrussischen Nominativ Singular auf *-e* im Gesprächsbuch des Tönnies Fenne (Pskov 1607)", A.A. Barentsen, B.M. Groen, R. Sprenger (red.), *Studies in Russian Linguistics (SSGL 17)*, Rodopi, Amsterdam-Atlanta, 285-293.
- Schmalstieg 1983: William R. Schmalstieg, *An Introduction to Old Church Slavonic* (Second Edition. Revised and Expanded), Slavica Publishers, Columbus, Ohio.
- Schuster-Šewc 2000: Heinz Schuster-Šewc, "Zu den sogenannten urslawischen Archaismen im Altnovgoroder Dialekt des Russischen", *Das Sorbische im slawischen Kontext: Ausgewählte studien*, Bautzen, 315-323.
- Sedov 1982: V. V. Sedov, *Vostočnye slavjane v VI-XIII vv.*, Moskva.

- Shevelov 1964: George Y. Shevelov, *A prehistory of Slavic*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Sobolevskij 1907 [1888]: A. I., Sobolevskij, *Lekcii po istorii russkago jazyka*, Moskva.
- Sokoljanskij 2003: A. A. Sokoljanskij, "Otkuda est' pošel novgorodskij chlébe (Istoriko-morfologičeskij éťjud)", V. L. Janin (red.), *Berestjanye gramoty: 50 let otkrytija i izučeniya*, Indrik, Moskva, 269-278.
- Spurkland 2002: T. Spurkland, *Innføring i norrønt språk*, Oslo.
- Strachov 1994: A. B. Strachov, "Kritičeskie zametki po povodu nekotorych čert krivičskogo dialektного nasledija v interpretacii S. L. Nikolaeva", *Palaeoslavica*, II (1994), 249-311.
- Strachov 1995: A. B. Strachov, "Filologičeskie nabljudeniya nad berestjanyymi gramotami: VI-IX", *Palaeoslavica*, III (1995), 231-279.
- Strachov 1997: A. B. Strachov, "Filologičeskie nabljudeniya nad berestjanyymi gramotami: X-XIV", *Palaeoslavica*, V (1997), 287-312.
- Szemerényi 1996: O. J. L. Szemerényi: *Introduction to Indo-European Linguistics*, Oxford [1. utgåve på tysk, 1970].
- Torbiörnsson 1925: T. Torbiörnsson, "Die bestimmten Adjektivformen der slavischen Sprachen", *Zeitschrift für slavische Philologie*, I, 267-279.
- Tvauri 2007: Andres Tvauri, "Migrants or Natives? The Research History of Long Barrows in Russia and Estonia in the 5th – 10th Centuries", Juhani Nuorluoto (red.), *Topics on the ethnic, linguistic and cultural making of the Russian North (=Slavica Helsingensia, 32)*, Helsinki, 247-285.
- Vermeer 1986: W. R. Vermeer, "The rise of the North Russian dialect of Common Slavic", *Studies in Slavic and General Linguistics*, 8, 503-515.
- Vermeer 1991: W. R. Vermeer, "The mysterious North Russian Nominative Singular Ending -e and the Problem of the Reflex of Proto-Indo-European *-os in Slavic", *Die Welt der Slawen*, Jahrgang 36, 1+2 (N. F. 15, 1+2), 271-295.
- Vermeer 1994: W. R. Vermeer, "On explaining why the Early North Russian nominative singular in -e does not palatalize stem-final velars" *Russian Linguistics*, 18, № 2, 145-157.

- Vermeer 2000: “On the status of the earliest Russian isogloss: four untenable and three questionable reasons for separating the progressive and the second regressive palatalization of Common Slavic”, *Russian Linguistics*, 24/1, 5-29.
- Vermeer 2003: W. R. Vermeer, “Comedy of errors or inexorable advance? Exploring the dysfunctionality of the debate about the progressive palatalization of Slavic”, *Studies in Slavic and General Linguistics*, 30, 397-452.
- Vermeer 2008: W. R. Vermeer, “Jussi Halla-aho, Problems of Proto-Slavic Historical Nominal Morphology. On the Basis of Old Church Slavic (=Slavica Helsingiensia 26). Helsinki, 2006, 289pp.”, *Scando-Slavica* 54.
- Worth 1985: Dean S. Worth, “Animacy and adjective order: the case of Новѣгородѣскѣ. An exploratory microanalysis”, *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, 31-32, 533-545.
- Zaliznjak 1986: A. A. Zaliznjak, “Novgorodskie berestjanye gramoty s lingvističeskoj točki zrenija”, Janin, Zaliznjak 1986, 89-219.
- Zaliznjak 1988a: A. A. Zaliznjak, “Drevnenovgorodskoe kojne”, *Balto-slavjanske issledovanija* 1986, 60-78.
- Zaliznjak 1988b: A. A. Zaliznjak, “Drevnenovgorodskij dialekt i problemy dialektного členenija pozdnego praslavjanskogo jazyka”, *Slavjanskoe jazykoznanie. X meždunarodnyj s’ezd slavistov, Sofija, sentjabr’ 1988 g., Doklady soverskoj delegacii*, 164-177.
- Zaliznjak 1991: A. A. Zaliznjak, “Berestjanye gramoty pered licom tradicionnyh postulatov slavistiki i vice versa”, *Russian Linguistics*, 15, 217-245.
- Zaliznjak 2004: A. A. Zaliznjak, *Drevnenovgorodskij dialekt*, Moskva.

12.1 Internett

www.bibelen.no

www.gramoty.ru

<http://website.leidenuniv.nl/~hendriksp1/fenne/fenne11.pdf> (“Tönnies Fenne’s Low German manual of spoken Russian, Pskov 1607: an electronic edition”, av Pepijn Hendriks og Jos Schaeken)